

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KORUYUCU AİLE OLMAYI SEÇMİŞ
EBEVEYNLERİN MANEVİ DESTEK İHTİYACI**

Merve ZEYBEL

2501181771

TEZ DANIŞMANI

Doç.Dr. Gülüşan GÖCEN

İSTANBUL – 2022

ÖZ
KORUYUCU AİLE OLMAYI SEÇMİŞ EBEVEYNLERİN MANEVİ DESTEK
İHTİYACI
MERVE ZEYBEL

Bu çalışmanın amacı koruyucu aile olmayı seçmiş ebeveynlerin koruyucu aile olma nedenleri, süreç öncesinde soru işaretleri, koruyucu aileliği devam ettirme motivasyonları, koruyucu ailelik sırasında yaşadıkları değişimler ve süreç boyunca karşılaştıkları problemlere nasıl çözüm bulduklarından yola çıkarak manevi desteğe olan ihtiyaçlarını anlamaktır. Çalışmanın amacına uygun olarak koruyucu ailelerin koruyucu ailelik öncesi ve sırasında yaşadıklarını derinlemesine analiz edebilmek için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma desenlerinden olgu bilim modeli, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini, uygunluk düzeyi gözetilerek İslam dinine mensup olarak seçilmiş, 7 anne ve 8 baba olmak üzere 15 koruyucu aile oluşturmaktadır. Derinlemesine mülakat tekniği ile yarı yapılandırılmış bir mülakat protokolü uygulanmış, elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, koruyucu ailelik sırasında koruyucu anne ve babaların hem koruyucu aileliğin genel sıkıntıları, hem çocuklarının problemleri hem de çevrelerinden aldıkları olumsuz eleştirilerden dolayı endişeli, yetersiz, mutsuz, baskı altında hissedebildiği görülmüştür. Çocuklarıyla ilgili problemlerde ruh sağlığı uzmanına başvurmaktan kaçınmayan ailelerimizin, kendi sorunlarıyla ilgili aynı davranışı sergilemediği, onun yerine sosyal destek ve dini başa çıkma yöntemlerini kullandığı tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak ailelerin koruyucu ailelik sürecindeki yeni anlam dünyası inşası, mahremiyet endişeleri, olumsuz dini eleştiriler sonrası mutsuzluk ve vebal altında hissettikleri durumlarda manevi destekten faydalanabileceği düşünülmektedir. Elde edilen bulgular ışığında, koruyucu ailelerin yakın çevrelerine, bu konuyu farklı açılarıyla ele alacak akademik çalışmalara ve manevi destek uzmanlarına yönelik görüş ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Koruyucu Aile, Koruyucu Anne, Koruyucu Baba, Manevi Destek, Dini Başa Çıkma

ABSTRACT
THE NEED FOR SPIRITUAL SUPPORT OF PARENTS WHO CHOOSE TO
BECOME A FOSTER FAMILY
MERVE ZEYBEL

The aim of this study is to understand the spiritual support needs of the foster parents based on the reasons for becoming a foster family, question marks before the process, their motivation to continue the foster care, the changes they experienced and how they found solutions to the problems they encountered during the foster care. In accordance with the purpose of the study, we preferred qualitative research method in order to analyze the experiences of the foster families before and during the foster care. As a research design we used phenomenology model and as a sampling method we selected maximum diversity and snowball sampling. The sample of the study consists of 15 Muslim foster parents, 7 mothers and 8 fathers. A semi-structured interview protocol was applied with in-depth interview technique, and the obtained data analyzed by descriptive analysis and content analysis. As a result of the research, it has been seen that during foster care, foster parents can feel anxious, inadequate, unhappy and under pressure due to the general problems of foster care, the problems of their children and the negative criticism they receive from their environment. It has been determined that foster families don't hesitate to consult a mental health specialist for problems related to their children but do not exhibit the same behavior regarding their own problems and instead use social support and religious coping methods. From this point of view, it is thought that foster families can benefit from spiritual support in cases where they feel unhappiness and plague because of the privacy concerns and negative religious criticism they received from their societies. In the light of the findings, opinions and suggestions were presented to the close circles of foster families, academics and spiritual support specialists that will deal with this issue from different angles.

Keywords: Foster Care, Foster Family, Spiritual Support, Religious Coping

ÖNSÖZ

Korunmaya muhtaç çocukları himaye ederek, sevgi dolu bir hayata adım atmalarını ve tecrübe edemedikleri anne-baba şefkatini yaşamalarını sağlayan koruyucu anne ve babaların yol boyunca hissedebileceği manevi destek ihtiyacını ele alan bu çalışmanın ortaya çıkmasında pek çok kişinin emeği var.

İlk olarak, akademik hayatımın ilk günlerinden itibaren yüreklendirmeleriyle beni daha hep ileriye taşıyan, zor günlerimde daima yanımda bulduğum ve manevi desteğin ne olduğunu bana uygulamalarıyla öğreten, benim için bir akademik danışmandan çok daha öte olan kıymetli hocam Doç. Dr. Gülüşan Göcen’e üzerimdeki ve bu tezdeki emekleri için şükranlarımı sunmak istiyorum.

Hayatımın tüm mihenk taşlarında yanı başımda olan, dostluğun ne olduğunu kendisinden öğrendiğim Şule Efe’ye, bu süreçte de yardımlarıyla yanımda olduğu için teşekkür ediyorum. Değerli dönem arkadaşım Rabia Kesikbaş’a, hem tecrübeleriyle beni aydınlattığı hem de benim için koşuşturduğu her gün için müteşekkirim. Kendilerini anmadan geçemeyeceğim, bu çalışmanın en önemli parçası olan koruyucu ailelere, geleceğimizi oluşturan çocuklarımızı yetiştirme sorumluluğunu üzerlerine alarak hepimizin yükünü hafiflettikleri ve özelde bu çalışma için içtenlikle verdikleri yanıtlardan ötürü teşekkür ederim.

Son olarak, daima sevgiyle sarıp sarmaladıkları, her koşulda yanında oldukları, sayamayacağım kadar çok emek harcayıp fedakârlık yaptıkları kızları olarak, canım anneciğim ve babacığma minnettar olduğumu söylemek istiyorum. Sizin evladınız olduğum için şükretmediğim tek bir gün bile yok. Teşekkürümü ufak da olsa gösterebilmek adına bu çalışmayı ikinize armağan ediyorum.

Merve ZEYBEL

Bursa, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1. AİLE.....	4
1.1. DİNİ BİR KURUM OLARAK AİLE	6
1.2. AİLE VE ÇOCUK.....	8
1.3. KORUNMAYA İHTİYACI OLAN ÇOCUK.....	9
1.3.1. Korunma İhtiyacı Çocuğa Sağlanan Bakım Çeşitleri	11
1.3.2. Çocuk Evleri	11
1.3.3. Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evleri)	12
1.3.4. Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM).....	12
1.3.5. Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmeti	13
1.3.6. Evlat Edinme Hizmeti	14
2. KORUYUCU AİLE HİZMETİ.....	15
2.1. İSLAM VE KORUYUCU AİLELİK	18
2.2. KORUYUCU AİLE VE MANEVİ DESTEK	22
2.3. MANEVİYAT VE MANEVİ DESTEK.....	22
2.4. KORUYUCU AİLELERİN MANEVİ DESTEK İHTİYACI	26
İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM.....	28
1. ARAŞTIRMA MODELİ.....	28
2. ÇALIŞMA GRUBU	28

3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	29
4. VERİLERİN TOPLANMASI	30
5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE ANALİZİ	30
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR VE YORUMLAR.....	32
1. AİLELERİN KORUYUCU AİLE OLMA ANA TEMASI.....	32
1.1. Koruyucu Aile Olma Nedenleri/Motivasyonları	32
1.1.1. Çocuk Eksikliği ve Arzusu	33
1.1.2. Geçmiş Yaşam Tecrübeleri ve Gelecek Planlarının Etkisi	35
1.1.3. Ailelerin İhtiyaca Dair Kendi Merkezli ve Çocuk Merkezli Yaklaşımları	36
1.1.4. Çevreyle Etkileşim	38
1.1.5. Evlat Edinme ve Koruyucu Ailelik ile Alakalı Arzu, Bilgi ve Görüşler	39
1.1.6. Dini/Manevi Faktörler.....	40
1.2. Ailelerin Koruyucu Aile Olmadan Önceki Soru İşaretleri Üst Teması ...	42
1.2.1. Çocuk Kaynaklı Kaygılar.....	43
1.2.1.1. Çocuğun Biyolojik Aile Tarafından Geri Alınması Korkusu.....	44
1.2.1.2. Çocuğun Özellikleri ile Alakalı Kaygılar	46
1.2.2. Aile Kaynaklı Kaygılar	47
1.2.2.1. Dini Kaygılar	48
1.2.2.2. Büyük Bir Sorumluluk Olarak Görmek.....	49
1.2.2.3. Geri Dönüşü Olmayan Bir Karar Olarak Görmek	50
1.3. Koruyucu Aile Olmadan Önce Danışılan Kişi ve Kurumlar Üst Teması	50
1.3.1. Çekirdek Aile	51
1.3.2. Geniş Aile ve/veya Arkadaşlar.....	52
1.3.3. Kurum Personeli/Profesyoneller	53
1.3.4. Koruyucu Aile Dernekleri ve Diğer Koruyucu Aileler.....	54
1.3.5. İnternet ve Sosyal Medya.....	55
1.3.6. Dini Kurumlar	55
2. KORUYUCU AİLELİK SÜRECİ ANA TEMASI	56
2.1. Koruyucu Aileliğin Sürmesinde Etkili Olan Faktörler	56

2.1.1. Çocuğun Aileye Sağladığı Katkılar	57
2.1.1.1. Çocuk Eksikliğini Gidermesi ve Kendi Evladı Gibi Olması	57
2.1.1.2. Psiko-sosyal Katkılar	58
2.1.2. Koruyucu Ailelerin Çocukta Kendi Etkisini Gözlemlemesi	61
2.1.3. Çocuktan Sorumlu Hissetmek.....	62
2.1.4. Çocuk ve Koruyucu Aile Arasındaki Sevgi Bağı	63
2.2. Koruyucu Ailelerin Çevreden Aldığı Değerlendirmeler ve Hisleri	64
2.2.1. Olumlu Değerlendirmeler	65
2.2.2. Olumsuz Değerlendirmeler	68
2.2.3. KORUYUCU AİLELERİN ÇEVREDEDEN ALDIĞI DEĞERLENDİRMELER KARŞISINDA HİS VE DÜŞÜNCELERİ	73
3. KORUYUCU AİLE, DİN/MANEVİYAT VE MANEVİ DESTEK ANA TEMASI	77
3.1. Müslüman Gözüyle Koruyucu Ailelik.....	77
3.2. Koruyucu Aile Olmanın Ebeveynler Üzerindeki Dini-Manevi Etkileri..	83
3.3. Koruyucu Aileler ve Manevi Destek	88
3.3.1. Koruyucu Ailelerin Manevi Destek İhtiyacı	89
3.3.2. Koruyucu Ailelerin Desteğe İhtiyaç Duyduğu Noktalar.....	92
3.3.3. Manevi Desteğe İhtiyaç Duyan Ailelerin Başvurduğu Kaynaklar.....	98
3.3.4. Koruyucu Ailelerin Diğer Koruyucu Ailelerin Manevi Destek İhtiyacı ile İlgili Görüşleri	102
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	106
KAYNAKÇA	113
EKLER.....	131

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: KORUYUCU AİLE SAYISININ YILLARA GÖRE DEĞİŞİMİ	16
TABLO 2 : AİLELERİN KORUYUCU AİLE OLMA MOTİVASYONLARI	33
TABLO 3: KORUYUCU AİLELERİN KARAR ÖNCESİ SORU İŞARETLERİ.....	43
TABLO 4: KORUYUCU AİLE OLMADAN ÖNCE DANIŞILAN KİŞİ VE KURUMLAR	51
TABLO 5: AİLELERİN KORUYUCU AİLELİĞE DEVAM ETMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER.....	57
TABLO 6: ÇEVREDEN ALINAN DEĞERLENDİRMELER	64
TABLO 7: MÜSLÜMAN GÖZÜYLE KORUYUCU AİLELİK.....	78

KISALTMALAR LİSTESİ

ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Bkz	: Bakınız
ÇODEM	: Çocuk Destek Merkezi
DİA	: Diyanet İslam Ansikopedisi
KAY	: Koruyucu Aile Yönetmeliği
KOİÇ	: Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk
MDR	: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek
vd	: Ve Diğerleri

GİRİŞ

İnsanlığın en kadim kurumu olan aile, insanın hayatına sağlıklı biçimde devam edebilmesi için ihtiyaç duyduğu sevgi, destek, güvenlik gibi etmenleri içinde bulunduran bir birlikteliktir. Aileyi oluşturan unsurlar sayılırken anne, baba ve çocuk akla ilk gelenlerdir. Yuvanın en küçük üyesi olan çocuk, anne-babasının sosyal statü, sevmeye ve bağ kurma ihtiyacını karşıladığı kadar; ebeveyn de çocuğun sağlıklı büyüebilmek için ihtiyaç duyduğu sevgi ve güvenlik ihtiyacını karşılamaktadır. Aile çocuk için maddi-manevi olarak eşi bulunmaz bir kurumdur. Ancak her çocuk sağlıklı bir aileye sahip olacak kadar şanslı görünmemektedir.

Korunmaya muhtaç çocuk olarak isimlendirilen bu çocuklar, gelişimleri için asgari fiziksel, ruhsal, duysal şartlardan yoksundur. Ebeveynin ölümü, boşanması, maddi yetersizlik, aile tarafından uygulanan ihmal ve istismar davranışı bir çocuğun korunmaya muhtaç çocuğu statüsünde yer almasına neden olmaktadır. Bu çocuklar, devlet tarafından korunma altına alınarak, bakım ihtiyaçları sağlanmaktadır. Korunmaya muhtaç çocuklara, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kuruluş bakımı veya aile odaklı hizmetler ile bakım verebilmektedir.

Kuruluş bakımında korunmaya muhtaç çocukların maddi ihtiyaçları karşılanmasına rağmen, çocuk için eşsiz olan ailenin sağladığı manevi olanaklardan mahrum olan çocuklarda gelişim problemleri olduğu görülmüş ve aile odaklı bakım hizmetlerine ağırlık verilmiştir.

Koruyucu aile uygulaması, biyolojik ailesi yanında kalması uygun olmayan korunmaya muhtaç çocuğun anne-babası rolünü benimseyerek yerine getirecek bir ebeveynin varlığı ile vuku bulan bir bakım hizmetidir. Koruyucu aile uygulamasının temel amacı, çocuk için zor ve karmaşık bir dönemi, kendisini aile sıcaklığından mahrum bırakmayacak ebeveynle yaşayarak daha sağlıklı bir gelişim süreci göstermesine destek olmaktır.

Manevi destek, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarıyla ortaya konan, belirli bir durum ve mekânda bulunan kişilerin, o durum ve mekânda bulunmasından kaynaklı yaşantılarına eşlik etmeyi içerir. (Ağılkaya Şahin, 2017). Koruyucu ailelik süreci gibi, hem çocuk hem de aile için pek çok bilinmezliği içinde taşıyan bir dönemde, koruyucu ailelerin yaşayabileceği anlama, anlamlandırma sorunlarına çözüm bulmak ve karşılaşılan diğer sorunlarda kişilerin inanç ve değerlerini kullanarak başa çıkma süreçleri üretmelerine yardımcı olmak manevi desteğin sağlayabileceği faydalardandır.

Bu araştırmanın amacı koruyucu aile olmayı seçmiş ebeveynlerin koruyucu ailelik öncesi ve sırasında yaşadıklarından yola çıkarak manevi destek ihtiyacının belirlenmesidir.

Araştırmanın temel soruları ise şu şekilde sıralanabilir:

- Koruyucu ailelerin koruyucu aile olma motivasyonları ve koruyucu ailelik öncesindeki soru işaretleri nelerdir?
- Koruyucu aile olmadan önce ailelerin danıştıkları kişi ve kurumlar nelerdir?
- Koruyucu ailelik yaptığı süreçte koruyucu aileliğe devam etme hususunda anne ve babaları motive eden ne olmuştur?
- Koruyucu ailelik öncesi anne ve baba çevrelerinden nasıl değerlendirmeler almış ve bu değerlendirmeler onları nasıl etkilemiştir?
- Koruyucu ailelik süreci ile anne ve babaların yaşadığı manevi değişimler nelerdir?
- Koruyucu ailelik sürecinde yaşadığı değişim ve zorluklar karşısında koruyucu anne ve baba nasıl hissetmekte, neler yapmakta ve kimlerden destek almaktadır?
- Koruyucu aileler süreç öncesi ve sırasında manevi desteğe ihtiyaç duymakta mıdır ve bu destekten hangi noktalarda faydalanabilir?
- Koruyucu anne ve babalar çevrelerindeki diğer koruyucu ailelerin manevi destek ihtiyacı ile ilgili ne düşünmektedir?

Koruyucu aileler için koruyucu ailelik sürecinin pek çok açıdan zorluklarla dolu olduğu bilinmektedir. Ancak yapılan akademik çalışmalarda koruyucu ailelerin yalnızca sosyal hizmet bağlamında yaşadığı sorunlar ele alınmış, ailelerin manevi dünyası göz önünde bulundurulmamıştır. Çalışmamızın bu noktada katkı sağlayabileceği umulmaktadır.

Koruyucu ailelerin manevi destek ihtiyacının incelendiği bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yerli ve yabancı kaynaklardan faydalanarak aile, korunmaya muhtaç çocuk, koruyucu aile ve manevi destek konularının çerçevesi belirlenmiştir. İkinci bölümde araştırmanın amacı ve temel soruları açıklanmış, araştırmanın yöntemi, araştırmadaki çalışma grubunun özellikleri, veri toplama aracının oluşturulması, araştırma verilerinin toplanma süreci ve verilerin çözümlenme süreci detaylandırılmıştır. Üçüncü bölümde, katılımcıların ifadelerine yer verilerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Sonuç ve öneriler kısmında ise araştırmanın özeti yapılarak elde edilen bulgulara dair problem ve eksiklikler belirtilmiş ve yapılacak çalışmalara katkı sağlaması için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. AİLE

İnsanlığın ilk topluluklarından başlayan ve günümüzde hala varlığını sürdüren aile, insanlık tarihinin ilk kurumudur. Bu kadar kadim ve temel bir kurum, tarihsel süreçte pek çok araştırmacının ilgi ve inceleme sahası olmuştur (Canatan, 2018). Araştırmacıların fark ettiği üzere, toplumu anlayanın ve açıklamanın yolu aileyi anlamaktan geçmektedir (Sayın, 2020).

İnsan hayatını bir maraton olarak düşünürsek, aile bu zorlu maratonun başlangıç çizgisidir. Her insan bu sıfır noktasında bir insan topluluğu ile karşılaşmaktadır. Bu insan topluluğu olarak kabul edilen aile, karşılıklı ilişki ve iletişimin çeşitli formlarda devam ettiği bir birlikteliktir. Aile, kendine ait yapısı ve işleyişiyle mevcudiyetini sürdürürken; hem toplumun gelenek, inanç, değer ve kültürünü hem de kendi birliğinin amaç ve kurallarını geleceğe taşır (Hökelekli, 2016). Bu özelliğiyle aile, toplumsal bir kurum olduğu kadar kapalı bir grup olma niteliği de taşımaktadır.

Ailenin sağlıklı olabilmesi için, sağlam değerler üzerine kurulmuş bir evliliğe ihtiyaç vardır. Evliliğin ehemmiyetini ortaya koyan unsurlardan biri, toplumun evlilik öncesinde çeşitli kutlamalar yapmasıdır. Çift bu kutlama için özel kıyafetler giyer, hatta gelin-damat olarak yeni bir isimlendirmeye tabi tutulur. Geleneksel kültürün baskın olduğu yerlerde bu etkiyi daha fazla gözlemlemek mümkündür (Yıldırım, 2018).

Aileyi tanımlamak tarih boyunca bir sorun olagelmıştır çünkü ailenin evrensel olduğu kabul edilse dahi, her toplum ve kültürde çeşitli şekiller alabilmesi ve tarihsel süreçlerde devamlı bir değişim ve dönüşüme uğramış olması, tek bir aile tanımı yapmayı neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Literatür incelendiğinde karşımıza üç grup aile tanımı çıkmaktadır. İlki, bir bölge veya ülkedeki grubun belirli özellikleri öne çıkarılarak yapılan tanımlar, ikincisi aileyi bütüncül bir yaklaşımla inceleyerek olabildiğince geniş ve kapsamlı yapılmaya çalışılan tanımlar ve sonuncusu ise ailenin

neliğinden ziyade ne olması gerektiğini ele alan normatif tanımlardır (Canatan, 2018b). Kendisini tanımlamak zor olsa da, ailenin her toplumda ifa ettiği ortak görevlerden bahsetmek mümkündür (Aydın, 2019).

Ailenin öncelikli işlevleri başka bir kuruma devredilmesi mümkün olmayan birincil işlevlerdir (Nacak ve Karaarslan, 2016). Bunları cinsel ve biyolojik (üreme) işlev olarak ele almak mümkündür. İnsanda cinsel dürtülerin neden olduğu cinsel davranışların ortaya çıkışıyla, toplumun ve genel olarak insan neslinin bekası temin edilmektedir (Bustan, 2015). Bu kadar önemli bir görev olması nedeniyle üreme, toplumsal bir yetkiyle aile kurumuna teslim edilmiştir (Çağan, 2018). Tarihte üreme ve cinsel güdülerin tatmini birlikte ele alınmış olsa da, yaşanan değişim ve dönüşümlerin cinsel hayatı aile dışına taşıyabildiği görülmüştür. Ancak bu gibi ilişkilerin aile hayatının sağladığı ruhsal ve fiziksel sağlık koşullarını temin etmekten uzak olduğu görülmektedir (Nacak ve Karaarslan, 2016). Üreme işlevinin sanayi devrimiyle birlikte gerçekleşen değişikliklerden etkilendiği söylenebilir. Evlilik yaşının ilerlemesi dolayısıyla doğurganlık döneminin gecikmesi, ekonomik sorunların veya ülkelerin nüfus kontrol politikalarının yol açtığı etkilerden dolayı doğum kontrol yöntemlerinin tercih edilmesi ve aile içindeki istikrarsız yaşantılar bu işlevin sekteye uğramasına neden olmuştur (Bustan, 2015).

Aile bir üretim merkezi olduğu kadar, bir tüketim merkezi olmasıyla ekonomik bir işleve de sahiptir. Tarihte aile üyelerinin, yaşamlarının teminini sağlamak için çok küçük yaşlardan itibaren üretime katıldıklarını ve bu yönüyle ailenin iktisadi bir kurum olduğunu görmek mümkündür (Bustan, 2015). Ailenin neredeyse tüm tüketim ürünlerini kendi içinde sağladığı geleneksel yapıdan sonra, modernleşmenin etkisiyle aile, üretim pastasının içinden büyük oranda pay kaybetmiş ve ekonomik işlevini çoğunlukla tüketici olarak yerine getirmeye başlamıştır. Endüstrileşmenin etkisiyle çalışma alanları ev dışına taşınmış ve böylece kendi tarım alanlarında çalışan ailelerde olduğu gibi, aile üyelerinden oluşan iş birliği bozulmaya uğramıştır (Canatan, 2018). Bununla birlikte hane halkının iş gücünün ev dışına taşınması, kadınların da toplumda farklı statüler elde etmesine ve ekonomik bağımsızlığını kazanmasına neden olmuştur. Modern dönemde çocuklar ise, iş hayatının dışında kalmıştır (Çağan, 2018).

Hayatına sağlıklı bir biçimde devam edebilmek için bir kişinin eğitim alması zorunludur (Çağan, 2018). Aile, insana toplum içerisinde nasıl var olması gerektiği ile ilgili bir hazırlık sağlamaktadır ve böylece toplumsal normların da ilk kazanıldığı yer olma özelliğine sahiptir (Sayın, 2020). Edinilen beceri, değer, tecrübeler ve üyelerin rol ve statülerine dair bilgiler, ailenin eğitim işlevinin en önemli parçalarını oluşturur.

Aile aynı zamanda duygusal doyum, bakım, destek, sevgi ve birliktelik gibi unsurları bir arada bulunduran psikolojik işleve de sahiptir. Aile, içinde duygusal paylaşımın yoğun olduğu, üyelerinin birbirlerinin varlığıyla yalnızlık hissine kapılmadığı, fiziki yetersizliklerin bile yok edemediği sevgi bağının sarmaladığı bir birlikteliktir (Çağan, 2018; Sayın, 2020). Aile, aynı zamanda tüm mensuplarına güvenilir bir ortam sunarak, kendisini güvende hissetmesini sağlamaktadır (Karagöz ve Gümüş Böke, 2020). Hökelekli (2016) ailenin psikolojik fonksiyonunu, daha etkili ve sürekli olması yönüyle diğer fonksiyonlardan üstün tutmaktadır ve aileyi, insanın benliğini ve hayatını etkileyecek tüm ruhsal eğilim ve özelliklerinin, davranış kalıplarının olduğu ortam olarak tanımlamaktadır. Böylece kişinin her türlü düşünce ve davranışında aileden pay bulmak mümkündür.

Her aile farklı dönemlerin gelmesiyle değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Evlilik müessesesi yeni bir aile kurar, gelin damatla birlikte anne-baba, kayınvalide-kayınpeder rolüne bürünür. Her değişim, rollerdeki farklılaşmayı ve yeni bir düzeni beraberinde getirir. Ailenin uğradığı bu dönüşüm, çözülmeyi bekleyen yeni sorunların oluşmasına neden olabilir. Bu gibi noktalarda aile üyeleri birbirine sevgi, merhamet, anlayış gibi olumlu duygularla destek olur, dayanışma ile ailenin manevi iyilik halinin devamına etkide bulunur (Karagöz ve Gümüş Böke, 2020).

1.1. Dini Bir Kurum Olarak Aile

Din, insanın hem kişisel hem de toplumsal yönünü etkileyen, yaşananlar karşısında nasıl bir konum alması gerektiğini belirleyen bir mekanizmadır. Dolayısıyla din, ailenin kurulmasını sağlayan evlilik başta olmak üzere, kadın ve erkeğin rolleri, çocuk yetiştirmede anne ve babaya düşen görevler, boşanma gibi hususlarda ailenin de genel yapısını belirlemektedir (Geçioğlu ve Döner, 2019).

Kur'an-ı Kerim, dünyayı Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın birlikteliğiyle oluşan ve sonra gelişen bir aileyle başlatmaktadır. Bu yüzden dini bir bakış açısıyla ailenin insanlığın temeli ve başlangıcı olduğunu söylemek gerekir (Canatan ve Yıldırım, 2018). Aileyi yalnızca dünya hayatının değil, ahiret hayatının da belirleyicisi olarak görmek mümkündür. Çocuğun ilk davranış kalıplarını öğrendiği bu kurum, yalnızca kişiliği üzerinde değil aynı zamanda İslam dinine bakış ve onu yaşayışı açısından da belirleyici olacaktır (Kesgin, 2019). Aile, aynı zamanda dinin ve değerlerin öğrenildiği ve öğretildiği yer olma özelliğine sahiptir. Bu yüzden ailenin bekası, din ve mensupları için çok önemlidir (Selman, 2018).

İnsanın aklı ve duyguları onu nasıl diğer canlılardan farklı kılıyorsa, toplumsal alanda kendini ortaya koyması da, onu diğerlerinden ayırır. İnsan bu toplumsallaşmayı ilk olarak aile içerisinde gerçekleştirmektedir (Canatan, 2018). Dolayısıyla insanın insanlığını ilk ortaya koyduğu yer ailedir.

İslam dini, toplumu oluşturacak insanların gerekli seviyede yetişmeleri için tüm kaynakları dikkatle ele almış, kişilik gelişiminin en önemli merkezi olan aileye de büyük bir değer atfetmiştir. Aile, Kur'an-ı Kerim ve hadislere konu edilerek, insanoğlunun maslahatı ve saadeti için kendilerine çeşitli öneriler getirilmiştir (Başkan, 2018). İslam dinin kurguladığı sosyal hayat içinde aile, kurulması ve korunması önemli görülen ve *“Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimi uygulamayan benden değildir. Evleniniz. Çünkü ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim¹”* hadisi ile belirtildiği üzere, teşvik edilen bir birliktelik olmuştur. Kişiye hem kendi mutluluğunu hem de toplumun mutluluğunu ikame edecek aile birliği imkânı verilmiş ve Kur'an-ı Kerim'de *“Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duygularını yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır²”* buyurularak, aile insan için bir huzur kaynağı olarak nitelendirilmiştir (Çolak, 2016). Bunun yanında İslam için aile, neslin korunmasını ve devamını sağlayan en önemli etmendir.

¹ İbn Mâce, Nikâh, 1

² Kur'an 30/21

1.2. Aile ve Çocuk

Çocuk, gelişen insan yavrusu, küçük yurttaş ve olgunlaşmamış kişi anlamına gelmektedir (Yörükoğlu, 2007). Çocuk yaratıcı bir öge olarak toplumda yer bulur, kendi küçük kültürünü üretip, yapılandırma imkanına sahiptir. Aynı zamanda çocuk, toplumun bir parçası olarak da varlık bulur, içinde bulunduğu grubun kültüründen etkilenip, kendisini ona katmaktadır (Yaşar ve Dağdelen, 2013).

Aileyi oluşturan unsurlar sayılırken “anne baba ve çocuktan oluşan bir birliktelik” deniyor olması, ailede çocuğun yerinin vazgeçilmez olduğunu göstermektedir. Ailenin işlevleri arasında neslin devamını sağlamanın ehemmiyeti göz önünde bulundurulduğunda, çocuğun da bu işlev için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır (Aydın, 2016).

Çocuk ailede ebeveyn için pek çok öneme sahiptir. Öncelikle çocuk, sevmeyeyleminin nesnesi olarak aileye mutluluk katmaktadır (Aydın, 2016). Aynı zamanda karı-koca, çocukla birlikte toplumsal kimliklerini ve statülerini değiştirerek, anne-baba olmakta ve bu yeni rolün getirdiği sorumlulukları ve etkiyi hayatlarına katarak, değişime uğramaktadır.

Çocuk, anne ve babanın bağ ve bütünleşme isteğini karşılamaktadır. İnsanoğlu hayatının ilk anlarından itibaren kuvvetli bir bağlanma dürtüsüyle yaşamı tecrübe etmektedir. Ebeveyn için çocuk, yetişkinlik döneminde gerçekleşecek bağlanmanın en önemli temsilcisidir. Çocuk aynı zamanda insanın değişim ve yenilik arzusunu karşılamasıyla, aileye bir bilinmezlik katmaktadır (Sayın, 2020).

Ebeveyn, bu ihtiyaçları karşılamak için çocuğa ihtiyaç duyarken, çocuk da sağlıklı bir şekilde büyüebilmek, sevilip kollanabilmek için anne ve babaya ihtiyaç duyar. Çocuğun ruhsal gelişiminde anne ve babanın hem bireysel olarak hem de bütüncül etkisi vardır. Tüm gözlemler çocukların anne veya babasından ayrılmaktan sıkıntı duyduğunu, ikisinin varlığıyla rahatladığını göstermektedir (Hökelekli, 2016). Bu yüzden ailenin çocuk için hayati işleve sahip olduğunu ve çocuğa bu maddi ve manevi kazanımı yaşatacak aile benzeri herhangi bir kurumun mevcut olmadığını söylemek

mümkündür (Kesgin, 2019). Çocuklar, en iyi şekilde ebeveynin aktif bulunduğu bir aile ortamında gelişebilir. Bu yüzden anne veya babasını, yahut her ikisini kaybetmiş çocukların genel itibariyle dezavantajlı bir pozisyonda olduğunu söylemek mümkündür (Hökelekli, 2016; Kesgin, 2019).

Ebeveynin ilişkisi, ailenin genel atmosferini ve çocuğun hislerini belirler. Tecrübe edilen bir olumsuzluk, çocuğun ruhunu derinden etkileyerek, sarılması zor yaralar açılmasına neden olabilir. Ailede yaşanan sıkıntılar, parçalanmış aileler en çok çocuklara zarar verir. Aynı zamanda maddi yetersizlikler madde bağımlılığı, sosyal eşitsizlik, manevi boşluk da yine en büyük etkisini çocuk üzerinde gösterir (Kesgin, 2019). Çocuk, öğrenme hızının ve gözlem gücünün fazlalığından bilgi ve davranışları çok hızlı kazanabilmektedir. Adeta bir beyaz sayfa gibi üzerine yazılacak herhangi bir yazı onun karakterine etki etmektedir. İslam ahlakçıları çocuk için “ahlak hırsız” tabirini kullanarak, çocuğun gördüğünü kendine katma konusundaki maharetini ortaya koymaktadır (Kesgin, 2019). Bu yüzden denebilir ki, ailenin sevgi ve desteği ile büyüyen ve güven dolu bir bağ geliştiren çocuk, bu sağlıklı ruhsal gelişimi tüm ilişkilerine taşıyabilmektedir.

1.3. KORUNMAYA İHTİYACI OLAN ÇOCUK

Normal şartlar altında, kendisinden birinci dereceden sorumlu olan biyolojik aileden çeşitli nedenlerden dolayı gerekli bakımı alamayan çocuklar korunma ihtiyacı olan çocuk olarak kabul edilmektedir (Bıyıklı, 1995). Korunmaya muhtaç çocuklar, gelişimleri için gerekli olan asgari fiziksel, ruhsal, sosyal ve duysal şartlardan yoksundur. Çocuğa bakmakla yükümlü aile bireylerinin ölümü, toplumun bir bölümünü veya tamamını etkileyen savaş, doğal afetler sonrası mal ve can kaybı yaşanması, kaza, kaybolma veya terkedilme gibi durumlar, aile fertlerinin kronik veya bulaşıcı zorlu hastalıklara yakalanması, ebeveyn arasında geçimsizliğin oluşturduğu boşanma, ailenin maddi olarak çocuğun ihtiyaçlarını karşılayamaması, ebeveynin suç kapsamındaki davranışları ve yine ebeveynin çocuğa yönelik fiziksel ve cinsel istismar kapsamında değerlendirilecek davranışları ve ihmali, bir çocuğun korunmaya muhtaç olarak kabul edilmesine neden olmaktadır (Çağlar, 1973).

Çocuğun ihmali, fiziksel ve duygusal ihtiyaçların karşılanmaması, çocuğun nedensizce sessizleşmesi, normal gelişim özellikleri göstermemesi, okula sürekli olarak gecikmesi veya devamsızlığında dikkat çekici artış, ev ortamı dışında daha sağlıklı gelişim sağlaması, uzun saatler evde yalnız bırakılması, şiddet gösteren veya madde kullanan bir kişinin bakımına verilmesi gibi parametreler doğrultusunda nitelendirilse de, ihmal için aslolan çocuğun gelişimine ket vuracak herhangi bir etkiye maruz bırakılmasıdır (Kesgin, 2019).

Sosyal Hizmetler Kanunu'na³ göre korunma ihtiyacı olan çocuk şöyle tanımlanmaktadır:

“ Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

- 1. Ana veya babasız, ana ve babasız*
- 2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan*
- 3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,*
- 4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen ” çocuklardır.*

Çocukluğun, insan hayatındaki en önemli dönemlerden biri olduğu ve çocukların toplumların yarınları olduğu kabul edildiğinde, reşit olduğu ve çocukluktan çıktığı kabul edilene dek aslında tüm çocukların korunması gerektiğini söyleyebiliriz. Ancak burada ele aldığımız korunmaya muhtaç çocuklar, korunma gereksinimi sağlanmadığı için devletin ve uluslararası anlaşmaların belirlediği şartlar doğrultusunda koruma altına alınmak zorunda kalınan çocuklardır (Yazıcı, 2012).

Modernleşme ile birlikte dünyada ve Türkiye’de yaşanan değişim ve gelişmeler, toplum ve ailenin geleneklere bakışını, değer ve normlarını etkilemekte; iktisadi dönüşümler ailelerin geleceğe bakışını şekillendirmektedir (Ertürk, 2020). Bu değişim ve dönüşümlerin korunmaya muhtaç çocuk sayısında da değişikliğe yol açtığını söylemek yanlış olmaz. Çayır (2020)’ın çalışmasına göre 2011 yılında korunmaya muhtaç çocuk sayısı 15 bin 602 iken, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın

³2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu Madde 3, fıkra b (27.05.1983). Resmi Gazete (Sayı:18059). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828>

faaliyet raporu⁴nda, 2021 yılı itibariyle, Türkiye’de 21 bin 761 çocuğun korunmaya muhtaç çocuk statüsünde olduğu görülmektedir.

1.3.1. Korunma İhtiyacı Çocuğa Sağlanan Bakım Çeşitleri

Çocuğun temel haklarının uygulanması bağlamında ailenin payı büyüktür, aynı zamanda bu hak ve sorumlulukların ihmalı sonucu çocukta açılacak yaralar da oldukça büyük olacaktır. Çocuk gelişimini sürdürdüğü süreçte bir bakım verene muhtaç olduğu için bu sorumluluk aileye aittir (Kesgin, 2019). Biyolojik aileleri tarafından yukarıda sayılan yeterli şartlar sağlanamadığı için temel haklardan mahrum kalan ve yaşam güvenceleri olmayan korunmaya muhtaç çocuklar, yeni bir bakım verene ihtiyaç duymaktadır (Yazici, 2012). Bu gibi durumlarda çocuklara koruma sağlama görevi devlete düşmektedir. Bu yüzden korunma ihtiyacı olan çocuklar günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde korunmaktadır. ASHB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, korunmaya muhtaç çocuklara kuruluş bakımı veya aile odaklı hizmetler ile bakım verebilmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak çocuk ve gençlere hizmet vermekte olan kuruluşlar Çocuk Evleri, Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evleri) ve Çocuk Destek Merkezi olmak üzere üç kısımdır. Korunma ihtiyacı olan çocuk alanında aile odaklı hizmetler ise, Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmeti, Evlat Edinme Hizmeti ve Koruyucu Aile Hizmeti olmak üzere üç grupta toplanmaktadır.

1.3.2. Çocuk Evleri

Toplum yapısındaki genel değişikliklerin korunmaya muhtaç çocuk sayısını artırması nedeniyle kurum bakımı, yeniden gözden geçirilmesi ve düzenlenmesi gereken bir birim haline gelmiştir. Bu nedenle korunma ihtiyacı olan çocuklara (KOİÇ) yönelik bakım hizmetlerinden olan yetiştirme yurtları yerine, 5-8 çocuğun bir arada yaşamasını mümkün kılan, toplu yaşam koşullarının getirdiği olumsuz

⁴T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı 2021 Yılı Faaliyet Raporu (Tarih: Şubat, 2022). Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/100242/2021-yili-faaliyet-raporu.pdf>

özelliklerden sıyrılmış şekilde hayatlarını sürdürebilecekleri çocuk evleri, bir bakım modeli olarak karşımıza çıkmaktadır (Coşkunsever, 2018).

Çocuk evleri şehirlerin sosyal yapısı itibariyle çocuk yetiştirmeye uygun muhitlerinde, okul, hastane gibi yerlere yakın konumlarda bulunan apartman dairesi veya müstakil evlerden oluşmaktadır. Bu evler sayesinde çocuklar toplum ile kaynaşabilmekte, sorumluluklarını yerine getirmeye alışarak ayaklarının üzerinde durabilmekte ve hayatın gerçekleriyle sağlıklı şekilde yüzleşebilmektedir (Coşkunsever, 2018). 2021 yılı sonu itibariyle 1.193 çocuk evinde 5.649 çocuğa bakım sağlandığı bilinmektedir.⁵

1.3.3. Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evleri)

Bir alanın içerisine inşa edilmiş müstakil evlerden oluşan ve 2014 yılına dek Sevgi Evleri olarak adlandırılan Çocuk Evleri Sitesi, tıpkı Çocuk Evleri gibi çocukların toplu yaşamının getirdiği olumsuzluklardan uzak tutulabilmesi için oluşturulmuştur. 0-18 yaş arası en fazla 12 çocuğun bir arada yaşadığı bu evler, aile ortamına benzerlik taşıması planlanarak hizmete geçirilen yatılı kuruluşlardır (Keten, 2017; Coşkunsever, 2018). ASHB kurum istatistiklerinde görüldüğü kadarıyla, 2021 sonu itibariyle 112 Çocuk Evleri Sitesinde 6.160 çocuğa bakım verilmektedir⁶.

1.3.4. Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM)

Çocuk Destek Merkezleri, suça sürüklenen, fiziksel veya cinsel istismar sebebiyle suç mağduru olan ve hakkında koruma kararı çıkan çocukların, diğer bakım modellerine hazır hale gelene dek, tespiti yapılan fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı bir rehabilitasyon merkezi olarak hizmet vermektedir (Coşkunsever, 2018). Bu merkezlerde suça sürüklenme, suç mağduru olma, yaşamını

⁵ T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kurumsal İstatistik Raporu. Erişim adresi <https://www.aile.gov.tr/media/108736/kurumsal-istatistikler.pdf>

⁶ T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kurumsal İstatistik Raporu. Erişim adresi <https://www.aile.gov.tr/media/108736/kurumsal-istatistikler.pdf>

sokakta sürdürme, gebelik, bağımlılık gibi alanlarda uzmanlaşmış personel bulunmaktadır.

Çocuk Destek Merkezlerinde çocukların travmatik yaşam deneyimlerinden kalan davranış bozukluklarının azaltılması, çocukların kişisel farklılıkları göz önünde bulundurularak ihtiyaçlarını karşılama ve olumlu davranış kazandırmaya yönelik programlarla kişilik gelişimlerinin sağlıklı biçimde oluşması hedeflenmektedir.⁷

1.3.5. Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmeti

Günümüz şartlarında bir çocuğa bakım verilememesine neden olan problemlerin başında maddi yoksunluk gelmektedir. ASHB'nin üzerinde en çok durduğu ve önem verdiği politika, aile birliğinin sağlanması olduğundan, eğer çocuğun korunmaya muhtaç çocuk statüsünde değerlendirilmesine neden olan tek etmen ailenin yoksulluğu ise, Sosyal ve Ekonomik Destek Modeli ile aile finansal olarak desteklenmekte ve çocuğun biyolojik ebeveyni ile kalması sağlanmaktadır (Hüseyinoğlu, 2017). SED ile çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını idame ettirmekte güçlük çeken ailelere, bu yoksunluk halini aşana dek ekonomik ve psiko-sosyal destek sağlanmaktadır⁸.

Haklarında bakım kararı verilmesine rağmen ailesi maddi olarak desteklenirse ailenin yanında yaşamını sürdürebilecek çocuklar, ekonomik yetersizliklerden dolayı korunmaya muhtaç çocuk statüsüne düşebilecek çocuklar, hakkında bakım kararı olmasına rağmen 18 yaşını doldurduğu için kurum bakımından çıkarılan ve eğitim süreçleri devam ettiği için finansal destek olmaksızın muhtaç duruma düşecek gençler, olağandışı bir felaket veya hastalık nedeniyle ailesini geçindirmekte güçlük çeken kişiler veya bu kişilerin çocukları SED hizmet modelinden faydalanabilmektedir.⁹

⁷ <https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/cocuk-destek-merkezleri-evleri-haklari/>

⁸ <https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/sed-hizmeti/>

⁹ <https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/sed-hizmeti/>

Koruma altına alınmadan SED ile ailesi yanında destek verilen çocuk sayısı 2021 yılı itibariyle 137.863 olarak açıklanmıştır¹⁰.

1.3.6. Evlat Edinme Hizmeti

Korunmaya muhtaç çocuğa sunulan aile odaklı hizmetlerden diğeri evlat edinme hizmetidir. Evlat edinme, evlat edinilmeye uygun durumdaki bir çocukla, gerekli şartları taşıyan kişiler arasında hukuki bağlardan destek alınarak oluşturulmuş bir hizmet modelidir. Evlatlık bakım modelini çocuk için tercih edilebilecek en iyi model yapan neden, çocuğun daimî olarak kurumda kalmasına neden olacak bazı şartlara sahip olmasıdır (Hüseyinoğlu, 2017).

Evlat edinme, hâkim izni ile belirlenen hukuksal bir durumdur ve evlat edinilen çocukla evlat edinen kişi arasında hısımlıkla gerçekleşen bir soy bağı oluşturmaktadır. Evlat edinme işlemiyle birlikte evlat edinilen çocuk, evlat edinen kişinin soyadını taşımakta ve yasal mirasçısı kabul edilmektedir (Şenocak, 2010).

Evlat edinilecek çocuğun kurumdan ailesinin yanına dönmesini imkânsız kılacak bir nedeni olması, kendisine sahip çıkan herhangi bir yakını olmaması veya çocuğun anne-babasının mahkemede çocuğu vermek için rıza göstermesi gerektiğinden, korunmaya muhtaç çocukların yalnızca ufak bir kısmı evlat edindirmek için uygun olmaktadır.

Evlat edinmek için başvuru yapan kişinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması, evli olması, kendisinin ve eşinin 30 yaşını doldurmuş gerekmektedir. Bunun yanında evlat edinecek kişinin bakım vereceği çocuğun bakım ve eğitimiyle bir yıl süreyle ilgilenmesi gerekmektedir (Şenocak, 2010). 2021 yıl sonu verileri¹¹ incelendiğinde, toplam 19.391 çocuğun evlat edinme hizmetinden faydalandığı görülmektedir.

¹⁰ ASHB Kurumsal İstatistik Raporu. Erişim adresi. <https://www.aile.gov.tr/media/108736/kurumsal-istatistikler.pdf>

¹¹ ASHB Kurumsal İstatistik Raporu Erişim adresi <https://www.aile.gov.tr/media/108736/kurumsal-istatistikler.pdf>

2. KORUYUCU AİLE HİZMETİ

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kurum bakımında bakım sağladığı korunmaya muhtaç çocukların tüm fiziksel ihtiyaçları sağlanmasına rağmen, aile sıcaklığından ve koşulsuz sevgiden mahrum kalan bu çocuklarda, aidiyet duygusunun eksik olması gibi olumsuz durumlar meydana geldiği görülmektedir (Yurdakul, 2016). Korunmaya muhtaç çocukların, aile yanında büyüyen çocuklara göre daha savunmasız, topluma uyum noktasında zorlanan, fiziksel ve psikolojik açıdan daha kırılgan ve zayıf olduğu araştırmalarda karşımıza çıkmaktadır (Yıldırımalp ve Hız, 2018). Kendilerine bakım vererek maddi-manevi ihtiyaçlarını giderecek bir aileye ihtiyaç duyan ve evlat edinme hizmetinden faydalandırılmayacak durumda olan korunmaya muhtaç çocuklar, koruyucu aile hizmetinden faydalandırılabilir. Koruyucu Ailelik, korunmaya muhtaç çocuğun anne-babası rolünü benimseyerek yerine getirecek bir ebeveynin varlığı ile vuku bulan hizmet modelidir.

Koruyucu aile uygulamasının genel itibariyle üç işlevi bulunduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki biyolojik ailesi yanında gerekli ihtiyaçları karşılanmayan veya biyolojik aile yanında kalmaması kendisi için daha uygun olan çocuğa yönelik bakım işlevi; ikincisi, çocuğun gördüğü zararın sona erdirilmesine yönelik koruma işlevi ve sonuncusu ise çocuğun sağlıklı gelişimini sağlamak için uygulanan tedaviden doğan iyileştirme işlevidir (Doğan, 2013).

Koruyucu aile modelleri süreli koruyucu aile modeli, akraba ve yakın çevre koruyucu aile modeli, uzmanlaşmış koruyucu aile modeli ve geçici koruyucu aile modeli olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Geçici koruyucu aile modeli Koruyucu Ailelik Yönetmeliğinde “*acil koruma gereken ya da hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kuruluş bakımına yerleştirilmemiş ya da kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlanılamamış çocuklar için, temel ana, baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimini almış profesyonel kişi ve ailelerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen*

bakım”¹² olarak tanımlanmaktadır. Uzmanlaşmış koruyucu aile modeli ise aynı yönetmelikte “*özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip olan veya eşlerden biri en az ilköğretim düzeyinde olmak üzere temel ana, baba eğitimleri, Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimlerini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakım*” olarak tarif edilmiştir. Ancak bu iki koruyucu aile modeli ülkemizde aktif olarak uygulanmamaktadır. Akraba ve yakın çevre koruyucu aile modelinde korunmaya muhtaç çocuğa biyolojik anne ve baba dışında, yakın akraba veya tanıdık, komşu gibi kişiler tarafından bakım sağlanmakta; süreli koruyucu aile modeliyle ise kısa vadede biyolojik ailelerinin yanına döndürülmesi ihtimal dahilinde görülmeyen ancak evlat edindirilmesi de mümkün olmayan çocuklara bakım verilmektedir.

Koruyucu aile bakımı 1926’da Medeni Kanun’a girmişse de, hizmet modelinin ilk kez 1961 yılında ülkemiz ile UNICEF arasında imzalanan bir anlaşmayla başladığı bilinmektedir (Hız, 2018; Yeşilkayalı, 2015). Ancak Kanun maddelerindeki eksiklikler ve bürokratik hataların neden olduğu aksilikler, koruyucu aileliğin aktif ve doğru biçimde uygulanmasına engel olmuştur. 2012 yılında yürürlüğe giren Koruyucu Ailelik Yönetmeliği (KAY) ile birlikte koruyucu aile sayısında belirgin derecede artış yaşanmıştır (Şahin Kaya, 2019). Bu artış Tablo 1’de açık şekilde görülmektedir.

Tablo 1: Koruyucu Aile Sayısının Yıllara Göre Değişimi

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Koruyucu Aile Sayısı	1.190	1.350	2.776	3.283	3.797	4.115	4.654	5.289	5.967	6.481	6.978
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan Çocuk Sayısı	1.282	1.492	3.351	4.008	4.615	5.004	5.642	6.468	7.259	7.864	8.459

¹² Resmi Gazete, Koruyucu Ailelik Yönetmeliği, Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121214-2.htm>

Koruyucu aile uygulamasının temel amacı, çocuk için zor ve karmaşık bir dönemi, kendisini aile sıcaklığından mahrum bırakmayacak ebeveynle yaşayarak daha sağlıklı bir gelişim süreci göstermesine destek olmaktır. Koruyucu ailelik ile çocuk, bağlanma ihtiyacını karşılayabilmekte, hayata hazırlanmaktadır. Ayrıca çocuk stabil bir hayata sahip olacağı için okul ve sosyal çevresiyle ilişkilerini rahatlıkla devam ettirmektedir. Koruyucu aile bakımı sonrası çocuğun hayata entegrasyonunun daha kolay olduğu düşünülmektedir. Koruyucu aile hizmetinin etkin biçimde devam edebilmesi için ortaya çıkan sorunlara hakimiyet, çözüm bulma noktasında önem arz etmektedir (Yıldırımalp ve Hız, 2020).

Koruyucu aile bakımı, maddi olarak kurum bakımına göre devlet için daha avantajlı olarak görülmektedir. Korunmaya muhtaç çocuk için ise, sevgi ve güven duygularının oluşturduğu manevi zenginlik, kurum bakımına oranla kıyas götürmeyecek derecede yüksektir (Baysal, 2017).

Koruyucu aile olabilmek için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, 25-65 yaş arasında olmak, en az ilkokul mezunu olmak, düzenli bir gelire sahip olmak yeterlidir. Koruyucu aile olacak kişilerde evli olma şartı aranmamaktadır.¹³ Aileler illerinde bulunan ASHB İl Müdürlüklerine şahsen veya E-devlet üzerinden online olarak koruyucu ailelik için başvuru yapabilmektedir. Başvuru yapan ailelerden adli sicil kaydı, sağlık raporu, öğrenim belgesi ve gelir belgesi istenmekte, ardından aile üzerinde incelemeler yapılmaktadır. Yapılan incelemeler sonucu ailelere kabul veya ret kararı bildirilmektedir.

Koruyucu ailelik evlat edinme uygulamasından şu yönlerde ayrılır: evlat edinme uygulamasında çocuk ve evlat edinen aile arasında mahkeme kararıyla ile soy bağı oluşur. Ancak koruyucu ailelikte bu durum söz konusu değildir, çocuğun soyadı biyolojik ailesiyle aynıdır. Evlat edinme uygulaması sonrası çocuğun biyolojik aileyle görüşme zorunluluğu yoktur ancak koruyucu aile hizmetinde şartlar uygunsa ve biyolojik aile talep ederse, çocuk biyolojik ailesiyle görüşmek durumundadır, koruyucu aile buna müdahale edemez. Evlat edinme uygulaması ile aileye devlet

¹³ <https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/koruyucu-aile-hizmeti/>

tarafından finansal bir destek sağlanmaz ancak koruyucu aile hizmetinde çocuğun yaşı, eğitimine göre aileye aylık destek sağlanmaktadır.

Koruyucu ailenin sorumluluklarını yerine getirememesi, çocuk ve koruyucu aile arasında sağlıklı bir iletişim kurulamaması veya sürdürülememesi, koruyucu ailenin çocuğa herhangi bir şekilde (ihmal, istismar) zarar verdiğinin tespit edilmesi, koruyucu ailenin çocuğun biyolojik ailesiyle olan ilişkisini zedeleyecek tutum ve davranışlarda bulunması, yapılan izlemelerde çocuk için gerçekleşmesi umulan faydanın gerçekleşmediğinin görülmesi, çocuğun yararlanacağı hizmet modelinin değişmesi veya hakkındaki koruma kararının kalkması ve koruyucu ailenin herhangi bir neden dolayı hizmet vermektan vazgeçmesi, koruyucu ailelik uygulamasının sonlanmasına neden olmaktadır. (Gökdoğan Şahin, 2019).

2.1. İSLAM VE KORUYUCU AİLELİK

İslam dininin koruyucu ailelik ile ilgili değerlendirmelerini anlayabilmek için öncelikle korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin kavramların incelenmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki olan yetim kavramı, kelime anlamı itibariyle “yalnız başına kalan” demektir. Günlük dilde yetim kavramı, anne veya babasını kaybetmiş yetişkinliğe erişmemiş kişi olarak tanımlanmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de ise yetim, yalnızca anne babasını kaybeden küçük çocuklar için değil, korunma/himaye edilme ihtiyacı olan herkes için kullanılmıştır (Okur, 2018).

Kur’an-ı Kerim’in indiğı ilk zamanlardan itibaren yetimlerin hakları¹⁴, onlara nasıl muamele edilmesi gerektiğı¹⁵ ile ilgili bilgiler ve yetimlerin yetiştirilmesiyle ilgili kişisel¹⁶ ve toplumsal¹⁷ sorumluluklar, çeşitli şekillerde yer bulmuştur. Kur’an-ı Kerim’in nüzul sürecinde neredeyse her aşamada değinilerek muhatabın dikkati canlı tutulan yetim konusu, ele alınan en önemli sosyal meselelerden olup, Hz. Peygamber’in hayatında pratize edilmiştir (Başkan, 2018).

¹⁴ Kur’an-ı Kerim. (Enfal, 8/41; Haşr, 59/7)

¹⁵ Kur’an-ı Kerim. (Duha, 93/9; Bakara 2/177; Nisa, 4/36)

¹⁶ Kur’an-ı Kerim. (Nisa, 4/2-5-10; Enâm, 6/152; İsra, 17/34)

¹⁷ Kur’an-ı Kerim. (Nisa, 4/6-9; Bakara, 2/220)

Bir yetim olarak büyüyen Hz. Peygamber, kendisine bakım veren dedesinin vefatından sonra amcası Ebu Talib tarafından himaye edilmiştir. İlerleyen dönemlerde amcasının ekonomik sıkıntıları olduğunda ise Hz. Peygamber, amcasının oğlu Hz. Ali'yi yanına almış adeta koruyucu aileliğini yapmıştır (Okur, 2018). Yalnızca bununla kalmamış Hz. Peygamber ve arkadaşları evlerinde yetimlere yer vermiştir. Bunun dışında bazı zamanlarda karınlarını, bazı zamanlarda da şefkat ve merhamet göstererek yetimlerin kalplerini doyurmuştur. Rasullulah ve ashabının evinde kimi zaman akrabasından, uzak akrabasından, hatta hiç akrabalığı olmayan yabancı çocuklardan himaye edilenler mevcuttur (Şahyar, 2018). Hz. Peygamber *“Müslümanların evleri arasında en hayırlı ev, kendisine iyi davranılan bir yetimin olduğu evdir. Müslümanların evleri arasında en kötü ev ise, içinde kendisine kötü davranılan bir yetimin bulunduğu evdir”*¹⁸ buyurarak ümmetini bu hususta teşvik etmekte ve aynı zamanda uyarmaktadır.

İslam hukuku metinlerine bakıldığında daha ilk dönemden itibaren kimsesiz çocuklarla alakalı pek çok hususun ele alındığını görmek mümkündür (Kesgin, 2019). Fıkıh literatüründe ele alınan kavramlardan biri, buluntu çocuk anlamına gelen “lâkit”tir (Okur, 2018). Lâkit, doğumdan bir süre sonra veya temyiz çağına gelmeden sokağa atılmış, anne ve babası belirsiz çocuktur. Bu çocuklara yönelik ilk çalışma ailelerinin bulunmaya çalışmasıdır. Buradan bir sonuç alınamadığı takdirde çocuk bir hâmi belirlemek için devlet vasıtasıyla korumaya alınır (Çelik, 2016). Lâkitin nesebi (soyu) belli olmadığı için haliyle kendisine bakım verecek akraba da bulunamaz. Bu durumda çocuğa, kendisine yabancı bir aile bakım verir. Lâkitin bakımı ile ilgili uygulamaların; çocuğun korunmaya muhtaç olması bakımından, velayetin devlete geçmiş olması bakımından, çocuğun akrabası olmayan yabancı bir aile tarafından yetiştirilmesi bakımından, koruyucu aile uygulamasıyla benzer olduğu görülmektedir (Bektaş, 2015).

İslami literatürde korunmaya muhtaç çocukların yalnızca yetim ve lâkit başlığı altında toplanması modern perspektiften bakıldığında eksik görülebilir. Ancak İslam dininde korunmaya muhtaç çocuklar ele alınırken ihmal, istismar gibi kaidelerin

¹⁸ İbn Mace, Edeb 6.

bulunmamasının sebebi dinin özü itibariyle bu davranışların kabul edilebilir görülmemesidir. İslam güzel ahlaka yaptığı vurgu¹⁹ ile kişiyi şiddetten uzak tutar, aile bireylerinden birbirlerine saygı ve sevgi çerçevesinde davranmasını talep eder²⁰ ve kişilik haklarına saldırı kabul edilen istismar gibi davranışları yasaklar. Dolayısıyla bu çocukların gruplandırılmamış olması tamamen İslam'ın ahlak anlayışı ile alakalıdır. Günümüzde ihmal ve istismar kurbanı olan çocukların da koruma altında olduğu göz önünde bulundurulursa, bu çocuklara yetim ve lakîl çocuklara uygulanan muamelenin uygulanması gerektiği söylenebilir.

Koruyucu ailelik ile ilgili konuşulurken üzerinde durulması gereken uygulamalardan biri de “tebennî”dir. Arap kültürünün bir parçası olarak doğan bu uygulama, bir kişinin biyolojik çocuğu olmayan birini “sen benim oğlumsun” diyerek evlat edinmesini içeriyordu. Ancak Azhab Suresi’nin²¹ *“Allah (...) evlatlıklarınızı da gerçek oğullarınız yapmamıştır. Evlatlıklarınızı babalarının soyadlarıyla anın. Bu Allah katında adalete daha uygun bir davranıştır. Eğer onların babalarını bilmiyorsanız o zaman kendileri sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır”* ayetleriyle yasaklanmasından sonra, Müslümanlar bu uygulamadan vazgeçmiştir (Okur, 2018).

Hiz. Peygamber ilk eşi Hiz. Hatice tarafından köle olarak satın alınarak kendisine hediye edilen, Hiz. Zeyd’i azat ettikten sonra evlat edinmiştir. Bu ayetin nazil olması sonrası, evlatlık uygulaması, bir koruyucu ailelik uygulamasına dönüşmüştür. Tebennî uygulamasının Osmanlı döneminde, ayetin yasakladığı kısım revize edilerek yeniden ele alındığını görmekteyiz. Bu dönemde de tebennî, bir koruyucu ailelik uygulaması gibi çalışıyor, çalışma izni olmayan 0-7 yaş arasındaki terkedilmiş, kimsesiz, fakir çocuklar bir ailenin yanına yerleştirilerek himaye edilmesi sağlanıyordu. Bu çocuğun bakım masraflarını devlet, vakıf veya yanına yerleştiği aile karşılıyor; çocuk evlenme çağına geldiğinde ise bu aile tarafından evlendiriliyordu (Bay, 2018).

¹⁹ “Hayırlınız, ahlakı güzel olanınızdır.” (Buhâri, Menâkıb 23)

²⁰ “Sizin en hayırlınız, ailesine karşı ailesine karşı en hayırlı olanınızdır” (Tirmizi, Menâkıb 63)

²¹ Kur'an-ı Kerim. (Azhab, 33/ 4-5)

Günümüzde uygulanan evlat edinme hizmetinde, mahkeme kararı ile çocuğun evlat edinenlere mirasçı yapılması, İslam dinine göre caiz kabul edilmeyen hususlardandır (Okur, 2018). Bunun yanında, evlat edinme uygulamasıyla birlikte çocuğun biyolojik ailesiyle resmi bir soy bağının kalmaması, görüldüğü gibi yukarıda ele alınan ayetle yasaklanmıştır. Koruyucu aile hizmetinde ise çocuk, koruyucu ailesinin yanında yaşarken hem biyolojik ailesiyle görüşmeyi sürdürebilmekte hem de resmi olarak kütüğü değişmemektedir. Hülasa, bu değerlendirmelerden yola çıkarak İslam dininin günümüzde uygulanan evlat edinme uygulamasını yasakladığı ancak koruyucu aile hizmetini teşvik ettiği söylenebilir.

Koruyucu aile uygulamasında dinen soru işareti oluşturabilecek hususlardan bir diğeri mahremiyettir. Korunmaya muhtaç çocuk ergenlik çağına geldiği zaman ailedeki diğer üyelerle arasında mahremiyet kuralları geçerli olacaktır (Okur, 2018). Hz. Peygamber dönemine bakıldığında, akrabalık ilişkisi olmayan kız çocuklarının peygamberimizin himayesinde büyüdüğü bilinmektedir. Bununla birlikte Hz. Peygamberin eşlerinden Meymûne validemiz de arasında akrabalık bağı olmayan bir erkek çocuğunu yetişkinliğine dek himaye etmiştir (Şahyar, 2018). Kur'an-ı Kerim, bu hususta sunduğu çeşitli düzenlemeler²² vasıtasıyla, doğabilecek mahzurları yok etmeye çalışmaktadır (Şahyar, 2018). Ek olarak, süt akrabalığı²³ mahremiyet noktasında yaşanan problemleri çözebilmek adına kullanılabilecek bir alternatiftir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, “*koruyucu aile olmanın hükmü*” başlıklı fetvasında²⁴ “...sevgiye, şefkate ve korumaya muhtaç kimsesiz çocuklar, kendilerine yardım eli uzatılarak, ailelerin yanında veya çocuk yuvalarında himaye edilmeli; eğitilip, sanat ve meslek sahibi yapılarak topluma kazandırılmalıdır. Fakat bunu yapmak için hiçbir kimsenin, çocuğun kendi soy kütüğü ile ilişkisini kesmeye, öz ana babasını unutturmaya hakkı olmadığı gibi kanuni mirasçıları arasına katma, aile içi tesettür ve mahremiyet bakımından öz evlat gibi davranması da doğru değildir. Bunun yerine İslam'ın tavsiyesi; koruma altına almak, bakmak, büyütmek, ihtiyaçlarını karşılamak, hukuk ve helâl-haram kuralları bakımından ona öz çocuk

²² Kur'an-ı Kerim. (Nur, 4/58-59)

²³ Detay için bkz. [DİA, süt akrabalığı \(RADÂ\)](#)

²⁴ Detay için bkz. [Koruyucu Aile Olmanın Hükmü](#)

gibi değil, bir din kardeşi gibi muamele etmektir” ifadeleriyle, gerekli hususlara dikkat edilerek, koruyucu aileliğin uygulanabileceğini belirtmektedir.

2.2. KORUYUCU AİLE VE MANEVİ DESTEK

2.3. Maneviyat ve Manevi Destek

Çok yönlü bir varlık olan insan, yaşadığı dönemin özellikleri, sosyal çevresi ve kültür ile ilişki içinde olduğu kadar, kendi iç dünyası ile de etkileşim içindedir (Topuz, 2018; Düzgüner, 2021). Modern dünyanın getirdiği değişimler toplumsal hayatta karşılık bulmakla birlikte, bireysel anlamda da ihtiyaç değişikliklerine sebep olmuştur (Söylev, 2015). Her ne kadar modern hayatın insanoğlunun maddi ihtiyaçlarını karşılamak konusunda daha cömert olduğunu söylesek de, manevi ihtiyaçlara gelindiğinde modern hayat reçetelerinin eksik kaldığı görülmektedir (Köylü, 2018)

. Bütüncül bir şekilde ele alınması gereken insanın parçalara ayrılarak incelenmesi, özellikle “ruh bilgisi” olan psikolojinin, kendisini “insan davranışlarını inceleyen bilim dalı” olmaya indirgemesi ve pozitivist paradigmanın etkisi, psikolojide din ve maneviyatın etkisinin uzun yıllar boyunca göz ardı edilmesine neden olmuştur (Demirbaş, 2017; Göcen, 2020). Tarihsel süreçte insanlık tecrübesinin daimî eşlikçisi olmasına rağmen din ve maneviyat, ancak 1960’lı yıllar sonrasında dinin psikolojik ve fizyolojik sağlıkla ilgisini ele alan çalışmalarla, 1980’ler sonrası ise maneviyat ve dinin başa çıkma süreçleri, fiziksel ve ruhsal sağlıkla ilişkisinin ele alındığı çalışmalarla mercek altına alınmıştır (Kılınçer, 2017). Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren psikoloji literatüründe din ve maneviyat çalışmalarında önceki yıllara göre büyük bir artış görülmüştür. Akademik literatürde bu iki kavrama yönelik yoğun artışa rağmen, araştırmacılar arasında din ve maneviyatın doğasına ve tanımına dair fikir birliği oluşmuş görünmemektedir (Zinnbauer ve Pargament, 2013).

Kökenini “ruh” veya “manevi” (spirit) kelimelerinden alan maneviyat, Türk Dil Kurumu Sözlük’ünde “maddi olmayan, manevi şeyler” ve “yürek gücü, moral” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Cambridge (2022) Sözlük’ünde ise maneviyat (spirituality), “yaşamın fiziksel kısımlarından ziyade, dini duygu ve

inançları içeren kısmı” olarak tarif edilmiştir. Batı’da yapılan çalışmalar incelendiğinde, din ve maneviyat kavramlarının uzun süre boyunca birbirinin yerine kullanıldığı, ardından birbirine zıt olarak konumlandırılmasından, birbirlerinden ayrılamayacaklarını ifade edilmesine kadar geniş bir perspektifte ele alındıkları görülmektedir (Düzgüner, 2021).

Maneviyat ve dinin birbirine zıt iki kavram olduğunu söyleyen çalışmalar, genellikle dini olumsuz, maneviyatı ise olumlu biçimde ele aldığından, psikolojik araştırmaları sınırlayarak önyargılara hapsediği için eleştirilmektedir (Zinnbauer ve Pargament, 2013). Maneviyat ve dini zıt kavramlar olarak kabul edenlerin yanında, bu iki kavramın birbirini kapsadığını düşünen araştırmacılar da mevcuttur. Dinin maneviyattan daha geniş bir kavram olduğunu savunan görüş, maneviyatı dinin özü ve motive gücü olarak ele almaktadır. Böylece maneviyat, dinin kurumsal olmayan, tecrübi yönü olarak tanımlanır (Düzgüner, 2018). Fakat modern toplumda yaşanan değişimler ardından, dindar kişilerin yanında sekülerlerde de çeşitli şekillerde karşılık bulması, maneviyatın dinden daha geniş bir kavram olduğunu ifade edenlerin oluşmasına yol açmıştır (Düzgüner, 2021).

Maneviyatın dinden geniş olduğunu ifade eden görüşler William James’e dayandırılmaktadır. James’in maneviyatı fitri bir olgu olarak tanımlaması, maneviyatın insanın temel özelliği, dinin ise sonradan kazanılan bir yapı olarak ele alınmasına neden olmaktadır (Meydan, 2018). Böylece maneviyatın, dini kurum ve geleneklerden bağımsız olarak varlığını sürdürebileceği ifade edilir.

Maneviyat çalışmalarının ülkemizdeki karşılıklarına baktığımızda, Batı literatüründe gördüğümüz tanım sorununun yanında, yeni problemler ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde maneviyat ve din arasındaki ilişkinin net olmayışı, Batı’da oluşturulan maneviyat ölçeklerinde yer alan maddelerin kültürümüzde karşılık bulmayan yönlerinin olması, yabancı literatürdeki çalışmaların analiz edilmeden akademik çalışmalara dahil edilmesi ve buradan doğan anlam karmaşası bu sorunların bazılarıdır (Düzgüner, 2021). Ayrıca ülkemizde maneviyat, Batı’da olduğundan farklı çağrışımlara sahiptir. Yapılan bir çalışmada Türk örneklemin hemen hemen yarısının

maneviyatı dini bir kavram olarak gördüğü tespit edilmiştir (Altınlı-Macic ve Coleman, 2015 akt. Sevinç, 2020). Hülasa, günümüz modern psikolojisi maneviyatı, aşkınlık ihtiyacını karşılayan anlam, değer bütünlük hissi ve bundan doğan yaşam şekli olarak ele almakta; dinin ağırlıklı olduğu kültürümüzde ise maneviyat dinden ayrılamayan bir olgu olarak değerlendirilmekte ve aşkınlıktan çok daha fazlası olarak görülmektedir (Göcen, 2020).

Din psikolojisi alanında ülkemizde yapılan çalışmalar doğrultusunda dinin beden ve ruh sağlığına olumlu katkılarının olduğu; hastalık, kriz ve yas gibi zorluklarla mücadele edilen dönemlerde, insanların dini referans sistemlerine başvurarak bunlardan destek aldığı görülmektedir (Ekşi, 2001; Tokur, 2011; Göcen, 2012; Eryücel, 2013; Akalp Doğan, 2014; Şentepe, 2016; Esen Ateş, 2018; Ferah, 2019; Karagöz, 2020). Tarihler 2000’li yılları gösterdiğinde, özellikle Amerika’da din, maneviyat ve psikoloji arasında sıcak bir ilişki oluştuğunu, “bir dargın bir barışık kardeşler” in nihayet kucaklaşmaya başladığını söylemek mümkündür (Köse, 2006; Ağılkeya Şahin, 2020). Fakat yine de kurumsal dine olan şüpheci yaklaşım yüzünden manevi yaşantılar nispeten öne çıkarılmış, psikoloji kendi oluşturduğu mana boşluğunu maneviyat ile kapatmaya çalışmıştır (Göcen, 2020). Maneviyat araştırmalarındaki bu artış ülkemizde de karşılık bulmuş, din psikolojisi çalışmalarında maneviyatla ilişkili olarak ele alınan “manevi bakım”, “manevi danışmanlık”, “manevi rehberlik”, “manevi danışmanlık ve rehberlik”, “manevi destek” gibi kavramlar ilgi odağı olmuştur. Bu kavramlar zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmış, bazı noktalarda ise birbirinden ayrılmıştır (Buldur, 2020).

Manevi bakım, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan, hayat kalitesinde düşüş yaşayan ve hayatını idame ettirmekte sıkıntı yaşayan kişilere fiziksel, sosyal, psikolojik ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliğinden doğmuştur. Manevi bakım, kişi ve manevi dünyası arasında bütünlüğü sağlamayı, manevi sapmalarını ve korkularını gidermeyi, hayata olan bağlılığını artırmayı hedeflemektedir (Seyyar, 2014). Manevi bakımın yalnızca kriz anlarında değil, mutlu ve sevinçli zamanlarda da gerekli olduğunu söyleyen Ağılkeya Şahin (2017), güzel anlarda kutsalla bağlantıyı

sağlama hususunda yardımcı olunan danışanın, zor zamanlarda maneviyata yönelişinin kolaylaşacağını ifade etmektedir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik (MDR), kökenini pastoral psikolojiden alan bir kavramdır. Pastoral psikoloji, pastor olarak adlandırılan papaz veya cemaatin dinsel sorumlusunun verdiği hizmete dayanmaktadır. Hristiyan kültür ve geleneklerinden doğan pastoral psikoloji, ilhamını kilisenin uzun yıllar sürdürdüğü günah çıkarma uygulamasından almaktadır. Kişilerin işledikleri günahları bir paravanın ardından papaza anlattığı bu uygulama, papazın kişiye tavsiyeler vermesiyle son bulur. Papazların tavsiyelerinde psikolojik etmenlere rastlanmasıyla, bu ilişkinin daha bilimsel biçimde yürütülmesi adına pastoral psikolojinin tohumları atılmıştır (Şirin, 2018). Papazların kilise dışında hastane, huzurevi, cezaevi gibi kurumlarda aktif rol alarak yaptığı çalışmalar örnek alınmış, ancak yalnızca bir din veya ona ait uygulamalarla sınırlandırılmaması gerektiği fark edilen bu çalışmalar, manevi danışmanlık ve rehberlik kavramıyla yeniden ele alınmaya başlanmıştır (Koç, 2012; Coşkunsever, 2018).

Manevi destek, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarıyla ortaya konan, belirli bir durum ve mekânda bulunan kişilerin, o durum ve mekânda bulunmasından kaynaklı yaşantılarına eşlik etmeyi içerir. Manevi destek çalışmalarına elbette din dahil edilmelidir ancak bu destek muhatabın uygunluğu göz önünde bulundurularak, onun istediği zaman ve ölçüde, bir tebliğ ve irşad faaliyetinden ziyade, güçlendirme faaliyeti olmalıdır. Bunun yanında kriz durumlarında bir kişi veya gruba eşlikçi olmak da manevi desteğin kısımlarındandır (Ağılkaya Şahin, 2017). Yaşanan problemlerde kişinin zihninde oluşabilecek dini soru ve sorunlara yanıt vererek aşkınla bağlantı kurmalarına fayda sağlamak, arzu etmeleri durumunda ibadetlerini yerine getirmelerinde rehberlik etmek, yaşayabilecekleri anlam krizlerinde yeni bir anlam dünyası kurmalarına katkıda bulunmak manevi desteğin diğer unsurlarıdır (Karagül, 2021).

Manevi destek sağlayıcıların danışanları ile görüşmeler sırasında empati, aktif dinleme gibi psikolojik teknikler ile birlikte sabır, tevekkül, imtihan olgularından yola

çıkarak din merkezli tekniklere başvurduğu görülmektedir (Kılınçer, 2017). Şirin ise (2018) manevi danışmanlık çalışmalarında tövbe, zikir, dini telkinler, olumlu dini başa çıkmanın artırılması, hikâye anlatma, dua, ibadet gibi tekniklerin kullanılabileceğine değinmektedir.

İnsanın yaratılışındaki mükemmellik potansiyeli, onu daima kendini geliştirmeye ve genişletmeye teşvik ettiğinden, aslında her insan maneviyatı bir enerji kaynağı olarak bu yolculukta kullanılmaktadır. Bu yüzden insanlar çok eski devirlerden beri, hem sorunlarına çözüm bulmak hem de kendilerini geliştirebilmek için maneviyata başvurmaktadırlar (Cebeci, 2010). Bu temayülün değişmeyeceği varsayıldığında, psikoloji ve din entegrasyonu olarak kabul edebileceğimiz manevi danışmanlığın uygun dini/manevi müdahaleler ile kişilere fayda sağlayacağını söylemek mümkündür.

2.4. Koruyucu Ailelerin Manevi Destek İhtiyacı

İnsanların fizyolojik, psikolojik, sosyal ve manevi yönlerinin parçalara ayrılamayacak ve birbirinden bağımsız değerlendirilemeyecek kadar iç içe olduğu görülmektedir. Bu yönlerin biri olan maneviyat, yalnızca psikoloji çalışmalarında değil, sosyal bilimlerin diğer alanlarında da uzun süre ihmal edilmiştir. Bunlardan biri, işlevselliği artırmak, kapasiteyi güçlendirmek ve hedeflenen toplumsal koşulları oluşturmak üzere birey, aile ve gruplara yardım sağlayan mesleki çalışmalar olarak tanımlanan sosyal hizmet alanıdır (Barker, 1995 akt. Apak, 2018). Sosyal hizmetlerin geliştirilmesinde din adamlarının ve maneviyatın önemini belirten kişilerin çabaları yok sayılarak, sosyal hizmet bilimsellik bahanesiyle pozitivist paradigmaya teslim edilmiştir. Bu görmezden geliş, sosyal hizmet uygulayıcısı olan sosyal çalışmacıların, maneviyatla ilgili konularda eğitimsiz, kimi zaman da karşıt bir tavır içinde olmasına neden olmuştur. Bu nedenle kendisine başvuran müracaatçının sorunlarını çözmeye çalışan sosyal çalışmacı, maneviyatın oynadığı mühim rolden habersiz kalmaktadır (Apak, 2018). Danışan ile sosyal çalışmacı ilişkisinin daha sağlıklı biçimde yürüyebilmesi için sosyal hizmet çalışanlarının, müracaatçıların dini/manevi

ihtiyaçlarıyla ilgili daha somut bir çaba içerisinde olması gerektiği düşünülmektedir (Kvarfordt ve Sheridan, 2007).

Ülkemizde sosyal hizmet alanında yapılan çalışmalarda maneviyata ayrılan yer yeterli olmasa da, din psikolojisi alanında bu müracaatçıların manevi ihtiyaçları belirlenerek, eksiğin giderilmesini sağlayacak çalışmalar yapılmaktadır (Çetin Güngör, 2012; Kula, 2012; Acar ve Apak, 2020; Coşkunsever, 2016a, 2016b; Karagöz, 2017; Eryücel, 2018a, 2018b; Çelikten, 2019; Kaya Göktepe ve Coşkunsever, 2020).

Sosyal hizmet uygulamalarından biri olan koruyucu aile hizmeti, korunmaya muhtaç çocuğun, kendisine bakım verecek ailenin yanına yerleşmesiyle başlamaktadır. Korunmaya muhtaç çocuğun yaşayabileceği uyum sorunları, davranış bozuklukları, ergenlik döneminde artan problemleri ve ailenin süreci arzu ettiği gibi yönetememesi, koruyucu ebeveynlerin motivasyonlarını olumsuz etkilemektedir. Koruyucu ailelik sürecinde zorluk çeken ve etkili başa çıkma stratejileri üretemeyen aileler, rehberliğe/danışmanlığa ihtiyaç duymaktadır. Yeterli desteğin sağlanamadığı durumlarda ise, koruyucu ailelik sürecinin sona ilerlediği görülmektedir (Abukan, 2020)

Koruyucu ailelerle yapılan çalışmalarda din ve maneviyatın koruyucu aile için önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir (Buehler, Cox ve Cuddeback, 2003; Coakley, Cuddeback, Buehler ve Cox, 2007). Din ve maneviyatın ruh sağlığı ve başa çıkmadaki olumlu etkileri göz önünde bulundurulduğunda, koruyucu ailelik sürecinde dini/manevi destek alan ailelerin yaşadıkları sorunlara daha kolay çözüm bulacağı ve koruyucu aileliği sürdürme hususunda daha istikrarlı olacağı öngörülmektedir (Jill Schreiber, 2010). Ancak İngilizce literatür tarandığında, koruyucu aile, din ve maneviyat arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaların yetersiz olduğu, ülkemizde ise bu konuda bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, koruyucu ailelerin manevi destek ihtiyacının araştırılması gerektiğine işaret etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırmada koruyucu aile olmayı seçmiş ebeveynlerin koruyucu aile olma nedenleri, koruyucu aile olmadan önceki soru işaretleri, koruyucu aileliği sürdürme motivasyonları, koruyucu ailelik sürecinde yaşadıkları değişimler ve karşılaştıkları problemleri çözerken kullandığı yöntemlerden yola çıkılarak, manevi destek ihtiyaçları nitel araştırma yöntemi kullanılarak incelenmektedir. Nitel araştırma yöntemi konuları derinlemesine betimleme, yorumlama ve katılımcıların bakış açısını idrak edebilmek için tercih edilir. Çalışmamızın araştırma deseni ise olgubilim olarak belirlenmiştir. Olgubilim deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Koruyucu aile olmayı seçen anne ve babaların koruyucu ailelik sürecinden önce ve sonrasında yaşadıklarının detaylı olarak incelenebilmesi için bu araştırmada, önemli görülen noktalarda araştırmacının müdahalesine imkân tanıyan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Süreçlerin ve yaşantıların detaylı olarak incelenmesini gerektiren konumuzda mülakat yöntemi etkili bir rol oynamaktadır. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği araştırmacının daha önce hazırlanarak oluşturduğu soruların yanında, konuşma akışı içerisinde ek sorular sorularak konunun önemli detaylarının atlanmamasına olanak tanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

2. ÇALIŞMA GRUBU

Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemi kullanılmış, farklı koruyucu aile türleri katılımcılar çalışmaya dâhil edilmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme, çeşitlilik gösteren durumlarda ortak olguların olup olmadığını tespit eder. Kartopu örneklemede ise bir katılımcı vasıtasıyla diğer katılımcılara ulaşarak zincir genişletilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada aynı zamanda önceden belirlenen ölçütlerin

kullanıldığı ölçüt örneklemeden faydalanılmış, katılımcılar İslam dini mensupları arasından, koruyucu anne ve baba dengesi gözetilerek seçilmiştir.

Çalışmamıza koruyucu 8 koruyucu anne ve 7 koruyucu baba dahil olmuştur. Katılımcılar 30-58 yaş aralığındadır ve yaş ortalamaları 43,6'dır. Kadın katılımcılarımızın 6'sı 30-41 yaş aralığında, 2 si 45-53 yaş aralığındadır. Erkek katılımcılarımızın 3'ü 32-48 yaş aralığında, 4'ü 50-58 yaş aralığındadır. Katılımcılarımızın 2'si ortaokul, 2'si lise, 3'ü önlisans, 5'i lisans, 3'ü lisansüstü mezunudur. 6 katılımcımız 5ay- 5yıl aralığında, 5 katılımcı 6-10 yıl aralığında, 3 katılımcımız ise 11- 14 yıl aralığında koruyucu ailelik yapmaktadır. 12 katılımcımız evli, 3'ü ise bekardır. Bekar katılımcılarımızdan 1'i eşini kaybetmiş, 1'i ise boşanmıştır. 8 katılımcımızın algılanan sosyoekonomik durumunun orta, 7 katılımcımızın ise iyi olduğu belirlenmiştir.

3. VERİ TOPLAMA ARACININ OLUŞTURULMASI

Koruyucu ailelik hizmetine dahil olan anne ve babaların süreç öncesi ve sırasında pek çok zorlukla karşılaştıkları literatürde kendini göstermektedir. Ailelerin yaşadıkları zorluklarla başa çıkışları ve yaşadıkları psikolojik, dini ve manevi değişimlerin gözlemlenmesi, hangi noktalarda daha çok yardıma ihtiyaç duydukları ve bu yardımın karşılanabilmesi için gerekenler anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşme formu kişisel bilgi formu ve araştırma soruları olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.

Görüşme formunun ilk kısmını oluşturan kişisel bilgi formunda (bkz EK-2) katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, algılanan sosyoekonomik durum, meslek gibi sorular yer almaktadır. Araştırma soruları (bkz EK-4) 11 tane olup, koruyucu aile olmadan önceki dönemden başlayarak süreç incelenmiştir.

Araştırma soruları öncelikle araştırmacı tarafından oluşturulmuş ardından danışman ile gerekli düzenlemeler yapılarak, geçerliliği ve güvenilirliği ile alakalı görüş ve önerileri almak üzere din psikolojisi sahasında çalışan iki akademisyen ve bir psikoloğa sunulmuştur. Soruların uzman görüşünden sonra yeniden değerlendirmesi yapılmış ve böylece nihai halini almıştır.

4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma sorularının İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu (bkz. EK-1) tarafından onaylanmasının ardından araştırma süreci başlamıştır. Araştırma verilerinin toplanması 2021-2022 yılının Aralık ve Nisan ayları arasında; İstanbul, Bursa, Diyarbakır şehirlerinde ve Covid-19 pandemisi nedeniyle yüz yüze görüşmek istemeyen katılımcılarla online olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar ile telefon yoluyla irtibat kurulmuş ve görüşme yeri ve zamanı kararlaştırılmıştır. Online yapılan görüşmelerde de katılımcının tercih ettiği bir görüntülü görüşme platformu tercih edilmiştir. Katılımcılara kimliklerinin araştırmacı ve danışman dışında kimse ile paylaşılmayacağı bilgisi verildikten sonra onam formu (bkz. EK-3) imzalatılmıştır. Görüşmeler verilerin daha sonra yazıya geçirilebilmesi için katılımcıların rızası doğrultusunda ses kaydına alınmıştır. Katılımcılara soruları içten şekilde yanıtlamaları için yüreklendirme yapılmıştır. Görüşme formunda öncelikli olarak araştırma sorusu belirtilmiş, araştırmacının kendini tanıtmayı ardından yüz yüze görüşmelerde katılımcılardan kişisel bilgi formunu doldurulması talep edilmiştir, online görüşmelerde ise sorular çalışmacı tarafından sesli olarak okunmuş ve yanıtlar kişisel bilgi formuna girilmiştir.

Görüşmeler ortama olarak 45 dakika sürmüştür. Veri toplama süreci boyunca 20 katılımcıyla görüşülmesi planlanmıştır. Mülakatın yapılacağı gün bir katılımcı ayağını kırarak mülakata katılamamış, bir katılımcı çocuğunun ani rahatsızlığı nedeniyle mülakatı iptal etmiş, iki katılımcı ise görüşme günü ve saati belirlenmesine rağmen telefonlara cevap vermeyerek çalışmacıyla iletişim kurmamış ve sebebini belirtmeyerek mülakata gelmemiştir. Görüşülen 16 katılımcıdan biri ise, yeterli veri olmaması nedeniyle çalışmaya dahil edilmemiştir.

5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE ANALİZİ

Mülakatlar sırasında alınan ses kayıtları araştırmacı tarafından yazıya geçirilmiştir. Yapılan betimsel analiz ve içerik analizi ile elde edilen veriler incelenmiştir. Betimsel analiz kavramsal yapısı daha önce belirlenmiş çalışmalarda kullanılır ve daha yüzeyseldir. İçerik analizi ise toplanan verilerin temalaştırılmasına ve boyutların tam

olarak ele alınmasına olanak sağlayarak, verilerin derinlemesine incelenmesine yardımcı olur (Yıldırım&Şimşek, 2018). Analizlerin ardından üst temalar ve alt temalar oluşturulmuş, yanıtlar sınıflandırılmıştır.

Katılımcıların kişisel bilgilerinin içerdiği kişisel bilgi formu, onam formu ve mülakat transkriptleri araştırmacı tarafından özenle muhafaza edilmiştir. Araştırmaya dair bulgular sunulurken katılımcılardan direkt alıntılara yer verilmiş, bu alıntıların belirtilmesi için katılımcılara numaralar tayin edilmiştir. Bulgular, Ailelerin Koruyucu Aile Olma Ana Teması, Koruyucu Ailelik Süreci Ana Teması ve Koruyucu Aile, Din/Maneviyat ve Manevi Destek Ana Teması olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. AİLELERİN KORUYUCU AİLE OLMA ANA TEMASI

Aileye yeni bir üyenin eklenmesiyle birlikte anne ve babanın hayatında psikolojik, ictimai ve finansal değişiklikler oluşturabilecek bir karar olması dolayısıyla koruyucu aile olma süreci, ebeveyn için meşakkatli olabilmektedir. Ailelerin koruyucu aile olma yolunda düşünce sistemini bilmek, evlatlarına kavuştuktan sonra yaşayabilecekleri hadiselerle dair fikir sahibi olmamızı sağlayabilir. Ebeveynlerin koruyucu aile olma motivasyonları, başvuru yapmadan önce koruyucu ailelik sistemine dair bilgileri ve yaşadıkları tereddütlerin inceleneceği bu bölümde, anne babaların süreç öncesindeki bakış açılarını kavramayı umuyoruz.

1.1.Koruyucu Aile Olma Nedenleri/Motivasyonları Üst Teması

Anne ve babanın hayat yolunda karşısına çıkan pek çok faktör, koruyucu aile olmasında etki gösterebilmektedir. Koruyucu ailelerin hangi sebep ve motivasyonlarla koruyucu aile olduklarını anlayabilmek, ilerleyen süreçlerde ailenin karşılaşabileceği problemleri ve koruyucu aile olmak konusundaki istikrarını çözümlememizi sağlayabilir. Koruyucu aile olma sebepleri noktasında yapılan çalışmalardan bazıları, koruyucu aile olma motivasyonlarını içsel ve dışsal olmak üzere iki kısımda incelemektedir (Macgregor, Rodger, Cummings ve Leschied, 2016).

İçsel motivasyon bireyin değer yargıları, kişilik özellikleri gibi doğrudan kişinin kendisiyle ilgilidir. Dışsal motivasyonlar ise bir davranışın kendisinden ziyade, sonuçları veya mükafatları için gerçekleştirilmesini içermektedir (Baron, 1998 akt. Macgregor vd., 2016). Koruyucu ailelik bağlamında bakacak olursak; diğerkamlık, kimsesiz çocuğa bir yuva temin etmek, kalabalık bir aile istemek gibi nedenler içsel motivasyon olarak kabul edilebilir. Kişinin amacı devletten alacağı maddi karşılık olduğunda ise, bunun dışsal bir motivasyon olduğunu söylemek

mümkündür. Rhodes, Cox, Orme ve Coakley (2006), anne ve babaların koruyucu aile olma motivasyonlarını kendi-merkezli ve çocuk-merkezli olmak üzere iki kısımda incelemektedir. Bahsedilen çalışmalara ek olarak, alanyazında koruyucu aile olma motivasyonları olarak karşımıza çocuksuzluk, özgecilik, toplumsal/sosyal bilinç, dezavantajlı çocuklarla empati, geniş bir aile kurma isteği ve çocuk yetiştirme gibi başlıklar çıkmaktadır (Dando ve Minty, 1987; Sprey-Wessing ve Ports, 1982 akt. Gillis-Arnold vd., 1998).

Araştırmamız doğrultusunda yapılan içerik analizi sonucunda ebeveynlerin koruyucu aile olma sebeplerinin Çocuk Eksikliği ve Arzusu, Geçmiş Yaşam Tecrübeleri ve Gelecek Planlarının Etkisi, Ailenin İhtiyaca Dair Kendi Merkezli ve Çocuk Merkezli Yaklaşımları, Çevreyle Etkileşim, Evlat Edinme ve Koruyucu Ailelikle Alakalı Bilgi ve Görüşler ile Dini/Manevi Etkiler olmak üzere altı üst temada toplandığı görülmüştür.

Tablo 2 : Ailelerin Koruyucu Aile Olma Motivasyonları

Çocuk Eksikliği ve Arzusu	K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K12, K14
Geçmiş Yaşam Tecrübeleri ve Gelecek Planlarının Etkisi	K1, K2, K6, K12, K13, K14, K15
Ailenin İhtiyaca Dair Kendi Merkezli ve Çocuk Merkezli Yaklaşımları	K2, K3, K9, K11
Çevreyle Etkileşim	K1, K10, K13, K15
Evlat Edinme ve Koruyucu Ailelikle Alakalı Bilgi ve Görüşler	K1, K5
Dini/Manevi Etkiler	K1, K4, K11, K14

1.1.1. Çocuk Eksikliği ve Arzusu

Temel içgüdülerinden biri olmasının yanı sıra, çocuk sahibi olmak insanoğlu için pek çok anlam ifade eden mühim bir meseledir. Bir çocuğa kavuşmak anne ve baba için çözülmeyi bekleyen sorunları gündeme getiriyor olsa da, çocuk sahibi olamamak aileler için daha büyük problemler oluşturabilen bir diğer unsurdur. Anne ve babalar

ellerinde olan, hatta bazen olmayan tüm imkanları seferber ederek bir evlat sahibi olmaya çalışabilir (Göcen, 2015). Çeşitli denemeler ve tedavi süreçleri ardından biyolojik çocuk sahibi olmayacağını düşünen ebeveynler, çocuk arzularını yeşerten evlat edinme ve koruyucu ailelik uygulamalarına yönelebilmektedir.

Bu araştırmada da katılımcılarımızın koruyucu aile olma nedenleri incelenirken karşımıza en çok çocuk sahibi olamama ve çocuk isteği temaları çıkmaktadır. Bu iki grup arasında fark oluşturan nokta, koruyucu aile olmanın çocuk sahibi olamama gibi olumsuz bir söylemle mi, yoksa çocuk sahibi olma veya anne/baba olma arzusu gibi olumlu bir söylemle mi ifade edildiğidir. Katılımcılardan 5'i (K1, K6, K7, K8, K14) koruyucu aile olma nedeni olarak çocuk sahibi olamamasını, 1 katılımcı (K3) çocuk isteğini, 3 katılımcı ise (K5, K9, K12) çocuk eksikliği ve çocuk isteğini bir arada ifade etmektedir. Katılımcılarımızdan birinde (K4) ise karşımıza, biyolojik çocuğun büyümesiyle birlikte ailenin ikinciye çocuk sahibi olamamasından dolayı diğer ailelerden farklı olarak “yeniden çocuk sahibi olamama” kodu çıkmaktadır. *“Biz tek çocuk büyüttük, o belirli bir yaşa kadar geldi, Cenab-ı Allah da başka çocuk nasip etmedi. (...) Kendi çocuğumuz olmayınca ne olabilir diye düşündük.”* (K4, Baba, 51, Evli)

Anne olma arzusu taşıyan ve bekar olduğu için bir evladı olmayan bir katılımcının (K12, Anne, 53, Bekar), kimsesiz çocuklara dair bir farkındalık geliştirmesiyle birlikte kurumda çalışmalar yaparak anneliği tecrübe etmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Sevgi Evlerinde gönüllü olduğu süreçte koruyucu ailelik sisteminden haberdar olsa da, bekarların koruyucu aile olamayacağı düşüncesi nedeniyle koruyucu anne olmak için başlangıçta bir adım atmamıştır:

“Her kadın anne olmak ister. (...) biyolojik çocuğum olmadı. (...) kimsesiz çocuklara olan ilgim etkili oldu diyebilirim. Koruyucu aile olabileceğimi de bilmiyordum başlangıçta, bir arkadaşımın vasıtasıyla sevgi evlerinde gönüllü olarak çocuklarla ilgileniyordum sonra böyle bir yol olduğunu öğrenince de koruyucu aile olmaya karar verdim.”

Kız kardeşi olmadığı için daha çocukluk çağlarında anne ve babasına evlat edinme tavsiyesinde bulunan katılımcımız, evlendikten sonra biyolojik çocuk sahibi olamadığında aynı fikre yönelmiştir:

“(...) böyle bir düşüncem vardı hep. Annemlere çok söylemiştim, biz iki erkek kardeşiz, bir kız kardeşim olsun istedim. Dedim yani biraz daha büyüyünce, bir evlatlık alalım. (...) Sonra biz evlendik 2016 yılında 2020’ye kadar çocuğumuz olmadı. (...) Öyle girdik bu yola, o şekilde.” (K14, Baba, 32, Evli)

1.1.2. Geçmiş Yaşam Tecrübeleri ve Gelecek Planlarının Etkisi

Ailelerin yaşamları boyunca tecrübe ettikleri olay ve durumlardan etkilenecek gelecek tasarımlarına koruyucu aile olma kararını ekleyebildikleri görülmektedir. Kimsesiz çocuk olmayı tecrübe etmiş bir kişi, koruyucu aile bakımında yetişkinliğe erişmiş bir kişi, çocukluğunda ihmal/istismar mağduru olmuş veya bu gibi kimselerle tanışmış bir kişi koruyucu aile olmayı seçebilir. Katılımcılarımızın geçmiş yaşam tecrübelerine baktığımızda, bu gibi bilişsel ve duyuşsal tecrübelerin yetişkinlik döneminde koruyucu aile olma kararını etkilediğini görmekteyiz. Bu etkileri Geçmiş Yaşam Tecrübeleri ve Gelecek Planlarının Etkisi olmak üzere iki alt temada incelemeyi tercih ettik. Bu ayrıma gitme sebebimiz ise bazı yaşantıların katılımcılarımız veya yakınları tarafından tecrübe edilmesi, bazılarının ise geleceğe yönelik bir hayal/plan olmasıdır.

Katılımcılarımızın 4’ü (K1, K12, K13, K15) hayatlarında tecrübe ettikleri bazı olaylardan dolayı koruyucu aile olmak istemiştir. 3 (K12, K13, K15) katılımcımız sosyal hizmet kurumlarında gönüllü çalışmalar yaptıkları dönemde korunmaya muhtaç çocuklarla tanışma imkânı bulmuş ve onların yaşantılarından etkilenmiştir. Bir katılımcımıza (K1) ise eşinin babasız büyümesi tesir etmiştir.

Biyolojik çocuğu olmayan K1’in (Anne, 38, Evli) eşinin babasız büyümesinden etkilendiği ve çocuğu olsa bile koruyucu aile olmayı seçeceğini ifade etmesi burada karşımıza koruyucu aile olma motivasyonu olarak çıkmıştır:

“(...) eşimle tanıştığımızdan beri, babası da bırakıp gittiği için, çocuğumuz olsa da bir çocuk almak hep hayalimizde, isteğimizde vardı.”

Yine çocukluk çağlarına işaret ederek, o yıllardan itibaren kurum bakımındaki çocukların dezavantajları noktasında farkındalığa sahip olan K13 (Baba, 48, Evli),

yetişkinliğinde ve meslek hayatının çeşitli noktalarında dezavantajlı gruplarla gönüllü çalışmalar yürüterek bu farkındalığı geliştirmiştir:

“Benim eskiden beri hem öğretmenlik hayatımda hem öğrencilik hayatımda özellikle yetiştirme yurdundaki çocukların durumu ilgimi çekiyordu. (...) Toplumda onlara karşı bir önyargı vardı. Onların bu dezavantajlarından üzüntü duyuyordum. Moral olarak da olumsuz etkileniyordum. (...) öğretmenlik yaptığım okul, çocuk yuvasına yakındı ve yuvadan gelen epey öğrencim oldu. Onların durumları ile ilgilendim, onlarla konuştum. (...) valiliğin yürüttüğü kadın ve çocuk merkezleri vardı, gönüllü olarak oralara gittim.”

Gelecek Planlarının Etkisi alt temasındaki 3 Katılımcımız ise (K2, K6, K14) hayatlarının önceki dönemlerinde çeşitli şekillerde korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili bilgi sahibi olmuş ve yetişkinlikte onlara bakım vermeyi planlamıştır.

Koruyucu aile olma motivasyonunun, gençlik yıllarında okuduğu bir kitabın duygu dünyasında bıraktığı etki olduğu gözlenen K6, evlendikten sonra biyolojik çocuğu olamayacağını öğrenmiş ve bir çocuğa bakım vermeye karar vermiştir:

“Aslında şöyle, ortaokulda Oliver Twist diye bir kitap okumuştum ben, yetiştirme yurdunda büyüyen bir çocuğu anlatıyordu. O kitap öyle geçti gitti, sonra evlendim, evlendikten 10 ay sonra anne olamayacağımı öğrendim. Hep 25 yaşına girdiğimde evlat edineceğim ya da koruyucu aile olacağım diyordum.” (K6, Anne, 30, Evli)

1.1.3. Ailelerin İhtiyaca Dair Kendi Merkezli ve Çocuk Merkezli Yaklaşımları

Toplumlar ve bireyler için korunmaya muhtaç çocukların ihtiyaçlarına cevap verebilmek, bir mesuliyet olagelmiştir. Kurum bakımında yetişen çocukların fiziksel ve maddi ihtiyaçlarına yanıt verilirken, psikolojik ve manevi ihtiyaçlarının ihmal edilmesi sosyal yaşantılarının ilerleyen dönemlerinde sıkıntılar doğurabilmektedir (Yıldırım ve Hız, 2018). Bu sıkıntılardan haberdar olan 4 katılımcımız (K2, K3, K9, K11), koruyucu aile olma motivasyonlarından bahsederken çocukların ihtiyacına vurguda bulunmuştur. Katılımcıların ihtiyaç süreçlerini tanımlarken kendilerini (K3, K9) ya da çocukları (K2, K11) merkeze alabildiği görülmüştür.

Koruyucu aile olma motivasyonunu açıklarken, korunmaya muhtaç çocukların yaşadığı problemleri göz önünde bulundurarak çocuğun sağlıklı büyümesini önceleyen K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış), düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“(...) sosyal sorumluluk olarak gördüm. Böyle bir ihtiyaç var, ailesi olmayan çocuklar var kurumda yetişmelerindense evde büyümeleri aile ortamında büyümeleri daha iyi. Ben de dedim ki bunu ben yapabilirim öyleyse niye yapmayayım? Yani tek motivasyonum bu aslında.”

K11 (Baba, 50, Evli) ise, çocukların yalnızca korunmaya değil, kurum bakımından kurtarılmaya muhtaç olduğunu düşünmektedir. Katılımcımız burada kendisini de bir “kurtarıcı” olarak konumlandırmıştır. *“(...) çocukların çok da sağlıklı bir gelecek sahibi olmadığını bildiğim için biz de acaba bir deniz yıldızını kurtarabilir miyiz hesabıyla girdik bu işe.”*

İki katılımcı (K2, K11) ise koruyucu aile olma motivasyonlarını hem kendi ihtiyaçları hem de çocuğun ihtiyacını birlikte ele alarak ifade etmiştir. Katılımcılarımızın ikisinin de biyolojik çocuğu olmadığı göz önünde bulundurulursa, koruyucu aile olmayı yalnızca bir sosyal sorumluluk olarak değerlendirmedikleri görülmektedir. K3 (Anne, 41, Evli) *“(...) oradaki çocukların muhtaç olduklarını biliyordum. Bir anne babaya ihtiyaçları olduğunu. Bizim de bir evlada ihtiyacımız vardı zaten”* ifadeleriyle, koruyucu aile oluşunu çift taraflı bir kazanç olarak nitelendirmiştir. Diğer katılımcımız (K9, Baba, 46, Evli) da, tıpkı K3 gibi biyolojik çocuğu olmayan anne-babaların, korunmaya muhtaç çocuklar için; korunmaya muhtaç çocukların ise biyolojik çocuğu olmayan anne-babalar için bir değer olduğunu ifade etmektedir.

“(...) koruma altına alınan çocukların her birinin kendi hikayesi var dolayısıyla bunların yoksunluklarını, bizim de bir yoksunluğumuz var, bunları bir çarkın dişlisi gibi bir araya getirince hem onun aile ortamında büyümesini sağlamak, sağlıklı bir birey olarak maddi manevi, hem de bu duygu yönüyle kendimizi tatmin etmek.”

Gökdoğan Şahin (2019) çalışmasında, koruyucu ailelerin biyolojik çocuk sahibi olanlarının koruyucu aile olma motivasyonunun daha çok çocuğun ihtiyacından doğan

sosyal sorumluluk, biyolojik çocuk sahibi olmayanların ise kendi çocuk ihtiyacını karşılamak olduğunu ifade etmiştir. Bizim araştırmamızda ise hem çocuğun hem de kendi ihtiyacını merkeze alan katılımcılarımızın, biyolojik çocuğa sahip olmadığı görülmektedir.

1.1.4. Çevreyle Etkileşim

Ailelere koruyucu aile olma yolunda tesir eden bir diğer faktör de çevreleriyle olan etkileşimleridir. Koruyucu aile olmuş bir yakını sayesinde sistemi tanımak, yakın ilişkide bulunduğu biri tarafından teşvik edilmek veya çekirdek ailenin koruyucu ailelik hususundaki cesareti, kişilerde motivasyon kaynağı olabilmektedir. Dört katılımcı (K1, K10, K13, K15) koruyucu aile olma nedenini açıklarken çevrenin etkisine değinmiştir.

Katılımcılarımızdan biri, akrabası vasıtasıyla koruyucu ailelik sisteminden haberdar olmuştur. “ (...) sonra bir tanıdık vasıtasıyla akrabamın tanıdığı, böyle bir şey yapmış koruyucu aile olmuş. Abla siz de yapın diye önerdi.” (K1, Anne, 38, Evli)

K15 (Baba, 58, Evli) ise eşinin kurumda gönüllü olarak çalıştığı günlerin sonunda yaşadığı mutluluğu fark etmiştir. Böylece kurumdaki çocukların ev ziyaretleri yapabildiği gönüllü ailelik uygulamasına dahil olan katılımcı, koruyucu aileliğe giden yolda önemli bir aşama kaydetmiştir.

“(...) oradan geldiği zaman hep mutlu gelirdi. Oradaki iletişim kurduğu çocuklarla yaşadığı şeyler, kurduğu diyalogunun mutluluğu ile eve gelirdi. Biz de bunu duyguyu evimizde de yaşayalım diye kararlaştırdık. (...) sonra çocuklardan evimize misafir olarak aldık. Yatılı değil ama gününbirlik gelip gitmeleri oldu. Sonra karar verdik dedik ki bizim de evimizde olsun.”

Katılımcılarımızın bekar koruyucu ailelerden biyolojik çocuğu olan veya olmayan ailelere kadar uzanıyor olması, koruyucu aile olma motivasyonunda da verilerimize yansımıştır. Bir katılımcı (K10, Baba, 53, Evli) koruyucu aile olmasının en önemli faktörü olarak eşini işaret etmekte ve kurumda gönüllü çalışmalar yürüten eşinin koruyucu aile olmaya niyet ettiğini ancak bu isteği gerçekleştiremediğini belirtmektedir. Bunun üzerine biyolojik kızlarından gelen yüreklendirme, ailenin

süreci başlatmasına neden olmuştur. Burada biyolojik çocuğun koruyucu aile olma kararında son derece etkili olduğu görülmektedir.

“Benim koruyucu aile olmamda etken eşim. Normalde eşim bunu koruyucu aile olmadan önce, birkaç sene önceden düşünüyordu fakat (...) kızım “anne, diyorsun diyorsun ama yapmıyorsun, olmuyorsun” gibi serzenişte bulundu eşime. Eşimle beraber gittiler, bana da danışarak (...) böyle başladı bizim maceramız.”

Koruyucu aile olmak yalnızca anne ve baba olacak ebeveyni değil, biyolojik çocukları da etkilemekte olduğundan, koruyucu aile olma kararı verilirken çekirdek aile ile istişarenin de karar süreçlerinde oldukça etkili olduğu gözlemlenmektedir. Bu hususta iki katılımcımız şunları söylemektedir.

“(…) Hanımla yeni bir çocuk yaptıktan sonra böyle dezavantajlı çocuğa koruyucu aile olma fikri aklımıza geldi. Bir sene kadar hanımla bunun istişaresini yaptık. Eşim de bunu kabul edince çocuklarla da bu konuyu konuşup müzakeresi yaptık.” (K13, Baba, 48, Evli)

“(…) Kızlarım da sağ olsun hepimiz fikir birliğine vardık” (K15, Baba, 58, Evli)

1.1.5. Evlat Edinme ve Koruyucu Ailelik ile Alakalı Arzu, Bilgi ve Görüşler

Ülkemizde korunmaya muhtaç çocuklara verilen bakım çeşitlerinin yeterince tanıtılmaması, aileler tarafından evlat edinme ve koruyucu aile hizmetlerinin benzerlik ve farklarının bilinmemesi, birbiriyle karıştırılmasına neden olabilmektedir (Özdemir, Sefer ve Türkdoğan, 2008). Araştırmamıza konu olan 15 katılımcının, koruyucu ailelik öncesi 7’si (K3, K6, K7, K9, K12, K13, K14) sistemi yüzeysel olarak bildiğini ancak detaylardan ve yönetmelikten haberleri olmadığını, 5’i (K1, K2, K4, K5, K11) bildiğini, 3 katılımcımız (K8, K10, K15) da sistemi hiç bilmediğini belirtmiştir. Sistemi bildiğini söyleyen 5 katılımcının 2’si kurumda görev aldığı (K5, Anne, 32, Evli) ve sosyal çalışmacı olduğu (K11, Baba, 50, Evli) için, 2’si (K2, Anne, 36, Bekar/Boşanmış, K4, Baba, 51, Evli) araştırdıkları için ve 1’i (K1, Anne, 38, Evli) de yakınının koruyucu aile olmasından dolayı haberdar olduğunu ifade etmiştir. Kurumda gönüllü olarak çalışmasına rağmen K12’nin (Anne, 53, Bekar) “Evlat edinmeyi falan biliyordum ama koruyucu aileliği pek duymamıştım. Daha doğrusu duymuştum ama üzerinde

durmamıştım çünkü bekarların koruyucu aile olabileceğini bilmiyordum” ve K8’in (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) “Koruyucu ailelik sistemini ben hiç bilmiyordum o zaman. Hala buna çok şaşkınım, senelerce gönüllü annelik, ablalık yaptım yuvalarda. O dönemde de çok aktiftim çocuk yuvasında ama ona rağmen koruyucu ailelik diye bir sistemin, sistemin içinde olan biri olarak bilmiyordum” şeklindeki ifadeleri oldukça dikkat çekicidir.

Tezel, Demirel, & Kaya (2018) ve Ertürk’ün (2020) çalışması da koruyucu ailelerin çoğunluğunun hizmet öncesinde bu modelden habersiz olduğunu ve evlat edinme başvurusu yaptıklarında kurum çalışanları tarafından yönlendirildiklerini ortaya çıkarmıştır. Katılımcılarımızda da benzer sonuçları gözlemlemek mümkündür.

K1 (Anne, 38, Evli) kurum personeli tarafından koruyucu aileliğe yönlendirilişini şöyle anlatmaktadır: *“Şimdi biz ilk uzmanımızla görüşmeye gittiğimizde biz evlatlık diye müracaat ettik. Bir beyefendi vardı bize dedi ki: ‘ilk etapta evlatlık almanızı tavsiye etmem çünkü siz bir hevesle geliyorsunuz, süreç farklı’ dedi. Bayağı bize ‘siz koruyucu aile olun’ dedi.”*

Evlat edinme hizmetinin detaylarını öğrendikten sonra koruyucu aile olmaya karar veren K5 (Anne, 32, Evli) ise şunları söylemektedir. *“Evlatlık prosedürünün çok uzun sürdüğünü öğrendim. Evlatlıkta da koruyucu ailedeki gibi günün birinde ailenin gelip alma ihtimalinin olduğunu öğrenince böyle bir olasılık varsa o halde o kadar beklememe gerek yok diye düşündüm.”*

1.1.6. Dini/Manevi Faktörler

Dinin insana bir dünya görüşü, bir bakış açısı, bir hayat tarzı sağlaması; inancın insana bilişsel ve duygusal etkilerde bulunması, kişinin davranışlarında tezahür etmektedir (Mehmedoğlu, 2013). Bu nedenle insanın hayatında büyük etkiler bırakan önemli kararlarda dini referans alması oldukça doğaldır. Çalışmamızda 4 katılımcımızın (K1, K4, K11, K14) koruyucu aile olma motivasyonları arasında dinden bahsettiği görülmektedir.

Katılımcılarımızın biri, bu önemli kararı alırken İslam dininin yasakladığı evlat edinme sistemi yerine koruyucu aileliği seçtiğini belirtmiştir. *“Evlatlık çok da bizim dinimize uygun değil o yüzden koruyucu aile olmayı daha çok tercih ettik.”* (K4, Baba, 51, Evli)

Bir katılımcımız ise koruyucu aile olma nedenleri arasında yetim kavramına vurgu yapmıştır. İslam peygamberi bir yetimdir ve yetimlerin gözetip korunması İslam dininde sıklıkla tavsiye edilmektedir. Sünnet olan yetim başı okşamak olgusu İslam geleneğinden aktarımla Müslüman-Türk toplumuna yerleşmiş bir ifadedir. Burada koruyucu aile olma nedenini yetim başı okşamak olarak açıklayan katılımcımız, dinin bu konudaki etkinliğini, inandığı dinin yetimlere verdiği önemle pekiştirmiş görünmektedir. *“ (...) sonra hem biraz dini boyut, yetim başı okşamak falan (...) girdik bu yola ”* (K14, Baba, 32, Evli)

Kendisi de sosyal çalışmacı olarak görev yapmış ve kurum bakımında yetişen çocukları yakından gözlemlene imkanı sahip olan bir katılımcımızın (K11, Baba, 50, Evli), koruyucu aile olmasına neden olan faktörlerin başında dini motivasyona vurgu yapmış çok olması dikkat çekicidir. Katılımcı, Hz. Peygamber’in bir hadisini örnek göstererek, hayatını kaybettiğinde ettiği dua ile kendisine fayda sağlayacak bir çocuk yetiştirebilmek amacıyla koruyucu aile olmuştur. Dua, Yaratıcı’nın *“duanız olmasa ne ehemmiyetiniz var?”* diye sorarak, kuluna uğruna değer verdiğini²⁵ belirttiği bir ibadet olmasıyla, kul için de mühim bir yere sahiptir. Kişinin kendisine ettiği duadan ziyade, din kardeşi tarafından edilen duanın makbul olduğu göz önünde bulundurulduğunda, katılımcımız koruyucu aile olma motivasyonunda kendisine hayır dua edecek bir evlat yetiştirmenin öneminde değinmektedir.

“Daha çok şu hadis biraz daha belirleyici oldu bizim hayatımızda Peygamber Efendimiz (sav) demiş, öldükten sonra üç şey müstesna amel defteri kapalıdır. Bunlardan bir tanesi faydalı ilim, ikincisi sadaka-i cariye üçüncüsü hayırlı bir evlat. Şimdi bizim ilim bırakma gibi bir şansımız yok (...) Sadaka-i cariye yapacak kadar büyük bir ekonomik durumumuz yok. Evlat da bize rabbimiz nasip etmedi. Belki bir iki

²⁵ Kur’an-ı Kerim (Furkan, 25/77)

çocuğu kurtarabilirsek (...) bu bizim için sadaka-i cariye olur düşüncesiyle koruyucu aile olmaya karar verdik.”

Bir katılımcı ise eşinin koruyucu aile olma yönündeki istekliliğini karşılamaya çalışırken, şüpheleri nedeniyle daha temkinli davranmıştır. Bununla birlikte evrak tamamlama sürecinde çevresinden gördüğü desteği manevi bir işaret olarak algılayan katılımcımız, bu durumun Allah’ın muradı olduğunu düşünerek aklındaki şüphelerden sıyrılmış ve koruyucu aile olma motivasyonunda artış yaşanmıştır.

“(...) eşim benden daha çok istekliydi ben biraz geride durdum. Bu iş nasip işi. Bizim süreç öyle hızlı ilerledi ki. Bize liste verdi şu evrakları getirin. Hastaneden randevu alacağız alamıyoruz. Çalıştığım özel okulda (...) bir velimiz doktordu. (...) eşim dedi ‘veliye rica et belki yardımcı olabilirler’. Ben de anlattım durumu, ‘çok iyi bir şey yapıyorsunuz biz size yardımcı oluruz’ dediler. Yönlendirdiler. Hızlı ilerledi süreç. Sonra evraklarımız böyle peş peşe çok güzel gitti. (...) Rabbim bizi oraya çağırdı işlerimizi hallettirdi. Her şey hazır, istesen böyle olmaz.” (K1, Anne, 38, Evli)

1.2. Ailelerin Koruyucu Aile Olmadan Önceki Soru İşaretleri Üst Teması

Koruyucu aile olmadan önceki süreç, ebeveyn için belirsizliklerin yoğun olduğu bir dönemdir. Geleceğin onlar için ne hazırladığını bilemeyen anne ve babaların hem çekirdek hem de geniş ailelerini kapsayan bu büyük değişimi nasıl yorumladığı önemlidir. Aileye katılacak yeni üyeye dair bekleyiş sürerken, kaygılar da bu bekleyişe ortak olabilmektedir. Ailelerin karar vermeden önce akıllarındaki soru işaretleri veya başvuru sürecinde zihinlerindeki tereddütleri öğrenmek, koruyucu aileliğe hangi çerçeveden baktıklarını anlamamızda faydalı olacaktır. Katılımcılarımızın yanıtları incelendiğinde, 5’inin (K7, K8, K10, K12, K15) herhangi bir tereddüt yaşamadığını görmekteyiz.

Koruyucu aile olmadan önce akıllarında herhangi bir soru işareti olmadığını belirten K7 (Anne, 41, Evli), eşiyle konuya dair tavırlarını “*Yani acabamız olmadı. Yani o süreçte karar verdik ve süreç başladı*” şeklinde ifade etmektedir. K15 (Baba, 58, Evli) ise, “*İnanın bir tereddütümüz hiç olmadı. (...) Biz zaten çocukları çok seviyoruz. Evde de küçük çocuk yoktu ve o yüzden bize daha çok katma değer olarak geldiler (gülüyor). (...) Bugün bir tane daha çocuk olsa yine alırız diye düşünüyoruz.*” diyerek çocuk sevgisinin endişelerin önüne geçtiğini belirtmiştir. Çocuklarının birincil

bakımının eşi tarafından sürdürüleceğini düşünen ve bu sebeple bir endişesi olmadığını anlatan baba (K10, 53, Evli) şunları söylemiştir:

“Dediğim gibi benim bir şey yoktu. Niye yoktu çünkü bütün yük aslında bayanlarda. Yani ben saat dokuzda sekizde işten geliyorum. Belki yarım saat, bir saat ve hafta sonları daha fazla ilgileniyorum. Çünkü eğitim vesaire hepsi eşimde. Bayanlar daha fazla, eşim daha fazla ilgileniyor. Benim şu anda verebildiğim sadece maddi ve sevgimi verebiliyorum, yuva verebiliyorum, başka bir şey yok. Benim için zorluk yok.”

K8 (Anne, 46, Bekar/Eş Vefat) süreç öncesi endişesi olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte, katılımcımızın yaşanabilecek sıkıntılar noktasında bir düşünme süreci geçirdiğini ve kendisinin uygun niteliklere sahip olduğuna karar verdiğini söylemek mümkündür.

“Yani şöyle ben mesleki olarak yakındım. Hem üniversite yıllarından itibaren gönüllü ablalık, annelik yapıyordum, yuvaya uzak değildim. Hem de zaten bütün öğrencilerimi böyle anne gibi sahiplenen anaç bir tavrım vardı o yüzden hiçbir zaman başkasının doğurduğunu sevebilir miyim, sahiplenebilir miyim, iletişim kurar mıyım gibi kaygılarım olmadı.” K8 (Anne, 46, Bekar/Eş Vefat)

Katılımcılarımızdan 9'unun soru işaretlerinin ise Çocuk Kaynaklı Kaygılar ve Aile Kaynaklı Kaygı ve Korkular olmak üzere iki alt temada incelenebileceğini görmekteyiz. Tablo 2'de bu alt temalar görülebilmektedir.

Tablo 3: Koruyucu Ailelerin Karar Öncesi Soru İşaretleri

Alt Temalar		Katılımcılar
Çocuk Kaynaklı Kaygılar	Çocuğun Biyolojik Aile Tarafından Alınması Korkusu	K1, K3, K5, K6, K13
	Çocuğun Özellikleri ile Alakalı Kaygılar	K1, K2, K5, K9
Aile Kaynaklı Kaygılar	Dini Kaygılar	K3, K4, K5, K11, K14
	Büyük Bir Sorumluluk Olarak Görmek	K4, K13
	Geri Dönüşü Olmayan Bir Karar Olarak Görmek	K13

1.2.1. Çocuk Kaynaklı Kaygılar

Çocuk kaynaklı kaygılar, koruyucu ailelik sisteminin çocuk özelinde niteliklerini ele aldığımız ve korunmaya muhtaç çocukların özelliklerini içeren iki alt temadan oluşmaktadır.

1.2.1.1. Çocuğun Biyolojik Aile Tarafından Geri Alınması Korkusu

Biyolojik aileleri tarafından çeşitli sebeplerle bakımı sağlanamayan çocuklar, kurum bakımı veya koruyucu aile bakımına alındıktan sonra, biyolojik ailenin şartlarını düzeltmesi ve iyileştirmesi sonucu yeniden biyolojik aileyle buluşturulabilir. Özellikle maddi yetersizlikler nedeniyle çocuğunu kurum bakımına bırakan ailelere “Ailelere Destek ve Ailelere Geri Dönüş” projesi kapsamında maddi destek verilerek çok sayıda çocuğun biyolojik ailesi yanına dönüşü sağlanmıştır (Saçan, Artan, Erol ve Şimşek, 2014).

Korunmaya muhtaç çocuğun faydası esas alınarak oluşturulmuş koruyucu ailelik sisteminde ilk endişelerin doğuşu da bu noktada başlamaktadır. Koruyucu aile olmasıyla birlikte anne-baba kimliğini benimseyen veya benimseyeceğini düşünen ebeveyn, çocuğa sağlayacakları aile sıcaklığını kendileri de tecrübe edeceğini bilmekte ve dolayısıyla çocukla bir süre yaşadıkten sonra biyolojik ailesine döneceğine dair kaygı duyabilmektedir. Literatür incelendiğinde, ailelerin koruyucu aile olmadan önce ve süreç içerisinde bu hususta kaygılara sahip olduğuna şahit olmaktayız (Baysal, 2017; N. Certel, 2019; Gökdoğan Şahin, 2019; Tezel vd, 2018). Koruyucu aile olmayanların koruyucu aileliğe dair görüşlerinin incelendiği bir araştırmada dahi, biyolojik ailenin çocuğu geri alma ihtimalinden endişe yaşayabileceğini söyleyen katılımcılar görülebilmektedir (Özaydın Demirbaş, İmir, Kılınç ve Bektaş, 2021). Yapılan akademik çalışmaların bazılarında koruyucu ailelerin bu korkulara sahip olması, sistemin özünü kavrayamamış olduklarına dair eleştirilerle birlikte yer almakta, hatta bu korkuların anlamsız bulunduğu ifade edilmektedir (Kahraman, 2007). Gökdoğan Şahin (2019) ise çalışmasında, ailelerin koruyucu aile olma motivasyonu, çocukların biyolojik aileye dönmesi hususundaki endişelerini karşılaştırmıştır. Çocuğun biyolojik ailesine dönmesinden endişe eden ailelerin oranının, koruyucu aile olma motivasyonu biyolojik çocuğu olmadığı için ebeveyn

olmak isteyen ailelerin oranından iki kat fazla olduğunu görmüş ve bunu bir çelişki olarak değerlendirmiştir. Ancak bizce, anne ve babaların koruyucu aile olma motivasyonları çocuk eksikliği veya arzusu olmasa bile, uzun prosedürler ve yorucu süreçlerin ardından ailelerine kattıkları ve ortak yaşantıları boyunca sevgi başta olmak üzere kendilerinden pek çok şey verdikleri, emeklerinin nesnesi olan evlatlarını kaybedeceklerini düşündükleri an endişeye kapılmaları, üzüntü hissetmeleri oldukça doğal ve anlaşılırdır.

Katılımcılarımızdan 5'i (K1, K3, K5, K6, K13) koruyucu ailelik süreçlerinin, biyolojik aileler tarafından çocuğun alınmasıyla sona ereceğinden endişe ettiğini belirtmektedir. Bu endişelerin koruyucu aile olduktan sonra da devam ettiğini görmek mümkündür.

K1 (Anne, 38, Evli) başlangıçta yoğun olarak hissettiği endişelerin kurum personelinin ilgisi nedeniyle hafiflediğinden bahsetmiştir. *“Şöyle, biz bakacağız bir ay sonra alıp götürecekler vardı. Her an zaten o korkuyla yaşıyorsunuz. Ama beklediğim gibi olmadı. Memurumuz iyi bir kadıncağız, sorunları çözen bir kadın. İlgilendi.”*

K3 (Anne, 41, Evli) ise çocuğun biyolojik ailesiyle görüşmesinde bir mâni görmezken, çocuğun biyolojik aile tarafından alınması fikrinden korktuğunu belirtmiştir:

“Şeyden korkuyorduk tabi ki, elimizden alınır mı, ailesi tarafından. Alışırın, zor gelir yani kolay değil bu da bir evlat sonuçta. Bu şekilde baktığımız zaman, tek korkumuz o oldu yani. Yine ailesiyle görüşebilir tabi ki ama elimizden alınmasından başka bir şeyden korkmadık”

Katılımcılarımızdan biri ise çocukların biyolojik aileye dönüşünün gerçekleşmesi tevekkülü kullanacağını ifade etmiştir. Tevekkül, kişinin her yaşanana razı gelerek, Allah'ın iradesine teslim olduğunu belirten bir kavramdır. Katılımcımız, çocuğunun bir gün biyolojik ailesine dönme ihtimalinin farkındadır ancak kendisine ağır gelen bu düşüncenin gerçekleşmesi halinde bir dini başa çıkma yönteminden faydalanacağını belirtmektedir. *“Şunu düşündüm bu çocuk belki gidecek belki kalacak.*

Giderse acı verecek ama hayırlısı diyerek tevekkül edeceğim, Rabbimin bir bildiği vardır.” (K5, Anne, 32, Evli)

Bir katılımcımız ise hayatta aslında her şeyin bir belirsizlik taşıdığını fark ederek, bir gün çocuklarının gideceği korkusuyla onlarla geçirdiği zamanı doldurmak yerine çocuklarıyla birlikte olmanın kıymetine odaklanmayı ve endişelerini böyle dindirmeyi tercih etmektedir. *“Bir gün biyolojik ailenin alıp gideceği korkusu. Hala var ama şu an onlarla bir gün bile çok değerli benim için. Bir gün alıp giderler diye korkuyordum başvurmadan önce.”* K6 (Anne, 30, Evli)

1.2.1.2. Çocuğun Özellikleriyle Alakalı Kaygılar

Koruyucu aile bakımı altına alınan çocukların küçük yaşlarda maruz kaldıkları ayrılık ve diğer travmalar nedeniyle bağımlılık sorunları gösterebilmesi, çocuğun yaşının bu gibi sorunların telafi edilebilecek zamanı geçmiş olması, çocukların geçmiş ihmal/istismar yaşantılarından kaynaklı olarak çeşitli hastalıklarının bulunması, suça sürüklenmesi veya çocuğun koruyucu aileyle buluşturulmasında yaşanabilecek olumsuz durumlar, ailelerde soru işareti oluşturan diğer başlıklar arasında sayılabilir (Yeşilkayalı, 2015). Dört katılımcımız (K1, K2, K5, K9) bu tür sorunlardan dolayı koruyucu aile olmadan önce soru işaretleri olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılarımızdan biri (K1, Anne, 38, Evli) koruyucu aile olmadan önce bürokratik süreçlerin uzayacağından endişe etmiş ve kurum bakımındaki çocukların devlet tarafından sıklıkla denetleneceğini düşünerek tedirginlik yaşamıştır ancak süreç sonrası bu denetimlerin tahmin ettiği şekilde sürmediğini görmüştür:

“(…) ben devletten çok zor çocuk alınır diye düşünmüştüm. Aslında kolay. Ve üç ayda ziyarete geliyorlar, bakıp gidiyorlar. Onun haricinde başka kontrolleri yok. Okula gidip çocuk nasıl ilerliyor, çocuk nasıl evde belki kötü bir aile olabilir mesela. Yani nasıl desem, arkada izliyorlar. İlgisiz değiller, ben aradığımda ulaşabiliyorum.”

Bir diğer katılımcımız (K2, Anne, 36, Bekar/Boşanmış) ise yaşam tarzına uygun olmadığını düşünerek bir bebeğe veya engelli bir çocuğa bakım veremeyeceğini düşünmüştür. Bu konuda zihninde soru işaretleri oluşan katılımcımız, kurumda

kendisinden çocuğun özellikleri ile alakalı talepleri alınınca tercih yapma imkanına sahip olduğunu anlayarak rahatlasa da, yanına yerleştirildikten sonra çocuğun bazı dezavantajları olduğunu fark etmiş ve hayal kırıklığına uğramıştır.

“(...) bebek bakmak benim hayat tarzıma uymaz yani ben çalışmak zorundayım. Çocuk bakıcıya bırakacaksam da o zaman anlamı olmuyor diye düşündüm çünkü bebek bakımında (kurumda) zaten bakıcılar bakıyor. (...) bir de engelli olursa bakamam diye düşündüm. (...) engellilik, özel eğitim diye bir alan var bunu gerektiren bir çocuk olmasın dedim. Beni korkutan buydu yani böyle bir şey olursa benim için zor olurdu. Sonrasında da biraz imtihanım oldu çünkü sonuçta öyle diye eşleştirmediler benimle ama bir yerde ona çıktı. Başta bildirmediikleri halde çocuk birazcık, yani engelli değil ama yani öğrenme güçlüğü var. Yani şu anda beni zorlayan o.”

K9 (Baba, 46, Evli) ise biyolojik çocuğu olmadığı için çocuk bakımına dair tecrübesizliğini düşünerek iletişim kurabileceği bir çocuğa koruyucu aile olmak istemiş ancak eşi bebek istediği için vazgeçmiştir. İlerleyen dönemde ise bebekteki travmaları fark etmiş ve büyük bir çocukta daha yoğun travmalar olabilirdi düşüncesiyle eşinin tercihinden memnuniyet duymuştur. Katılımcımızın travmaların tezahürlerine dair endişesinin geleceğe yönelik olarak devam ettiğini görmek mümkündür.

“Benim eşim küçük bir çocuğa koruyucu aile olmak istiyordu (...) işin açıkçası ben daha büyük bir çocuğa koruyucu aile olmak isterdim ilk başta. Sebebi de daha önce bir çocuk yetiştirmedığımız için böyle bir tecrübemiz yok, dolayısıyla büyümüş kendisini ifade edebilen biriyle daha hızlı bir şekilde iletişim geçilebileceği şeklinde bir düşüncem vardı. Fakat gelinen noktada şu var, 0-3 yaşındaki çocuklar aile ortamında yetişmiyorsa yurt ortamında yetişiyorsa travmaları çok farklı oluyor. Bu travmaları sizin tolere etmeniz, anlamanız farklı bir iletişim kurmanız zor oluyor. Belki de bizim küçük bir çocuğa koruyucu aile olmamız bizim için bir avantaj oldu diye düşünüyorum ama ilerde nasıl olur bilmiyorum çünkü biz 7 aylıkken koruyucu aile olduk bir de anne karnında geçen bir 9 aylık süreç var, onu eklediğinizde şu an tespit ettiğimiz travmalar var, görebiliyoruz. Daha büyük bir çocuğa koruyucu aile olsaydık farklı olabilirdi diye düşünüyorum”

1.2.2. Aile Kaynaklı Kaygılar

Ailelerin kendileri kaynaklı endişeleri dini kaygılar, büyük sorumluluğun getirdiği korkular ve koruyucu aileliği geri dönüşü olmayan bir yol olarak görmelerinin getirdiği korkular olarak üç alt temada incelenmektedir.

1.2.2.1. Dini Kaygılar

Toplumda koruyucu ailelikle alakalı yeterli bilgi sahibi olmayan insanlar, evlat edinme ile koruyucu aileliği karıştırarak bu sistemin de dinen yasaklandığı yönünde bir önyargıya sahip olabilmektedir. Bunun yanı sıra İslamiyet'in mahremiyet sınırlarının getirdiği mahzurlar, aileleri endişeye sürükleyebilmektedir. Gökdoğan Şahin (2019) ve Baysal (2017) koruyucu aileleri en çok düşündüren ve endişelendiren konu başlıklarını incelemiş, iki çalışmada da mahremiyet noktasında problem yaşayacağını düşünen katılımcılar sıklık bakımından dördüncü sırada yer almıştır. Şahin Kaya (2019) yaptığı çalışmada, bazı koruyucu ailelerin ergenliğe giren kız çocuklarını kurum bakımına geri gönderdiklerine dair çarpıcı sonuçlara ulaşmıştır. Kibaroglu (2022) bazı dini yorumların ailelerin koruyucu aile olması önünde engel teşkil edebileceği vurgusunda bulunurken, biz de ailelerin koruyucu aile olma motivasyonlarını incelediğimiz önceki bölümde, dinin bazı aileler için koruyucu aile olma sebebi olduğunu gözlemlemiştik. Perspektif değiştiğinde dinin koruyucu aile olmak hususunda iki zıt görüşe de ev sahipliği yapabilmesi dikkat çekicidir. Katılımcılarımızın 5'i (K3, K4, K5, K11, K14) koruyucu aile olmadan önce dini kaygılar taşıdığını belirtmiştir.

K3 (Anne, 41, Evli) koruyucu aile olmadan önce istihare ve fetva hattı gibi dini bilgi kaynaklarından faydalananarak konu ile ilgili endişelerini gidermeye çalışmıştır. *"Biz ayrıca girdiğimiz bu yolda dinimize aykırı hiçbir şey yapmak istemedik. Önce istihareler yaptık. E oğlum bir erkek, ben bir kadını, helalliği konusunda fetva hattını aradık."*

Katılımcılarımızdan biri (K5, Anne, 32, Evli) sosyal çevresinden aldığı eleştirileri değerlendirirken, eşinin dini davranışlarını ve ona duyduğu güveni vurgulama ihtiyacı hissetmiştir.

"Bir de İslamiyet'te mahremiyet olayı var. Bunun kaygısını bir dönem düşündüm, yaşadım. Çevremdekiler de bizzat söyledi bana. Ben de biliyorum medrese geçmişim var. (...) Burada eşimin tavrı ve düşüncesi de beni etkiledi. Çünkü eşimle 15 yıllık evliyiz bildiğim yaşadığım hiçbir aldatma vs sorun yaşamadım (...). Eşimin dini olarak benden daha dine, ahirete düşkün olduğunu biliyorum evlendiğimden beri ve bu hiç

değişmedi. Hayatı çok şekilde değişti ama Allah'a olan inancı, bağlılığı hiç değişmedi. Namazı, orucu, tevekülü.. Bu da beni etkiledi yani güvenemeyeceğim bir eşim olsa veya aldatılmış olsam yani bana gerçekten güven vermeyen biri olsa ben bu işin altına giremezdim.”

İslam dininin ana kaynaklarında yetim konusu sıklıkla ele alınmış ve yetimlerin haklarının ihlal edilmemesi hususunda Müslümanlar uyarılmıştır. Bu uyarılardan yola çıkarak anlaşılmaktadır ki, bir yetimi himaye etmenin değeri kadar, bu himayenin dikkatle icra edilmesi de önemlidir. Yetimlere kötü muamele edilmesinin kişi için bir günah kaynağı olacağını bilen katılımcımız (K4, Baba 51, Evli), “kişiyi cehenneme taşıyabilecek ağır sorumluluk²⁶” olarak tanımlanan vebal kavramını kullanarak, koruyucu aile olmaktan bu yönüyle korktuğunu belirtmektedir. “*Dini mesuliyeti vardı düşündüren. Yani sonuçta bir çocuk yetiştirip hayatına şekil vermiş olacağız, öteki hayatta Cenab-ı Allah sorgu sual edecek.*”

1.2.2.2. Büyük Bir Sorumluluk Olarak Görmek

Koruyucu aile olmak, anne ve babalara büyük sorumluluk yükleyen zorlu bir görevdir. Koruyucu aileliğin önünde engel teşkil eden hususlar incelendiğinde, sorumluluk almaktan çekinme teması yapılan çalışmalarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Kahraman, 2007; Kuş, 2014; Baysal, 2017; Koçtürk, 2019; Erbay ve Çalış, 2021). Bir çocuk yetiştirmenin getireceği bu sorumluluk, koruyucu aile olduktan sonra dahi bir kaygı unsuru olarak ebeveynlerde varlığını sürdürebilmektedir (Erdugan, 2019). Çocuğun birincil bakımında anneler sorumlu olmasına rağmen sorumluluk alma konusunda endişelerini bildiren iki katılımcımızın da baba olması ilgi çekicidir. Katılımcılarımız da bu konudaki düşüncelerini “*Karar verdikten sonra elbette insan içinde tartıyor, sonuçta sorumluluk alıyorsunuz*” (K4, Baba, 51, Evli), “*Çok ciddi bir sorumluluktan bu karar*” (K13, Baba, 48, Evli) şeklinde ifade etmektedir. Babaların kendilerini aileyi bir arada tutan unsur olarak değerlendirmesi ve korunmaya muhtaç çocuğun eve yerleşmesiyle birlikte yaşanabilecek zorlukları öngörerek,

²⁶ Kubbealtı Sözlüğü, 2022

yaşanacak sıkıntıları hesap etmesi, koruyucu aile olmayı ağır bir sorumluluk olarak kabul etmelerine neden olabilmektedir.

1.2.2.3. Geri Dönüşü Olmayan Bir Karar Olarak Görmek

Koruyucu ailelik sisteminin en temel amaçlarından biri korunmaya muhtaç çocuğun sağlıklı ve mutlu bir gelişim süreci geçirebilmesidir. Kurum bakımı süreçlerinden çocuğa miras kalan, bedensel ve ruhsal düzeninin bozulmasından kaynaklı problemler, koruyucu aile ile yaşanan iletişim problemleri ile birleştiğinde bu gelişim süreci sekteye uğrayabilmekte, umulduğu kadar sağlıklı ve mutlu devam etmeyebilmektedir. Kendini bu sorunların içerisinde bunalmış hisseden ailelerin, çocukları yeniden kuruma göndermeyi düşündükleri, kimi zaman da bunu çocukla paylaştıkları tespit edilmiştir. Bu söylemler karşısında ise çocuklar saldırganlaşmakta, eşyalarını toplayarak evi terk etmek istemekte veya içlerine kapanmaktadır (Üstüner, Erol ve Şimşek, 2005; Yurdakul, 2016). Koruyucu aile bakımıyla sağlanmaya çalışılan faydanın bu gibi yaşantılarla çocuk için daha büyük bir hasara yol açtığı görülmektedir.

Katılımcılarımızdan K13 (Baba, 48, Evli) ve eşi, uyum sorunlarının yaşanmasını bir ihtimal olarak görmüş ancak çocuğu kuruma göndermeyi bir seçenek olarak görmemiştir. Dolayısıyla koruyucu aile olmadan önce uyum problemleriyle ilgili korku ve kaygıları yükselmiştir.

“Eşim de bu konuda tereddüt etti. Diyelim ki aldık ama uyum sağlayamadık o zaman çocuğu geri vermek çok daha korkunç bir travma olur. Aldığımız çocuğu bir daha kuruma iade etmeyeceğiniz peşin kabulü ile almanız gerekiyor. Bu da bu bir risktir”

1.3. Koruyucu Aile Olmadan Önce Danışılan Kişi ve Kurumlar Üst Teması

Anne ve babaların koruyucu aile olmadan önceki süreçte danışma ihtiyaçlarını anlayabilmek ve istişare etmek için kimleri seçtiklerini öğrenmek amacıyla katılımcılara “koruyucu aileliğe başvurmadan önce kimseye danışıp, istişarede bulundunuz mu?” sorusu yöneltilmiştir. Ailelerin verdiği yanıtlar neticesinde

“çekirdek aile, geniş aile ve/veya arkadaş, kurum personeli/profesyoneller, dernekler ve/veya koruyucu aileler, internet ve sosyal medya, dini kurumlar” olmak üzere altı altı tema olduğu analiz edilmiştir.

Tablo 4: Koruyucu Aile Olmadan Önce Danışılan Kişi ve Kurumlar

Alt Temalar	Katılımcılar
Çekirdek Aile	K4, K6, K8, K11, K13, K15
Geniş Aile ve/veya Arkadaş	K3, K5, K11, K12
Kurum Personeli/Profesyoneller	K1, K10, K12, K14, K15
Dernekler ve/veya Diğer Koruyucu Aileler	K2, K7, K9, K10, K14
İnternet ve Sosyal Medya	K2, K10, K14
Dini Kurumlar	K3, K14

1.3.1. Çekirdek Aile

Koruyucu aile olma kararı, pek çok faktörün etkisiyle gerçekleşmektedir. Şüphesiz ki burada en önemli mekanizma, çekirdek ailenin kendisidir. Eşlerden birinin koruyucu aile olma fikrini diğerine açmasıyla istişare süreci başlamaktadır. Sorumluluğun büyük kısmını taşıyacak olan anne ve baba, koruyucu aile olmak için gerekli niteliklere sahip olduklarına karar verdiklerinde önemli bir eşik aşılmaktadır. Çekirdek ailede önemli bir diğer unsur da biyolojik çocuk veya çocuklardır. Biyolojik çocuğun konu hakkında bilgilendirilmesi, fikrinin alınması ve duygusal olarak hazırlanması büyük önem taşımaktadır. Yeni sorumluluklar alacak ve kurumdan gelen çocukla birlikte kardeş kimliği kazanacak olan biyolojik çocuğun, tüm aşamalara dahil edilmesi, bakım modelinin sıhhati ve aile birliği için önemli görülmektedir (Daşbaşı, 2015). 6 katılımcımız (K4, K6, K8, K11, K13, K15) çekirdek ailesine danıştığını ifade etmektedir.

K15 aile içi istişareyi (Baba, 58, Evli) sorumluluk boyutuna vurgu yaparak “Çevremizle değil ama aile olarak biz konuyu ciddi şekilde istişare ettik, çünkü taşıyacak olan bizlerdik neticede.”, K4 (Baba, 51, Evli) ise biyolojik çocuklarının etkisine vurguda bulunarak “Şöyle, ilk etapta biz eşimle kendimiz şey yaptık. Daha çok

alma yönündeydi. Kendi (biyolojik) kızımız da. O da bir taraftı, çok iyiydi” şeklinde ifade etmiştir.

Katılımcılarımızın ikisinin (K6 ve K8) istişare hususunda yalnızca çekirdek aileyi önceleyen, hatta çevrelerinden durumu gizlemeye yönelik tutumları göze çarpmaktadır. K8 (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) bu tutumu, biyolojik çocuk sahibi olurken de kimseye haber vermeye ihtiyaç duymama, aileleri karşı çıkmayacağı için söylememe ve koruyucu aile olmasını kabullenemeyecek insanların varlığından dolayı haber vermeme olarak üç veçhede açıklamıştır:

(...) ben biyolojik çocuk sahibi olmaya karar verdiğimde kimden icazet alıyorum, hiç kimseden. O zaman bununla ilgili de kimseye danışmam gerektiğini düşünmedim doğrusu. Hatta şöyle kızım evimize gelene kadar benim eşimin ailesinin de, benim ailemin de haberi yoktu. (...) bizim ailelerimiz zaten kabule çok açık aileler, belki onun rahatlığıyla da, bilmiyorum (...) o yüzden böyle kimseye sormadık, sorgulamadık çünkü ne kadar konuşursanız o kadar çok fikir oluyor ve herkes sizin kadar açık gönüllülük ile bakmayabiliyor bazı şeylere.

1.3.2. Geniş Aile ve/veya Arkadaşlar

Çekirdek aileye ilaveten geniş aile de sürecin önemli bir parçası olarak koruyucu aile sisteminde yerini almaktadır. Katılan yeni üye ile birlikte, geniş ailenin mensupları de anneanne, babaanne, dede, dayı, hala gibi yeni roller kazanmaktadır. Koruyucu aile olmayı düşünen anne ve babanın, ebeveynlerinin tecrübelerinden faydalanmak ve büyüklerinin onayını/rızasını almak gibi nedenlerle kök aileleriyle istişare etmesi mümkündür. Bunun yanı sıra, müstakbel anne ve babanın arkadaş çevresi de süreç ile ilgili olarak bir danışma veya destek mekanizması olarak karşımıza çıkabilmektedir. Katılımcılarımızın 4’ü (K3, K5, K11, K12) geniş aile ve/veya arkadaşlarına danıştığını söylemiştir.

Çekirdek ailesinin ardından geniş ailesiyle istişarede bulunan K11 (Baba, 50, Evli), süreci “Önce kendi aramızda istişare ettik. Sonra ben kendi ailemle istişare ettim, eşim kendi ailesiyle istişare etti. Yani beraber görüştük hep olumlu dönüşler aldık” şeklinde ifade etmiştir. Biyolojik çocuk sahibi olmayan ve ailesinin onayını

almaya ve tecrübelerinden faydalanmaya ehemmiyet veren K3 (Anne, 41, Evli) ise yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

“Ailelerimizle de tabii ki görüştük, onların onayını istedik, onlar da çok şükür hemen razı oldular. Çok sevindiler destek oldular bize. Ailemizin bu konuda yanımızda olmasını istedik. Artıları eksileri olur mu onlara sormak istedik, sonuçta onlar bizden büyükler. Onlar çok mutlu oldular yani. Desteklediler bizi, sağ olsunlar gerçekten”

Çocukluk çağlarından itibaren kendisini tanıyan ve biyolojik çocuğu olmamasının getirdiği acı tecrübeleri yakından gözlemleyen arkadaşlarıyla görüşmeler yapan K5 (Anne, 32, Evli) arkadaşlarından başarılı olabileceği yönünde destek görmüş ve çocuk evlerinde çalışıyor oluşu bu kişiler tarafından manevi bir kader motifi/örüntüsü olarak yorumlanmıştır:

“Tabii ki çok samimi olduğum, en başından beri çocuksuzluğun bana verdiği acıyı, sıkıntıyı bilen arkadaşlarım olduğu için, onlarla yani tanıyan insanlarla alma konusunda istişarelerim oldu tabii ki. Sizce ben bakabilir miyim, yapabilir miyim, iyi bir anne olabilir miyim, altından kalkabilir miyim gibi sorularım oldu. Çevremdekilerin hepsi de zaten çalıştığım işten dolayı yapabileceğimi, etraftaki çocuklara çok güzel baktığımı, bunu da başarabileceğimi söylediler. Yani bir çocuğun hayatına dokunmanın da kıymetini bildiğim için (...) , ‘belki Allah sana bu yüzden bu kapıyı gösterdi (...) bir hayata dokunmak daha güzel bir şey’ dediler.”

1.3.3. Kurum Personeli/Profesyoneller

Anne ve babaların koruyucu ailelik sistemi ile ilgili bilgi aldığı ve danıştığı diğer kişiler, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın koruyucu aile biriminde görev yapan personeldir. Bu birimde görev yapan sosyal hizmet uzmanı, bilgi almak veya başvuru yapmak için gelen ailelere koruyucu aile hizmetini tanıtmakta ve danışmanlık yapmaktadır (Şahin Kaya, 2019). 5 katılımcımız (K1, K10, K12, K14, K15) koruyucu aile birimine danıştığını ifade etmiştir.

Katılımcılarımızdan biri (K14, Baba, 32, Evli), kuruma danışma sürecini *“Kuruma başvurduk X ilçesindeki. 4 aylık bir sürecimiz oldu. Burada işte koruyucu ailelikle ilgili görüşmelerimiz oldu, bilgilendirildik. Bizden bazı belgeler istendi akıl sağlığımızın yerinde olduğuna dair rapor falan. Onları topladık. Sadece kurumla görüştük yani”* şeklinde ifade etmiştir. K1 (Anne, 38, Evli) ise kurumda görüştüğü

personel tarafından psikolojik bir teste tabi tutulduğunu düşünmektedir. Ancak bu yaşananlar koruyucu aile birimi tarafından profesyonel olarak uygulanabilecek bir psikolojik test olamayacağından, katılımcımızın personel ile yaşadığı olumsuz tecrübeyi bu şekilde yorumladığı düşünülmektedir.

“Kurumda uzman, (...) Sabır testine aldı bizi, denemek için tavırları vardı. Hatta bir gün bir şey söyledi, ‘orayı anlamadım ben’ dedim. ‘Söyledim ya!’ diyor. Tersledi resmen beni. Çok pasif durduğun zaman diyor ki ‘bu, bir çocuğa bakamaz.’ Hani o şeyleri var.”

Bir katılımcı (K12, Anne, 53, Bekar), koruyucu aile birimine başvurmamış ancak konuyla ilgili bilgili olduğunu düşündüğünden, çocuk evleri sitesinde çalışan bir profesyonel ile görüşmüştür. *“Koruyucu aileliğin nasıl olduğuyla ilgili bilgilenmek amacıyla istişarelerde bulundum. (...) sevgi evlerinde çocuklarla ilgilenen bir hanımdı. Bu konuda bilgisi olduğunu düşündüğüm için. Psikolojik danışmandı kendisi. Beni tatmin edeceğini düşündüğüm için”*

1.3.4. Koruyucu Aile Dernekleri ve Diğer Koruyucu Aileler

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın İl Müdürlüklerinde mevcut bulunan koruyucu aile birimlerinde yeterli sayıda personel olmaması, bazı personelin gerekli niteliklere sahip olmaması, ailelerin bilgi almak için devlet kurumuna gitmekten çekinmesi, koruyucu aile adayları olan ebeveynin bu noktada hizmet veren Koruyucu Aile Dernekleri ile tanışmasına neden olmaktadır. Koruyucu aile derneklerinin kısıtlı finansal ve insan kaynağına rağmen koruyucu ailelik hizmetine dair psikolojik, hukuki ve eğitim desteği sağlayabildiği görülmektedir (Dal, 2018). Koruyucu aile derneklerinde gönüllü faaliyet yürüten koruyucu aileler sayesinde, koruyucu aile adayları akıllarındaki soru işaretlerine yanıt bulabilmektedir. 5 katılımcımız (K2, K7, K9, K10, K14) danışmak için koruyucu aile derneklerine veya halihazırda koruyucu ailelik yapan ebeveynlere danışmıştır.

Katılımcılarımızdan K7 (Anne, 41, Evli) bilgi almak için ikamet ettiği şehirde bulunan koruyucu aile derneğini ziyaret etmiş ve koruyucu aile olduktan sonra da derneğin üyesi olmuştur.

“Şöyle yaptık, koruyucu aile olmadan önce şehrimizdeki koruyucu aile derneğine gittik. Ben şu anda da oranın üyesiyim. Oradaki arkadaşların fikirlerini aldım, onlar sistemi daha iyi tanıyan insanlardı. Onlardan bilgi almıştım, görüşlerini dinlemiştim, tecrübelerinden faydalanmıştım. Bu şekilde oradaki arkadaşlarla böyle bir paylaşımım oldu.”

Bir baba (K9, 46, Evli) ise çevresinde daha önce gönüllü ve koruyucu ailelik yapmış bir tanıdığından bilgi almıştır. *“Öyle çok fazla kişiye danışmadık ama X bey ile görüştük. O da benzer bir tecrübe yaşamış kendi evine gelip giden birden fazla kişiye destek olmuş. Onunla zaman zaman konuşuyorduk”*

1.3.5. İnternet ve Sosyal Medya

Günümüzde en hızlı bilgi kaynağı olarak kabul edebileceğimiz internet kaynakları, koruyucu aile adaylarının istifade ettiği araçlardır. Bazı sosyal medya platformlarında kurulan, koruyucu aileler ve adaylarından oluşan, pek çok üyesi bulunan koruyucu aile grupları, ebeveynlerin bilgi alışverişine imkân vermektedir. Bir katılımcımız (K2) şahsen iki katılımcımızın (K10, K14) ise eşinin koruyucu aile olmadan önce çeşitli internet siteleri ve sosyal medyayı kullandığı görülmektedir. K14 (Baba, 32, Evli) bu durumu *“eşim Facebooktaki bilgi gruplarına katılmış, orada fikir alışverişinde bulunmuş”* şeklinde ifade etmektedir. K2 ise (Anne, 36, Bekar/Boşanmış) farklı internet kaynaklarının çeşitli içeriklerinden istifade etmiştir. Katılımcımız bu bilgilenme sürecini, hamilelik süreçlerinde anne adaylarının çocuk gelişim kitabı okumasına benzetmiştir.

“İnternetteki her şeyi okudum yani hani her platformda haberler, (...) devletin yaptığı, Aile Bakanlığının kampanya için videoları var küçük (...) kamu spotu türü şeyler. Başka koruyucu ailelerin videoları vardı, koruyucu aile derneklerinin yaptığı. (...) Bütün videoları izledim. (...) değerlendirme aşamasındayken, hani hamileyken insanlar bebek kitapları, çocuk gelişim kitapları okur ya, onun gibi o arada çok fazla şey okudum.”

1.3.6. Dini Kurumlar

Önceki bölümde ele aldığımız gibi, İslam dininin mahremiyet ile ilgili sınırları Müslüman koruyucu aile adayları için bir soru işareti olabilmektedir. Bu hususta endişelere sahip olan koruyucu aile adayları, dini kurumlardan bilgi almak

isteyebilmektedir. İki katılımcımız (K3, K14) koruyucu aile olmadan önce Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak hizmet veren ve telefonda dini soruların yanıtladığı Fetva Hattı'nı aradığını belirtmiştir.

Bir katılımcımız çocuğu küçük olmasına rağmen uzun vadede mahremiyet problemi yaşamak istemediği için, koruyucu ailesi olduğu çocukla kendisi arasında süt akrabalığı tahsis etmek amacıyla, yeni doğum yapmış kız kardeşinden oğluna süt annelik yapmasını istemiştir. Bu hususla ilgili bilgi almak için katılımcı (K3, Anne, 41, Evli), Alo Fetva Hattı'nı aramıştır. “... *fetva hattını aradık (...) Kız kardeşimin bebeği vardı o zaman, 'ben kardeşimin sütünü oğluma versem haramlığı kalkacak mı süt teyze olsam' dedim*”

2. KORUYUCU AİLELİK SÜRECİ ANA TEMASI

Bürokratik işlemlerin tamamlanmasının ardından ailenin yanına yerleştirilen çocukla birlikte, koruyucu aile olma sürecinin en temel kısmı başlamaktadır. Ailelerin koruyucu ailelik sürecine dair yapılan analizlerde, “koruyucu aileliğin sürmesinde etkili olan faktörler” ve “koruyucu ailelerin çevreden aldığı yorumlar ve hisleri” olmak üzere iki üst tema oluşmuştur.

2.1. Koruyucu Aileliğin Sürmesinde Etkili Olan Faktörler Üst Teması

Korunmaya muhtaç çocuk ailenin yanına yerleştikten sonra, hem çocuk hem de aile için stresli günler yaşanacağını söylemek yanlış olmaz. Geçmişte biyolojik ailesinden çeşitli şekillerde yara almış çocuk, koruyucu aileliğin başlangıç günlerinde problemli davranışlar sergileyebilir. Özellikle koruyucu ailelikle ilgili yeterli eğitim desteği görmemiş ebeveyn, çocukların bu davranışlarıyla başa çıkarken zorluk yaşayabilmekte, hatta uzun vadede koruyucu aile olmaktan vazgeçebilmektedir (Denby, Rindfleisch ve Bean, 1999). Koruyucu ailelerin problem yaşadıkları noktalarda kurum ve çalışanlarından yeterli desteği görememeleri, kendilerini yalnızlığa mahkûm edilmiş hissetmelerine neden olmaktadır. Oysa yapılan araştırmalar; yeterli maddi kaynağa sahip olan, eğitime katılan, sosyal çalışmacı ve diğer koruyucu ailelerden destek gören anne ve babaların, koruyucu aileliği devam

ettirme konusunda daha istikrarlı olduklarını göstermektedir (Sinclair, Gibbs ve Wilson, 2004). Bunun yanında bazı araştırmalar, anne ve babaların koruyucu aileliğe devam etme nedenleri arasında, sevgiye muhtaç bir çocuğa bakım sağlamak, koruyucu aile olma kararından pişman olmamak ve sosyal çalışmacının başarılı bir iş çıkardıklarıyla ilgili yüreklendirmelerini ele almaktadır (Randle, Ernst, Leisch ve Dolnicars, 2016). Araştırmamızda ise ailelerin koruyucu aileliğe devam etmelerini sağlayan faktörlerin dört alt temada toplandığı görülmüştür.

Tablo 5: Ailelerin Koruyucu Aileliğe Devam Etmesinde Etkili Olan Faktörler

Alt Temalar		Katılımcılar
Çocuğun Aileye Sağladığı Katkılar	Çocuk Eksikliğini Gidermesi ve Kendi Evladı Gibi Olması	K3, K4, K6, K7, K8, K10
	Diğer Psiko-sosyal Katkılar	K3, K7, K8, K11, K13, K15
Çocuk Üzerindeki Etkisini Gözlemlemesi		K1, K2, K8, K9, K11
Çocuktan Sorumlu Hissetmek		K5, K7, K8, K12
Koruyucu Aile ve Çocuk Arasındaki Sevgi Bağı		K1, K14

2.1.1. Çocuğun Aileye Sağladığı Katkılar

Ailelerin koruyucu aileliği sürdürmesine neden olan faktörleri incelediğimizde, çocuğun aileye sağladığı katkıların ilk sırada yer aldığını görmekteyiz. Korunmaya muhtaç çocukla birlikte evlat eksikliğini gideren 3 katılımcı (K3, K6, K7), çocuğun kendi evladından farksız olduğunu ifade eden 3 katılımcı (K4, K8, K10) ve çocuğun aileye sağladığı diğer psikososyal katkıları koruyucu aileliğe devam etme motivasyonu kabul eden 6 katılımcı (K3, K7, K8, K11, K13, K15) bu alt temayı oluşturmaktadır.

2.1.1.1. Çocuk Eksikliğini Gidermesi ve Kendi Evladı Gibi Olması

Koruyucu aileliği sürdürmesinde etkili olan faktörü, çocuk eksikliğini gidermesi olarak değerlendiren katılımcılarımızın (K3, K6, K7) koruyucu aile olma motivasyonlarının çocuk eksikliği (K6, K7) ve çocuk isteği (K3) olduğunu hatırlarsak, katılımcılarımızın anne olmak için koruyucu aile olduklarını ve yine anne olmanın

koruyucu aileliği sürdürmelerine neden olduğunu gözlemleyebiliriz. Bu noktada koruyucu aile olma ve koruyucu aileliği sürdürme motivasyonunun uyum içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Koruyucu aile olmadan önce biyolojik çocuğu olmayan katılımcılarımızın koruyucu ailelik sürecini ocuk öncesi dönem ile, biyolojik çocuğu olan katılımcılarımızın ise biyolojik çocuklarıyla yaşadığı anne babalık süreçleriyle karşılaştırdığını görmekteyiz.

K3 (Anne, 41, Evli) evlat hasretiyle geçen yıllarını anımsayarak kendisini çocuğuna kavuşmuş bir anne olarak nitelendirmekte ve motivasyonunun annelikten geldiğini *“Motive eden zaten onun varlığı yani. Anne olmak. Bir ocuğa sahip olmak. Bizim her şeyimiz şu an. (...) ncesini sonrasını biliyorsun, çocuksuz hayat nasıldı çocukla nasıl”* cümleleriyle ifade etmektedir.

Koruyucu ailesi olduğu çocuğu kendi evladı gibi grdğu ifade eden katılımcılarımız (K4, K8, K10) koruyucu aileliğe devam etmek için ek motivasyona ihtiyaç duymadıklarından, koruyucu aileliğin onlar için doğal bir süreç olduğundan bahsetmişlerdir. İki katılımcımızın koruyucu aile olmadan önce biyolojik çocukları olmasından dolayı *“İlk kızımda neyseki, şu anda onun kardeşi var. Yani o ocuk bizim çocuğumuz, dışarıdan gelme birisi değil yani”* (K4, Baba, 51, Evli) ve *“şimdi 3 evladım olunca aynı dilekler onun için de geçerli, dediğim gibi hiçbir fark olmuyor”* (K10, Baba, 53, Evli) şeklindeki ifadelerinden, koruyucu ailelik yaptığı çocuğu biyolojik çocukları gibi gördükleri veya biyolojik çocuklarından ayırmadıkları şeklinde bir çıkarım yapmak mümkündür.

Biyolojik çocuğu olmayan K8’in ise (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) *“zaten ocuk yanınıza yerleştikten sonra zihninizde ben koruyucu aileyim diye dönmüyor (...) o ocuk sizin çocuğunuz”* şeklindeki söylemleri, çocuğu kendi evladı gibi kabul ettiğini gösterir niteliktedir. Bununla birlikte koruyucu ailelik sresinin uzun olmasının, ailelerin çocukları benimsemesine ve kendi evlerinin bir parçası olarak görmesine neden olabileceğini söylemek mümkündür. Mülakatların yapıldığı günlerde K8’in 14, K7’nin 7.5, K10’un ise 5 yıldır koruyucu aile olması, bu yorumu destekler niteliktedir.

2.1.1.2. Diğer Psiko-sosyal Katkılar

Koruyucu ailelik süreciyle birlikte ailenin hayatında pek çok değişiklik meydana gelmekte, biyolojik çocuğu olmayan koruyucu ebeveyn yeni sosyal kimliği olan anne-babalığa alışmakta, biyolojik çocuğu olan anne-baba da, ebeveynliği yeni bir çocukla tecrübe etmektedir. Bununla birlikte zorlu zamanlardan geçen koruyucu ailelerin çocuğun varlığıyla teselli bulması veya çocuğun varlığını kendisi için yeni bir anlam kaynağı haline getirmesinin aileye katkı sağladığı görülmektedir. Koruyucu aileliği devam ettirmede etkili olan faktörleri analiz ederken, çocuğun aileye sağladığı bu psiko-sosyal katkılara değinen 6 katılımcı (K3, K7, K8, K11, K13, K15) olduğu tespit edilmiştir.

Bir katılımcı (K3, Anne, 41, Evli), biyolojik çocuğu olmadığı için annelik gibi zorlu bir süreç hakkında tecrübesiz olmasına rağmen, koruyucu aile olduktan sonra hayatının kolaylaştığını ifade etmektedir. K3, anneliğin getirdiği sosyolojik değişikliklerden yararlanarak toplumda daha rahat yer edindiğini “(...) onunla her şey çok kolay. Mesela çevre edinmeniz kolay” sözleriyle ifade etmektedir. Çocukların aile için pek çok işlevi olduğu bilinmektedir. Katılımcımız burada, çocuğun “sosyal statü göstergesi olma” işlevine vurgu yapmaktadır. Çocuk ile birlikte “anne” kimliğine bürünebilmiş, böylece çevresinde aynı kimliğe sahip kişilerle daha rahat iletişim kurabilmiştir. Katılımcımızın koruyucu aile olduğu yaşlarda, çevresinde mevcut kadınların çoğunlukla anne olduğunu kabul edebiliriz. Bu noktada katılımcımızın yeni kimliği ile hayatı kolaylaşmış olabilir.

Ailelerin sahip olduğu değerleri gelecek nesillere aktarmak için çaba sarf ettiği ve çocukların başka bir işlevinin bu aktarım görevini yerine getirmek olduğunu söyleyebiliriz. Çocuklarına sahip olduğu değerleri aktarmak için gösterdiği çabanın kendisine yataktan kalkmak için motivasyon sağladığından bahseden K7 (Anne, 41, Evli), konuyla ilgili “(...) doğru olduğunu düşündüğünüz, (...) pek çok şey var. Onları çocuğunuzla empoze etmeye çalışıyorsunuz. Benim çocuğum şunu yapsın dediğiniz hayatınızda bir felsefeniz, bir çizginiz var. Onlar için de mücadele ediyorsunuz, bunlar da sizi her gün kamçılıyor ve kalkmanızı sağlıyor” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcımızın koruyucu aileliği sürdürmesinde etkili olan faktörler arasında sahip

olduğu değerleri çocuklarına benimsetmek arzusu olduğunu ifade etmesi, çocuk kadar önemseydiği şeyin bir fikir ve zihniyet inşa etmek olduğunu göstermektedir.

Koruyucu aile olduktan sonra eşinin hastalanması ve vefatı gibi acı süreçler yaşayan K8 (Anne, 46), çocuğunun babasını kaybetmesiyle yaşadığı yas sürecini sağlıklı olarak atlatması için kendini ikinci plana atmış ve kızına odaklanmıştır. Günümüzden baktığında ise katılımcımız, hayata yeniden tutunabilmesinin kızı sayesinde olduğunu düşünmektedir. Burada koruyucu aileliği sürdürmenin bir hayatta kalma motivasyonu olarak yer aldığını görmekteyiz.

“(...) eşim vefat ettikten 20 dakika sonra kızımı almıştım okuldan, hiç kendimi düşünmüyordum o anda. (...) Kendi acımı bir kenara koyup onu toparlama, onda kalıcı hasar olmasın diye hep böyle bir psikolog eşliğinde doğru yöntemi bulma gibi bir derde düşmüştüm. Şimdi geriye dönüp baktığımda, (...) o zaman sabahları kalkma sebebim kızımış. (...) Onun varlığı benim hayatımı orada tekrar toplamam açısından bir motivasyon oldu.”

Yaşam felsefesini “başkalarını mutlu etmek” olarak ifade eden bir katılımcımız (K11, Baba, 50, Evli) koruyucu ailesi olduğu çocukların mutluluğuyla hayatının daha anlamlı hale geldiğine inanmaktadır. İnsanın bulduğu/ürettiği anlamın, yaşamındaki önemli yerini göz önünde bulundurursak, katılımcımızın koruyucu aileliği hayatının mühim bir kısmına yerleştirdiğini görebiliriz. Koruyucu aileliğin hayatına anlam kattığına inanan bir diğer katılımcımız ise (K13, Baba, 48, Evli) düşüncelerini “Bir çocuk alıp büyütmenin çok anlamlı olduğunu düşünüyorum” şeklinde ifade etmiştir.

Biyolojik çocukları üniversite çağına geldiğinde koruyucu aile olan K15 (Baba, 58, Evli) ise koruyucu ailelik yaptığı evladı sayesinde çocuk yetiştirme süreçlerine ve hayata adeta yeniden başlamış, kendisini gençleşmiş hissetmiştir. Bunun yanında “Çocukların elinden tuttuğunuz, başına okşadığınız zaman onların mutluluğu size yansıyor.” ifadeleriyle görülmektedir ki, K15 de tıpkı K11 gibi koruyucu ailelik sürecini sürdürürken çocuklarının mutluluğu ile motive olmaktadır.

Koruyucu aileliğin katılımcılarımız için bir sosyal statü, sosyal aktarım, motivasyon ve anlam kaynağı olabildiği görülmektedir. Koruyucu anne veya baba

olmanın kendine sağladığı bu faydalardan istifade eden katılımcılarımız, koruyucu aileliği devam ettirme motivasyonlarını buraya dayandırmaktadır.

2.1.2. Koruyucu Ailelerin Çocukta Kendi Etkisini Gözlemlemesi

Koruyucu ailelik sisteminin en temel amacı, yapılan araştırmalardan anlaşılacağı üzere, çocuğu birebir duygusal etkileşimden mahrum bırakan kurum bakımında eksik kalan psikososyal gelişime katkı sağlamaktır (Bıyıklı, 1995). Kurum bakımından kendi yanına yerleşen çocuklardaki değişim ve gelişimi görmek ailelerin koruyucu aileliği sürdürmesinde önemli motivasyon kaynaklarından biri olabilmektedir. Katılımcılarımızdan 5'i (K1, K2, K8, K9 ve K11) koruyucu aileliği sürdürme motivasyonu sorulduğunda çocukta kendi etkisini görmesinden bahsetmiştir.

K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış), koruyucu aile olmayı sürdürmesinde etkili olan faktörlerden bahsederken çocuğun psiko-sosyal gelişimindeki etkisinden ve bunun sağladığı motivasyondan bahsetmiştir. Katılımcı *“kaldığı eski yerde çocuk bu hale (...) gelemezdi yani muhtemelen. O yüzden bunu gördükçe, yani sosyal olarak gelişiyor, psikolojik olarak gelişiyor, bir nevi iyileşiyor çocuk. (...) amacım buydu zaten, topluma kazandırılması, manevi olarak düzelmesi”* sözleriyle kurum bakımı ile koruyucu aileliği karşılaştırmış, koruyucu aile olma amacının hasıl olduğunu belirtmiştir. Bu katılımcımızın da koruyucu aile olma motivasyonu, çocuğun aile ihtiyacı ve sosyal sorumluluk olduğundan, katılımcımızın koruyucu aileliği başlatması ve sürdürmesinde etkili olan faktörlerin uyumlu olduğunu gözlemlemekteyiz.

K8'in (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) *“(kızımın) geldiği günlerle arasındaki değişimi fark ettikten sonra benim yanımda olmasa ne olacaktı diye düşündükçe, arkadaki çocuklar için daha çok çaba sarf etmem gerektiğini hissettim”* sözleriyle ifade ettiği üzere, koruyucu ailesi olduğu çocuktaki değişimi görmesi, korunmaya muhtaç diğer çocukların da yardıma ihtiyacı olduğunu kavramasında etkili olmuş ve bunun üzerine katılımcımız koruyucu aile derneklerinde aktif olarak görev almaya başlamıştır.

2.1.3. Çocuktan Sorumlu Hissetmek

Çocuğun aileye katılımıyla birlikte, bakım verici olan anne ve babanın sorumluluğu artmaktadır. Yapılan bir araştırmada (Gökdoğan Şahin, 2019), koruyucu aile olduktan sonra kendisinde gördüğü temel değişimlerden birini “*daha sorumluluk sahibi biri olmak*” olarak değerlendiren ailelerle karşılaşılmıştır. Çocuğa dair sorumlulukları benimseyen ve kimliğinin bir parçası haline getiren ebeveyn, koruyucu aileliği sürdürürken sorumluluğu bir motivasyon kaynağı olarak kullanabilir. Çalışmamızda 4 katılımcı (K5, K7, K8, K12) günümüze ve geleceğe dair sorumluluğunun koruyucu aileliği sürdürmesinde etkili olduğundan bahsetmektedir.

Koruyucu ailelik kararını almasıyla birlikte kararın getirdiği sorumluluğun da kendine ait olduğunu söyleyen K5 (Anne, 32, Evli), “*Ben kendim tercih ettim çocuğu getirdim ve o çocuğa bakmakla yükümlüyüm her konuda. Ne zamanki benden çıkarsa. O zaman (...) yani ailesine gittiği sürece veya ben öldüğümde diye düşünüyorum*” cümlesiyle, çocuğun biyolojik ailesinin gerekli sorumluluğu almadığına dair gizli bir vurguda bulunmaktadır. Katılımcımız “*Benden çıkarsa*” ifadesiyle çocuğun sorumluluğunun ancak kendisinin vefatı veya çocuğun biyolojik aileye dönmesiyle düşeceğini düşündüğünü belirtmiştir. Çocuğun biyolojik ailesine dönüşünü tarif ederken, katılımcımızın “*ailesine gittiği sürece*” diyerek, dönüşte aktif rol alan tarafın biyolojik aile yerine çocuk olacağını söylemesi, biyolojik aileyi konumlandığı yer hakkında yeniden ipucu vermektedir.

K7 (Anne, 41, Evli) “*(...) annesiniz yapmanız gereken pek çok şey var. O yüzden kalkıp devam etmek gerekiyor hayata. Kalkıyorsunuz ve devam ediyorsunuz. Sorumluluklarınız var, okula yetişecek çocuklarınız var, doyurmanız gereken bir karın var*” cümleleriyle motivasyon sağlayan unsurun anneliğin getirdiği sorumluluk olduğunu belirtmiştir. Katılımcılarımızdan K12 (Anne, 53, Bekar), koruyucu aileliğin çocuğun hayrına olduğunu ve bunun devamı için koruyucu aileliği devam ettirmesi gerektiğine dair bir düşünceye sahiptir. Katılımcımız çocuğun “*iyiliğini istemesi ve geleceğini düşünme*”sinin kendisine şimdi ve geleceğe dair bir sorumluluk yüklediğini belirtmektedir.

Ailelerin koruyucu aile olma ana temasında, süreç öncesinde akıllarındaki soru işaretlerini incelemiş ve bir çocuğun yükleyeceği sorumluluğun aileleri düşündürdüğüne dair alt tema olduğunu analiz etmiştik. O bölümde yalnızca babaların bu noktada soru işareti olması ilgimizi çekmişti. Şimdi koruyucu aileliği sürdürme motivasyonlarında sorumluluk etkisine vurgu yapan katılımcılarımızın tamamının anne olduğunu görmekteyiz. Koruyucu aile olmadan önce babaların, olduktan sonra ise annelerin sorumluluğa vurgu yapmasını, babaların bu husustaki anlayışının evin geçimine dair sorumluluklar gibi daha maddi noktaları içermesinden kaynaklı olabileceğini düşünmekteyiz. Çocuğun temel bakım sağlayıcısının anne olduğu düşünülürse, annelerin koruyucu aileliği sürdürme motivasyonunun, çocukla bağlanma süreçlerinden sağladıkları manevi doyum ve anneliğin bir çocuğa bakım verme sorumluluğuna denk olduğunu düşünmeleri olabilir.

2.1.4. Çocuk ve Koruyucu Aile Arasındaki Sevgi Bağı

Korunmaya muhtaç çocuğa eksik bırakıldığı sevgiyi sağlamak, ailelerin koruyucu olma nedenlerindendir (Baysal, 2017; Kahraman, 2007). Ailelerin çocuğa gösterdiği sevgi, karşılıklı bir hal alarak çocuktan aileye doğru dönmektedir. Koruyucu aile olurken bir çocuğu sevmeyi planlayan aile, koruyucu aileliği sürdürürken aynı çocuk tarafından sevilmeyi tatmaktadır. Katılımcılarımızdan K1 (Anne, 38, Evli) ve K14 (Baba, 32, Evli) bu sevgiyi koruyucu aileliği sürdürmek için bir motivasyon kaynağı kabul etmiştir.

K14'ün (Baba, 32, Evli) “*Kızımın karşılıksız sevgisi. Kızım baba diye ağlar. Hiç anne diye ağlamaz hep baba. Gece uyurken yanıma gel der, beraber yatarız. Onun bana olan bağlılığı, sevgisi. Ben mesela gece çok uyanamam ama kızım baba desin hemen kalkarım*” cümlelerinden anlaşılacağı üzere, evladının kendisine olan sevgi ve bağlılığının koruyucu ailelik sürecinde mühim bir faktör olduğunu görüyoruz. Katılımcı çocuğunun annesi yerine kendisine olan bağlılığından gurur duymakta ve kendi hayatında çocuğu için yaptığı fedakarlıklardan bahsetmektedir.

Bununla birlikte, bir katılımcımız K1 (Anne, 38, Evli) geniş aile üyeleri ve koruyucu ailesi olduğu çocuk arasında sağlıklı bir bağ olabilmesi için yalnızca kendi

sevgisinin değil, geniş aile üyelerinden çocuğa yönlenecek sevginin de önemli olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden katılımcımız, çocuğunun kendini sevdirmesini koruyucu aileliğine destek olmayan kayınvalidesi üzerinden anlatma ihtiyacı hissetmiştir. Kayınvalidesinin koruyucu ailesi olduğu çocuğu kabullenmekle ilgili bir sorunu olmalı ki, *“kayınvalidem bende kaldı, ki oğlum öyle bi çocuk ki (...) kendini sevdirmek için mücadele eden bir çocuk. Kendini sevdirdi oğlum. Çünkü cana yakın bir çocuk”* cümleleriyle kendisine itiraz edilen çocuğun, kendisini sevdirdiğini anlatmıştır. Koruyucu ailelik noktasında aileyi motive eden unsurlardan birinin çocuğun kendisi kadar, yakınları tarafından sevilmesi olduğu görülebilir.

2.2. Koruyucu Ailelerin Çevreden Aldığı Değerlendirmeler ve Hisleri Üst Teması

Sosyal çevre, insanı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bir sistemdir. Koruyucu ailelik gibi önemli bir kararda katılımcılarımızın çevreden çeşitli şekillerde yorum alacağını, çevresini etkileyeceğini ve çevresinden etkilenebileceğini söylemek yanlış olmaz. Yapılan araştırmalarda, koruyucu aile olmak isteyen anne ve babalarda çevre etkisinin yoğun olarak hissedildiği görülmektedir. Bazen aileler, koruyucu aile olma kararını bile çevre etkisi yüzünden erteleyebilmektedir. Erdugan (2019), çalışmasında koruyucu aile olmak istemesine rağmen çevresinin tepkisinden dolayı vazgeçen katılımcılara rastlamıştır.

Biz de ailelerimizin koruyucu ailelik sürecinde çevrelerinden aldıkları değerlendirmeler ve bu değerlendirmeler karşısındaki his ve düşüncelerini üç alt temada analiz ettik. Mülakat sırasında ailelere aldıkları olumlu ve olumsuz değerlendirmeler sorulduğundan, katılımcılarımızın çoğu iki tip değerlendirmeden de bahsetmiştir. Buna rağmen iki gruptan da değerlendirme almayan katılımcılar mevcuttur. Tablo 4’te katılımcıların aldığı değerlendirmelerin nitelikleri gösterilmiştir.

Tablo 6: Çevreden Alınan Değerlendirmeler

Alt Temalar	Katılımcılar
Olumlu Değerlendirmeler	K1, K2, K3, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15

Olumsuz Değerlendirmeler	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K10, K11, K12, K13, K14, K15
--------------------------	--

2.2.1. Olumlu Değerlendirmeler

Araştırmamız sonucunda 13 katılımcımızın (K1, K2, K3, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15) çevresinden olumlu değerlendirme aldığı belirlenmiştir. Katılımcılarımızın aldığı değerlendirmeler genel olarak tebrik, takdir ve övgü cümleleri, dini boyutun getirdiği/getireceği ödüller ve çevrelerine örnek olduklarına dair yüreklendirmeleri içermektedir.

Çevresinden iyi bir iş yaptığına dair takdir, tebrik ve övgü aldığından bahseden katılımcılarımızın tamamı (K1, K2, K3, K5, K8, K9, K11, K12, K14) biyolojik çocuğa sahip olmayanlardan oluşmaktadır. Ertürk (2020) çalışmasında, özellikle çocuk sahibi olmayan katılımcıların çevresinden takdir gördüğünü ve destek aldığını belirtmektedir. Bizim çalışmamız da bu veriyi doğrulamaktadır. Buradan yola çıkarak, biyolojik çocuğu olmayan ailelerin koruyucu aile olma nedenlerinin çevre tarafından ilk bakışta anne-baba olma arzusunu tatmin etmek olarak algılandığını ve bu sebeple desteklendiklerini düşünebiliriz. Bu bağlamda, Kahraman'ın (2007) toplumun sosyokültürel yapısının koruyucu ailelik hizmetine olan bakışı da etkilediği görüşüne katılmak mümkündür.

Sosyokültürel yapıdan bahsetmişken, değinilmesi gereken bir diğer boyut da koruyucu aile oluşlarına dair katılımcılarımızın çevreden aldıkları dini değerlendirmelerdir. İslam dininin yetimlerin muhafazasına ehemmiyet vermesi, yetimlere sahip çıkılmasına dair teşvikleri ve karşılığında alınacak sevaba vurgu yapması, katılımcılarımızın da çevrelerinden bu bağlamda olumlu değerlendirme almasına neden olmuştur. Dini takdir ve övgüler, uygulanan davranışı hem dinileştirmekte hem de sosyokültürel uyum bağlamında da bir pekiştireç olarak iş görebilmektedir. 6 katılımcımız (K2, K3, K8, K10, K13, K14) çevresinden böyle yorumlar aldığına değinmiştir. Katılımcılarımızın bu değerlendirmelere bakışı ise iki kısımda incelenebilir. K3'ün (Anne, 41, Evli) "*herkes yaptığımızın çok sevap*

olduğunun farkındaydı. Mükafatını çok güzel alacaksınız falan diyen çok oldu. Biz de zaten bunları bilen insanlarız yine de desteklenmek çok güzel”, K10’un (Baba, 53, Evli) “iş yerindeki arkadaşlarım ‘abi çok zor ama cennetlik bir iş yapıyorsunuz’ benzeri şeyler söylüyorlardı. Bence nereye gideceğim bilemem o Allah’ın takdiri, ben iyi bir şey yapmak istedim” ve K14’ün (Baba, 32, Evli) “iyi ki yaptınız çok iyi insanlarsınız, cennetliksiniz. Hep övgüyle bahsedildi (...) herkes olumlu, motive edici konuştu” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere katılımcılarımız bu yorumları olumlu ve destekleyici bulmuşlardır. Ancak K2’nin (Anne, 36, Bekar/Boşanmış) “Konu komşu şey diyor ‘çok sevap, gözlerim doldu, tüylerim diken diken oldu’ falan. (gülüyor) İnsanların böyle tepkileri komik biraz” şeklindeki ifadesiyle bu tavrı komik bulduğunu, K8’in (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) ise dini referansların çocuğu metalaştırdığını ve tüm koruyucu aileler için rahatsız edici olduğunu belirten “dini inançlara atıf yapılarak onore edildiği düşünülür ya, mesela en çok ‘bir yetimle siz iki parmak gibisiniz’²⁷ hadisi söylenir. Bizim bundan çok hoşlanacağımızı falan zann ediyorlar ama aslında biz koruyucu aileler bundan hiç hoşlanmıyoruz mesela” şeklindeki ifadesi ilginçtir.

Certel (2016) de çalışmasında bazı ailelerin dini referans içeren değerlendirmelerden rahatsız olduğunu tespit etmiştir. Çevreden gelen bu yorumun nasıl ifade edildiği önemli olmakla birlikte, bizce asıl faktör niçin söylendiğidir. Bu düşünceye sahip katılımcılarımızın ikisinin (K2 ve K8) de biyolojik çocuğu olmayan bekar kadınlar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, çevrelerinden gelen bu yorumun koruyucu aile olmaya bir teşvik mi yoksa bekar oldukları için biyolojik çocukları olamayacağı düşünüldüğünden bir teselli mi olduğu, katılımcılarımızın yorum karşısında konumlanma şekillerini belirlemiş olabilir. Aynı zamanda K8’in (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) “bu dünyada herkes bir misyonla yaratıldı, benimki de buymuş demek, anne olma yolum da buymuş, tamam evet kızıma anne oldum ama diğer çocuklar için de çırpınmaya başladım. Demek ki kızımın da bana geliş sebebi buymuş, diğer çocuklar için bir kapı açılmasıymış” şeklindeki ifadelerinden anlaşılacağı üzere,

²⁷ Peygamberimiz işaret parmağı ve orta parmağıyla işaret ederek: “Gerek kendisine ve gerekse başkasına ait herhangi bir yetimi görüp gözetmeyi üzerine alan kimse ile ben, cennette işte böyle yanyanayız” buyurmuştur. (Buhârî, Talâk, 25, Edeb, 24; Müslim, Zühd, 42)

koruyucu aileliğe bir hayat anlamı atfetmesini bir başa çıkma hali olarak yorumlamamız mümkündür. Katılımcımızın biyolojik çocuk eksikliğiyle anne olamamasının yaşattığı sıkıntıdan doğan ihtiyacı, koruyucu aileliğe ve korunmaya muhtaç diğer çocuklara yönelterek bir hayat anlamı bulduğu gözlemlenmektedir. Ayten (2010)'ın söylediği gibi, gerçekleşmeyen biyolojik çocuk sahibi olma hedefi, korunmaya muhtaç çocuklara destek şeklinde psikolojik bir hedefe dönüşmüştür. Bu durum, katılımcımızın çevresinden aldığı dini referanslı yorumların, hayat anlamını din çerçevesine sıkıştırarak daraltmış olduğunu varsaymasından dolayı kendisinde rahatsızlık oluşturduğunu düşündürmektedir.

Olumlu yorumlarda sıklıkla gördüğümüz bir diğer husus ailelerin çevrelerine örnek olduklarını görmeleri veya çevreleri tarafından bundan bahsedilmesidir. Koruyucu ailenin çevresindekilerin tecrübelerinden istifade ederek koruyucu aile olmak isteyen veya koruyucu aile olmaya karar veren ebeveynler olabilmektedir. Baysal (2017)'in çalışmasında koruyucu ailelerin çevresinde, onlardan gördükten sonra koruyucu aile olmayı düşünenlerin oranının %83.6 olduğunu görmekteyiz. Gökdoğan Şahin (2019)'in çalışmasında ise bu oran %65.4'tür.

Bizim araştırmamızda 5 katılımcı (K3, K5, K7, K8, K15) koruyucu aile olma noktasında çevresine örnek olduğunu belirtmiştir. Ancak aileleri örnek alarak koruyucu aile olmayı düşünen bu kişilerin yalnızca bir kısmının bu düşünceyi davranışa dönüştürdüğünü görmekteyiz. Baysal (2017) koruyucu aile olmayı düşünen ailelerin yalnızca %12.9'unun, Gökdoğan Şahin (2019) ise %17'sinin koruyucu aile olduğunu tespit etmiştir. Bizim araştırmamızda ise K8 (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) ve K15 (Baba, 58, Evli) çevresinde kendilerinden sonra koruyucu aile olanların varlığından bahsetmiştir. K7 (Anne, 41, Evli) ise *“benimle birlikte bu sistemi öğrenen pek çok arkadaşım, pek çok dostum oldu. Belki koruyucu aile olmasını sağladım insanlar oldu”* cümlesiyle, emin olmasa da çevresinde koruyucu aile olmuş kişileri etkilemiş olabileceğini veya koruyucu aileliğe teşvik etmiş olabileceğini ifade etmektedir. Koruyucu ailelerin çevrelerindeki kişilerin başlangıçta bu kadar olumlu etkilenip sonrasında koruyucu aile olmaması, daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, koruyucu aileliğin ağır bir sorumluluk olmasından kaynaklanıyor olabilir. Aynı

zamanda diğ er araştırmalarda görüldüğü gibi, koruyucu aileliğ e başvurmasına rağmen prosedürlerin uzamasından dolayı henüz koruyucu aile olamayan veya gerekli şartları sağlamadığı için onaylanmayan aileler de mevcut olabilir (Baysal, 2017; G kdoğ an şahin, 2019).

Koruyucu aile adaylık sürecinde, ailelerin referans gösterdiği kişiler kurum tarafından aranmaktadır. Katılımcılarımızdan biri (K6, Anne, 30, Evli) kendisine çevresinden aldığı olumlu yorumlar sorulduğunda kendisine direkt söylenen değil, söz konusu referans konuşmalarında hakkında söylenen bir ifadeye yer vermiştir. *“Herkes şey demiş benim için ‘canını verir onları bırakmaz, cebindeki son kuruşa kadar çocuklara harcar’ danışmanım söyledi bunu”*. Aynı zamanda bu katılımcı koruyucu ailesi olduğu çocuğa çevresinin biyolojik çocuğu gibi davranması ve benimsenmesini bir destek olarak algılamış, olumlu yorumlar sorulduğunda bahsetme ihtiya ı duymuştur. K11 (Baba, 50, Evli) de aldığı olumlu yorumlardan bahsederken *“Olumlu tepkiler aldık. Hatta kendi  ocuğumuzmuş gibi çeyrek altın takanlar oldu. Kıyafet getirenler oldu, tebrik edenler oldu”* cümlesiyle tıpkı K6 gibi koruyucu ailesi oldukları çocuklara biyolojik  ocuklarıymış gibi davranılmasından memnun olduğunu belirtmektedir. Buradan yola çıkararak aslında ailelerin de biyolojik  ocuk eksikliğini bu şekilde giderebildiğini ve koruyucu aileliğin bir başa çıkma yaşantısına b r nebildiği de görülmektedir.

2.2.2. Olumsuz Değerlendirmeler

Koruyucu ailelere çevrelerinden aldığı olumsuz yorumlar sorulduğunda 13 katılımcı (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K10, K11, K12, K13, K14, K15) bu yönde yorum aldığını belirtmiştir. Katılımcılarımızın aldığı olumsuz yorumlar dini eleştiriler, korunmaya muhtaç  ocuk ve biyolojik ailesine dair damgalamalar ve ailelerin zorluk yaşadığı durumlarda çocuğu kuruma geri götürmeleri gerektiği yönündeki telkinlerden oluşmaktadır.

Olumlu yorumlarda karşımıza çıkan dini değerlendirmeler, olumsuz yorumlarda da kendine yer bulmaktadır. Olumlu yorumlarda yetimlere destek üzerinden ele alınan din, olumsuz yorumlarda mahremiyet ile ilgili hassasiyetler

üzerinden değerlendirilmektedir. Katılımcılarımızın 5'i (K1, K5, K6, K11, K13) çevresinden bu noktada olumsuz yorum almıştır.

Katılımcılarımızın biri (K1, Anne, 38, Evli) *“Kayınvalidem şu tarafından baktı dini boyutundan, yarın öbür gün sana namahrem olur diye”* şeklinde, bir diğer katılımcımız (K13, Baba, 48, Evli) *“Babam biraz mutaassıp. O daha çok mahremiyet ilişkilerin kaygılarıyla hareket etti. Yani bu çok büyük bir sevap çocuğa alıp bakmak, yetiştirmek fakat mahremiyet işleri nasıl olacak şeklinde düşündü”* ifadeleriyle, bir diğeri (K5, Anne, 32, Evli) *“Birkaç kişi ileride mahremiyet olayını ne yapacaksın deyince ben de ‘hayat gösterecek ileride kimse ne olacağını bilemez’ diye düşündüm”* cümleleriyle, bir katılımcımız (K6, Anne, 30, Evli) *“Bazı insanlardan mesajlar aldım, sen kendi sütünü emzirsen bile o sana haram olacak tarzında. Cevap bile vermedim”* diyerek ve bir katılımcımız ise (K11, Baba, 50, Evli) *“Şunu söyleyenler de oldu çevremizde dini anlamda akıl baliğ okudukları zaman kızın erkeğe erkeğin kıza göre bir mahremiyet oluşturduğu yönünde durumlar oluşturduğu söz konusu. Benim kızım kendi kızından farksız oğlum da öyle. Bizim bedenimizden dünyaya gelmemiş olmasından dolayı herhangi bir farklı duygu hissetmiyorum, ne yapalım şimdi?”* cümleleriyle aldıkları dini değerlendirmelerden bahsetmektedir.

Katılımcılarımızın mahremiyetle ilgili aldıkları olumsuz eleştirilerin devamındaki ifadelerine bakılırsa, çocukları biyolojik olmasa da öyle hissettikleri (K11) ve geleceğin belirsizliğinden dolayı konu üzerine düşünmekten kaçındıkları (K5) görülmektedir. K6'nın dini olarak doğruluk payı olmayan mesaj karşısında ve katılımcılardan ikisinin (K1, K13) de yapılan mahremiyet eleştirileri karşısında sessiz kaldığını görmekteyiz. Bu sessiz kalma halini, özellikle dini yaşamlarının merkezine almış katılımcılar için, koruyucu aile olmanın hükmüne dair Diyanet İşleri Başkanlığı Yüksek Kurulu'nun bilgilendirici açıklamalarına karşın mahremiyet konusunun katılımcıların zihinlerini kurcalayan bir mesele olarak varlığını sürdürdüğüne dair bir işaret olarak da okumak mümkündür.

Ailelerin en fazla karşılaştığı olumsuz eleştiriler ise koruyucu ailelik öncesi kurum bakımında olan çocuğa veya biyolojik ailesine yönelik damgalamalardır.

Damga “*kişinin bir özelliğine atfedilmiş olumsuz sosyal tutum*” olarak tanımlanmaktadır (Karataş, 2017). Sosyal hayat içerisinde damgalanan kişi, çeşitli etiketlerle toplumdan ayırıştırılmış olur. Damgalanma korunmaya muhtaç çocukların çeşitli sebeplerle ayrımcılığa uğramasına neden olmaktadır. Koçtürk (2019) çalışmasında toplumun korunmaya muhtaç çocuklara dair yargılarını incelemiş ve katılımcıların %65,3’ünün “*korunmaya muhtaç çocukların birçoğu psikolojik problemlere sahiptir ve şiddete eğilimlidir*” ifadesine katıldığını tespit etmiştir.

Başka bir çalışmada Certel (2016) korunmaya muhtaç çocukların “*soyu sopu belli olmayan, genleriyle kötülük taşıyan*” şeklinde damgalamaya maruz kaldığını tespit etmiştir. Bununla birlikte araştırmalarda karşımıza çıkan bir diğer damgalama ifadesi de koruyucu ailelerin çevresinden gelen çocuğa yönelik “*başkasının çocuğu*” tanımlamasıdır (Tezel vd, 2018; Erdugan, 2019). Görüldüğü gibi korunmaya muhtaç çocuklar, hem kurum bakımında yaşamını sürdürdüğü süreç yüzünden hem biyolojik ailelerinin genetik özelliklerinden hem de koruyucu ailenin çocuğu olmadıkları için damgalanabilmektedir. Çalışmamızda da 9 katılımcı (K1, K3, K4, K5, K7, K11, K12, K13, K14) bu tarz eleştirilere maruz kaldığını belirtmiştir.

K12, yetim büyüdüğü için koruyucu aileliğin önemini anlamasını ve kendisini desteklemesini beklediği arkadaşından, çocuğunun suça sürüklenebileceği şeklinde bir yorum almıştır. “*Sosyal hizmetlerde yetişen ve suça sürüklenen çocuklardan bahsettiğimde, benim çocuğumun da benzer eğilimlerde olduğunu ya da olacağını söyledi*” (K12, Anne, 53, Bekar). Yapılan bir çalışmada çevresindeki yetimleri görmenin kişileri koruyucu aile olmaya teşvik eder nitelikte olduğu tespit edilmiştir (Erdugan, 2019). Kendisi de çevresindeki kimsesiz çocuklara olan ilgisi nedeniyle koruyucu aile olmaya karar veren K12’nin, bu yoruma anlam vermekte zorlandığını görmekteyiz. K11(Baba, 50, Evli) de birkaç kişiden çocuklarının kurum bakımı geçmişi nedeniyle olumsuz yorumlarla karşılaşmıştır. “*böyle ‘zaten bunlar yurt çocuğu, ne olacak’ tarzı yaklaşımlar nadir de olsa oldu*”. Damgalamaların bir diğeri, kurum bakımındaki çocukların psikolojik rahatsızlığa sahip olduğudur. Bir katılımcı, bir yakını tarafından oğlunun mental hastalığa sahip birine benzetildiğini söylemiştir. “*Eşime, ‘hareketleri aynı bizim oğlana benziyor. Bakın yol yakinken fazla*

bağlanmayın bırakın, olan size olur, yapamazsınız yıpranırsınız’ demişler” (K1, Anne, 38, Evli)

Katılımcılarımızın diğer akademik çalışmalarla (Tezel vd, 2018; Erdugan, 2019) benzer olarak koruyucu ailesi oldukları çocukların biyolojik olmaması nedeniyle tahkir edildiğini görmekteyiz. K13 (Baba, 48, Evli) teyzesi tarafından travmatik sayılacak derecede yoğun bir tepkiyle karşılaşmıştır. *“Mesela teyzem çok öfkeleni. Hatta hiç unutmuyorum kendi çocuğunun kolundan tutup önüme itti ‘birinin çocuğuna bakacaksan, benim çocuğuma bak’ dedi. Kabul etmek istemedi.”* K14’ün annesi çocuğunun koruyucu aile olduklarını kabullenmek istememekte, kendi çocuğu olması gerektiğini devamlı vurgulamaktadır. Bu durum katılımcımızın ailesiyle görüşmeyi kesmesine neden olmuştur. *“Biz mesela annemle hala kavgalıyız bu konuda. Kızımı kabullenmiyor, kendi çocuğun olsun diyor iki yıldan beri.”* (K14, Baba, 32, Evli). Bu durum koruyucu ailelerin yoğun eleştiriler aldıkları bazı kişilerle ilişkilerini sürdürmediğini gösteren çalışmaları desteklemektedir (Certel, 2016).

Yapılan analizlerde damgalamanın koruyucu aile yanındaki çocukların arkadaşlarından da gelebildiği görülmüştür. K7’nin oğlu sınıf arkadaşı tarafından *“sınıfta oğlumun karşısına çıkmış, sen yuvadan mı alındın gibi sözler gelmiş”* (Anne, 41, Evli) ve K13’ün kızı çevrelerindeki çocuklar tarafından *“‘seni annen baban neden terk etti, sen yuvada mı büyüdü, bunlar senin gerçek annen baban değil mi?’ şeklinde”* (Baba, 48, Evli) sorularla akran zorbalığı ile karşılaşmıştır.

Yapılan akademik çalışmalarda, koruyucu ailelerin koruyucu aile olma süreçlerinde çevrelerinden en fazla aldıkları sorulardan birinin *“ne gerek vardı?”* olduğunu görmekteyiz (Hız, 2018; Ertürk, 2020). Bu çalışmalarda belirlendiği gibi, özellikle biyolojik çocuğu olan katılımcılara yöneltilen bu soru, bizim çalışmamızda da biyolojik çocuğu olan K15’e *“zaten kızlarınız vardı, ne gerek vardı”* ve ikinciye koruyucu aile olan K6’ya ikinci oğlu geldiğinde *“ilki varken ne gerek vardı”* şeklinde sorulmuştur. Biyolojik çocuğu olmayan K5’in babası ise *“yeğenlerin var onlar sana yetiyor, ne gerek var”* şeklinde tepki göstermiştir. Geniş aile fertlerinin koruyucu aileliğe bakışının, bir çocuğun himaye edilmesinden çok çocuğun sahiplenilmesiyle

ilişkili olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle bu kişilerin, çocuğun aileden alacağı maddi-manevi faydalara odaklanarak koruyucu aileliği bir yük olarak gördüğü de gözlemlenmektedir.

Bazı katılımcılarımız (K2, K6, K10) ise çevrelerinden koruyucu aile olurken tepki almazken, çocuklarıyla alakalı zorluk yaşadıklarında eleştirilmiş hatta bazıları çocuğu kuruma geri göndermeleri yönünde telkinlerle karşılaşmıştır. K6 (Anne, 30, Evli) bir koruyucu evladı varken ikinciye aldığı özel gereksinimi olan oğluyla ilgili *“rehabilitasyonudur, anaokuludur, uğraştıracak seni”* şeklinde yorumlarla, ikinciye koruyucu aile olmamasıyla ilgili örtük telkinlere maruz kalmıştır. K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış) ise kızının yaşadığı ağlama krizlerine çözüm bulamadığında kök ailesinden *“ya galiba bu seni çok zorlayacak, sen yapamayacaksın herhalde”* şeklinde yorum almıştır. K2 bu yorumların dolaylı bir “geri ver” söylemi olduğunu düşünmekte *“yani ‘al geri ver’ gibi değil ama ona varıyor. Yani ‘olmuyor böyle’ dediğin anda bu vazgeç demek”* ancak belki de ailesine bunu yakıştıramadığı için, ailesinin bunları kendisini vazgeçirmek için söylemediğini düşündüğünü ifade etmektedir. K10 (Baba, 53, Evli) ise *“Bizim iki sene sonrasındaki zorluklarımızı görünce ‘bunu bırakın, geri gönderin’ sanki malmış gibi ‘iade edin’ diyenler vardı”* sözleriyle ifade ettiği gibi, çocuğu kuruma geri göndermesi gerektiği söylemleriyle doğrudan yüzleşmiştir.

Çocukların damgalanmaları konusunda bazı ailelerin önlem aldığı görülmüştür. Kendisinin çocuğa davranışının herkese örnek olacağını düşünen ve *“Siz çocuğunuza iyi davranıyorsanız, çevreniz de otomatikman iyi davranıyor. Ama siz çocuğunuza kötü davranıyorsanız ona yol açmış oluyorsunuz. (...) ben çocuğuma ne bu şekilde davranırım ne de bu damgayı vurdururum”* diyen K3’ün aynı zamanda koruyucu aile olduğunu gizleme eğiliminde olması burada ilginç bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, korunmaya muhtaç çocuğun gizlenerek damgalanmaktan uzak tutulmaya çalışılması, uzun vadede çocuğun içsel damgalama sürecine sebep olabilecek bir yol olarak görülmektedir. K8 (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) ise bu noktada farklı bir tutum takınarak şeffaflığı benimsemiştir. Kendisi ve kızının koruyucu ailelik dahil tüm dezavantajlarını ortaya serdiğini belirtmektedir.

“Bizim kendi içimizdeki sloganımız “zaafını zırh yap” şeklinde. Yani siz eğer onu bir zaaf olarak görürseniz oradan incinmeye müsait olursunuz, kızımın ne Disleksisi ne Asperger (sendrom) ’i ne de koruyucu ailede olması hiçbir zaman onun için incitici olmadı. Çünkü zaten kimsenin kapı ardında konuşabileceği bir gizem yaratmadan her şeyi ortada yaşıyordu.”

Bir katılımcı (K7, Anne, 41, Evli) oğlunun sınıf arkadaşları tarafından “sen yuvadan mı alındın” gibi sorulara maruz kaldığını öğrenince evladının sınıf öğretmeniyle görüşerek olaya müdahale etmiştir. K7 çocuğunun koruyucu aile olduğunu gizleme eğiliminde olmamasına rağmen, damgalanmanın ortaya çıkma ihtimali olan bir yerde çocuğu korumaya çalıştığı düşünülmektedir. K15 (Baba, 58, Evli) ise, kimsenin çocuğunu damgalamasına müsaade etmeyeceğini şu sözlerle ifade etmektedir. *“Bunun sorumlusu bizleriz. Biri öyle bir şey söyleyecek olsa da kimseye öyle bir hakkı vermem. Bütün aileler olarak çocuklarımızın elinden maddi ve manevi gerçek manada tutmuş olsak zaten böyle bir ortam oluşmaz”* Katılımcımız korunmaya muhtaç çocukların koşullarının başta biyolojik aileleri ve sonrasında toplumun sorumluluğu olduğunu vurgulamakta ve okları korunmaya muhtaç çocukların üzerinden, toplumdaki diğer insanlara yöneltmektedir.

Sonuç olarak, katılımcılarımız çevrelerinden dini olumsuz eleştiriler aldıklarında kendileri de tam mutmain olamadığı için sessizliği tercih etmektedir. Koruyucu aile oldukları çocukların toplum tarafından damgalanmasını engellemek için ise koruyucu aile olduklarını gizleme veya bu durumu açık ederek saklanacak ve haliyle damgalanacak bir şey olmadığını anlatma yoluna gidebilmiştir. Bazı katılımcılar, damgalanma riskinin ortaya çıktığı durumlarda müdahalede bulunmuş, bazıları ise bu durumun yaşanmasına asla müsaade etmeyeceğini belirtmiştir.

2.2.3. Koruyucu Ailelerin Çevreden Aldığı Değerlendirmeler Karşısında His ve Düşünceleri

Görüldüğü gibi ailelerimiz çevrelerinden olumlu ve olumsuz pek çok yorum almıştır. Bu bölümde anne ve babaların çevrelerinden aldıkları bu yorumlar karşısında his ve düşüncelerini analiz edeceğiz.

Katılımcılarımızın 7'si (K3, K6, K8, K11, K12, K13, K15) olumlu yorumlar karşısında mutlu/motive olduğunu ifade etmiştir. 1 katılımcı (K12) olumsuz yorumlar karşısında üzüntü duyduğunu ifade ederken, 7 katılımcı (K1, K3, K4, K5, K6, K9, K11) olumsuz yorumların kendilerini hiç etkilemediğini belirtmiştir. 4 katılımcı (K2, K7, K10, K14) ise olumlu veya olumsuz herhangi bir yorumdan etkilenmediğini söylemiştir.

Olumlu yorumlar karşısında mutluluğunu belirten bir katılımcımız, yalnızca motive olmakla kalmamış, bu olumlu etkiler sayesinde harekete geçerek, başkalarını koruyucu aile olmalı hususunda teşvik etmiştir. *“Olumlu söylemler de beni motive etti. Çevremize de bunu teşvik ettik arkadaşlarımızı, çocuğu olanları, olmayanları. Hatta bu konuda birkaç kere de seminer verdim. Davet ettiler koruyucu ailelik ile ilgili neler söylemek istersiniz diye. Teşvik edici konuşmalar yaptık.”* (K11, Baba, 50, Evli) . K15 (Baba, 58, Evli) de *“Genel olarak müspet yorumlar aldık. Çevre hakikaten insanı etkileyen bir şey. Bize saygı duyuyor insanlar. Bu bilinç oturduğunda karşı taraftan hakikaten güzel yorumlar geliyor (...) bunlar bizi tabii mutlu etti”* cümleleriyle çevrenin insan üzerindeki etkisine değinmiştir.

Katılımcılarımız olumlu yorumlar karşısında motive olduklarını rahatlıkla ifade etse de, söz konusu yorumlar olumsuz olduğunda çevrenin etkisini sanki yok saymaktadır. Yalnızca K12 (Anne, 53, Bekar) *“Olumsuz değerlendirmeler bende bir kırgınlık oluşturdu (buruk bir şekilde gülümsüyor)”* sözleriyle olumsuz değerlendirmelerin kendisindeki duygusal etkisine değinmiştir. Bunun dışında hiçbir katılımcımız olumsuz değerlendirmelerden etkilendiğini söylememiştir. İlginçtir ki, 3 katılımcımız (K3, K6, K11) olumlu değerlendirmelerle motive olduğunu belirtirken, olumsuz değerlendirmelerin kendileri için bir ehemmiyeti olmadığını belirtmiştir. Olumlu veya olumsuz hiçbir yorumdan etkilenmediğini belirten katılımcıları da eklersek, toplam 11 katılımcı (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K14) olumsuz değerlendirmelerden etkilenmediğini ifade etmektedir. Oldukça çarpıcı bu sonuç karşısında şu soruyu sorma ihtiyacı hissettik: Katılımcılarımız gerçekten olumsuz yorumlardan etkilenmemiş midir? Etkilendilerse neden bunu gizleme ihtiyacı duymaktadır?

Mesela Katılımcı 10, olumsuz yorumlarla ilgili soruda çevresinden aldığı eleştiriler sonrası çocuklarını kuruma götürme raddesine geldiğini “*sanki malmış gibi ‘iade edin’ diyenler vardı. Bu bizim için zor oldu çünkü bazılarının telkinleri insanların psikolojisini bozuyor. Yani motivasyonunuzu aşağı çekiyor, aşağı çektiği zaman da sıkıntı yaşıyorsunuz. Biz bir ara düşündük, acaba ne yapıyoruz diye geri götürme noktasına geldik*” şeklinde ifade ettikten sonra “*tüm bu yorumlar size nasıl hissettirdi?*” sorusuna şöyle yanıt vermiştir:

“Ben olumlu veya olumsuz söylemlerden çok etkilenecek bir fitrata sahip değilim. Daha ziyade eşim bu yorumlardan etkileniyor. Ben kulağımı çoğu zaman tıkırım (...) takmam o cümleleri, zihnimi bir köşesinde tutup hatırlamak istemem. Normal değil çünkü takmak, bandı tekrar tekrar sarmak benim işime gelecek bir şey değil, o insanı bitirir.” (K10, Baba, 53, Evli)

Katılımcımızın ilk söylediklerine bakarsak olumsuz yorumlardan etkilenmediğini söylemek çok mümkün olmamakla beraber, neden bu yorumlardan etkilendiğini ifade etmediğini söylemlerinden yola çıkarak anlamamız mümkündür. Görüldüğü gibi K10, olumsuz yorumların mental sağlığını etkileyeceğini düşünmekte ve bu yorumları kendine unutturmayı tercih etmektedir. Bir katılımcımız ise kendisine aldığı olumsuz değerlendirmeler sorulduğunda (K9, Baba, 46, Evli) “*Çok öyle olumsuz bir tepki de almadık*” demiş ancak bir sonraki soruda aldığı yorumlar karşısında hisleri sorulduğunda “*eşimle bir karar verdik ve bu kararımızın arkasında durduk, çok tepkileri dikkate almamaya çalıştık*” diyerek çelişkili bir söylem ortaya koymaktadır. Buradan yola çıkarak, K9’un da K10 gibi olumsuz değerlendirmelerden etkilenmesine karşın etkilenmemiş gibi bir tavır takınma ve olumsuz değerlendirmeleri kendine unutturma yoluna gittiği söylemek mümkündür.

Yine “*Olumsuz olanlar beni çok etkilemiyor*” ifadesiyle olumsuz yorumlardan etkilenmediğini belirten K5 (Anne, 32, Evli), hemen sonrasında “*Evet taktığım oluyor bazen, takıntılı bir karakterim var*” diyerek yorumlardan etkilendiği zamanlardan bahsetmiştir. Koruyucu aile olmadan önce babasından tepki alan, ancak eşinin ailesinden destek gören katılımcımız, koruyucu aile olduktan sonra babasının çocuğuyla çok iyi anlaştığını “*kızım en çok babamı seviyor, babam da keza öyle. Benim kendi ailem ciddi anlamda benimsediler*” şeklinde anlatmaktadır. Ancak eşinin

ailesinin çocuğunu sevmediğini düşündüğünü “*şu anki durumda onu benimsemediler yani kendi öz torunlarından ayırdılar. Her ne kadar seviyorum deseler de, bir insanı sevmek için dil yetmez, fiili olarak göstermektir, kalp sıcaklığıdır ama onu yapamadılar*” ifadeleriyle açıklamaktadır. Katılımcımızın başlangıçta destek görmediğini ifade ettiği babasının kızıyla olumlu yaşantısını, destek gördüğü kayınvalidesinin ise sonrasında olumsuz olarak değerlendirdiği duygularını belirtmesi çok ilginçtir. Katılımcımız adeta babasının başlangıçtaki olumsuz yorumlarının kayda değer olmadığını düşünmek ve düşündürmek istemektedir.

Olumlu veya olumsuz herhangi bir görüşten etkilenmediğini söyleyen K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış), koruyucu aile olacağını haber verdiği anne ve babasının tepkisizliğinden etkilenmiş görünmektedir.

“Annemle babama aynı anda söyledim, onlar beni çok şaşırttılar. İnanılmaz böyle sıradan karşıladılar, sanki dünyanın en normal şeyini söylüyormuşum gibi ‘haa iyi tamam’ falan dediler. Onların bu kadar sakin karşılamasına ben şaşırdım, yani destekleyici ama sanki ne bileyim ‘yarın Ankara’ya gidiyorum’ gibi normal bir şey demişim gibi karşıladılar.”

Koruyucu aile olmak katılımcımız için mühim bir karar olduğundan, anne ve babasının aldığı yeni karar karşısında heyecanlanmasını beklemiş olabilir. Nitekim annesinin başvuru süresince heyecanına ayak uyduran tavrı katılımcımızın aradığı desteği bulmasıyla sevinmesine neden olmuştur. “*Sonra ama başvuru sürecinde annem inanılmaz heyecanlandı. Onun heyecanı var ya benden daha fazlaydı. Sürekli beni arıyor işte görüşmeye gideceğim ‘geç kalma, çıkınca beni ara’ falan diyor. Yani annem çok çok heyecanlıydı*” Yine aynı katılımcımız, koruyucu aile olduktan sonra çocuğa dair bazı problemleri çözmede yetersiz kalmış ve ailesinden çocuğu kuruma geri götürmesi gerektiğine varan cümleler duymasına rağmen bunu bir “dede tepkisi” olarak değerlendirmiştir. “*Bunlar arada tabii ki planlayıp da beni caydırmak üzere yapılmış değil. Ama o anki tepkisi. Çünkü dedim ya o zorlayan bir şey. Yani beni de çok zorluyor. O an hani o da bir dede tepkisiyle..*” Diğer bazı katılımcılarımızda (K2, K5, K14) da kendi ailelerinden gelen yorumları, olumsuz olarak değerlendirmeme eğilimi mevcuttur. Katılımcıların bu yorumları olumsuz değerlendirmeyişi, yorum yapan kişilerin kendisinin iyiliğini düşündüğü ön kabulüyle açıklamak mümkündür.

Katılımcılarımızın, hayatları boyunca görüşlerine değer verdiği ve onay bekledikleri yakınlarından olumsuz bir değerlendirme duymak istememiş olabileceği de düşünülmektedir.

Olumlu veya olumsuz herhangi bir yorumdan etkilenmediğini söyleyen K14 (Baba, 32, Evli), bu durumun sebebini annesinden gördüğü tepkiye bağlamaktadır. Katılımcımız *“Yani annemden tepki aldığım için geri kalanlar istediği kadar iyi de kötü de söylese beni pek etkilemiyor yani maalesef (acı bir şekilde gülümsüyor)”* sözleriyle, annesiyle yaşadığı anlaşmazlık yüzünden diğer yorumların onun için pek de bir şey ifade etmediğini belirtmektedir.

Babasından ve kız kardeşinden olumsuz bir değerlendirme alan K1 (Anne, 38, Evli), *“herkesin düşüncesini söylemekte serbest”* olduğunu belirtirken, uzak çevresinden olumsuz değerlendirme alan K11 (Baba, 50, Evli) olumsuz eleştiri sahiplerini *“onlar meseleye sığ (bakan), basit sadece dünyayı kendilerinden ibaret zanneden insanlar”* olarak nitelendirmektedir.

Görüldüğü üzere katılımcılarımızın olumsuz yorumlardan gerçekten etkilenmediklerini söylemek oldukça güçtür. Elbette sosyal varlıklar olan bizlerin, çeşitli şekillerde yakın çevremizden etkilenmemiz oldukça normaldir. Ancak olumlu yorumlarla motive olduklarını belirtmelerine rağmen olumsuz yorumlardan etkilenmiş olduklarını ifade etmemeleri, üzerine düşünmeye değerdir. Katılımcılarımızın, olumsuz eleştirilerden etkilendiklerini belirtirlerse, koruyucu aile olduklarına pişman oldukları yönünde bir algı oluşabileceğini düşünerek duygularını gizlemesi mümkün görünmektedir. Bununla birlikte, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, özellikle kök aileden gelen yorumların olumsuz kabul edilmeyişinin veya olumsuz olsa da ailelerinin kendilerini düşündüğü ve iyiliklerini istediği inancının, koruyucu ailelerimizin bu yorumları farklı şekilde ele almasına neden olduğu düşünülebilir.

3. KORUYUCU AİLE, DİN/MANEVİYAT ve MANEVİ DESTEK ANA TEMASI

3.1. Müslüman Gözüyle Koruyucu Ailelik Üst Teması

Ailelerimizin koruyucu aile olmalarında İslam dininin etkisini, dini inançlarının koruyucu aileliğe nasıl yansıdığını anlamak ve koruyucu aileliğin dini yönüne dair görüşlerini almak amacıyla kendilerine “Bir Müslüman olarak değerlendirirseniz, sizce koruyucu aile olmanın önemi nedir?” sorusunu yönelttik. Katılımcılarımızın verdiği yanıtlar analiz edildiğinde yetimlerle ilgili hadislere yapılan referanslar, Hz. Peygamber’in diğer sünnetlerine olan referanslar, ailede din eğitiminin önemi, koruyucu aileliğin dinen sevap kabul edilmesi, yanlış uygulandığında vebal kaynağı olabilmesi, koruyucu aileliğin mahremiyet sorunu oluşturması ve İslam dininin koruyucu aileyi yasaklamadığı aksine teşvik ettiğini ifade eden katılımcılarımızın olduğu yedi alt tema oluşmuştur.

Tablo 7: Müslüman Gözüyle Koruyucu Ailelik

Alt Temalar	Katılımcılar
Yetim hadisleri	K1, K2, K4, K5, K6, K8, K11
Hz Peygamber’in diğer sünnetleri	K2, K9, K11, K15
Din eğitimi	K2, K5, K6, K7, K9
Sevap olması	K1, K2, K3, K7, K11
Vebal kaynağı olabilmesi	K2, K3, K4
Mahremiyet problemi	K1
Dinin teşvik etmesi	K2, K13

Katılımcılarımızın 7’si (K1, K2, K4, K5, K6, K8, K11) İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in (sav) yetimlerle ilgili hadislerinden yola çıkarak koruyucu aileliğin ehemmiyetini belirtmiştir. Bazı katılımcılar (K2, K8), Hz. Muhammed’in (sav) himayesindeki yetimlerden örnek vererek, Hz. Peygamber’in tavsiye ve uygulamalarından bahsetmiştir.

Kurum bakımındaki çocukların bir kısmının biyolojik ailesinin hayatta olduğu bilinmektedir. Bu konudaki istatistikler kamuoyu ile paylaşılmamış olsa da biz katılımcılarımızla yaptığımız görüşmelerde, koruyucu ailesi oldukları çocukların çoğunun biyolojik ailesinin hayatta olduğunu fark ettik. K4, tam da bu konuyla ilgili

olarak, korunmaya muhtaç çocukların çoğunun biyolojik ailesi hayatta olsa bile yetim kabul edilebileceklerini “*Bu çocuklar yetim sayılır. Evet anne babaları var çoğunun ama anneden babadan mahrum durumda bu çocuklar*” (K4, Baba, 51, Evli) sözleriyle açıklamaktadır.

K6 (Anne, 30, Evli) İslam dininde yetimlerin sevindirilmesi hususundaki vurgunun, bir Müslümanın koruyucu aile olması için yeterli olduğuna dikkat çekmektedir. “*Yetim, öksüz sevindirmek, onlara sahip çıkmak. Yetimi sevindirmek. Bu yeter, başka bir şeye gerek yok zaten.*” Bir katılımcımız (K2, Anne, 36, Bekar/Boşanmış) ise bir yetime sahip çıkmanın doğrudan yolu olarak gördüğü koruyucu aileliği, aslen Müslümanların vazifesi olarak değerlendirmektedir.

“Müslümanlar bunu yapmayacak da kim yapacak? Bunu düşünüyorum. (...) Dinde ekstra teşvik olduğu için, (...) tabii ki bunu maddi olarak çocukları destekleyerek de yapabilirsin ya da işte bin bir türlü yolu var ama bu çok direkt bir şey. Doğrudan ya, doğrudan alıyorsun çocuğu evinde büyütüyorsun. (...) Yani ne bileyim çok çok çok önemli bence. Bu adeta bir görev.”

K8 (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat), Hz. Peygamber’in himayesinde büyüyen çocuklara dikkat çekerek, Müslümanların ağır bir sorumluluk olarak gördüğü için bu sünnetten kaçındığını düşünmektedir. “*Halbuki Peygamber Efendimizin sünnetlerinden hep bahsediyoruz, o zaman Hz. Zeyd’i neden unutuyoruz? Çünkü Peygamber Efendimiz onun koruyucu babasıydı. Düşününce, evlenmek sünnet mesela, hiç atlamıyoruz onu. Ama Hz. Zeyd’i görmezden gelebiliyoruz çünkü o bize farklı bir sorumluluk yükleyecek*” Aynı şekilde K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış) de “*Bu sünnet, Peygamberimizin sünneti. Hatta sadece Hz. Zeyd değil Hz. Ali var Peygamberimizin evinde büyümüş, Hz. Enes var. Ne bileyim teşvikler, hadisler bir dolu*” sözleriyle Peygamber Efendimizin örnekliğinden ve İslam dinin teşvikinden bahsetmektedir.

Peygamberimizin diğer sünnetlerinden olan ve İslam dinin tavsiye ettiği yardımseverlik, iyilikte bulunma, insanlara fayda sağlama gibi olumlu niteliklere vurgu yapan 4 katılımcımız (K2, K9, K11, K15) bulunmaktadır. K11 “*‘İnsanların en hayırlısı insanlara en faydalı olandır’ buyuruyor Peygamber Efendimiz. İnsanlara faydalı olmanın en önemli yollarından biri olarak görüyorum koruyucu aile olmayı*”

(Baba, 50, Evli) ve K15 (Baba, 58, Evli) “*Bizim inancımızda yardımlaşmak, ihtiyaç sahibi olan bir insanın maddi manevi elinden tutmak bizim görevimiz. Bir yerde ihtiyaç olduğu zaman ‘ben varım’ demek lazım.*” cümleleriyle Müslümanların koruyucu ailelik yapması noktasında bu niteliklerin önemli bir işlevi olduğunu belirtmektedir.

Katılımcılarımızdan 5’i (K2, K5, K6, K7, K9) koruyucu aileliği İslami bir bakış açısıyla ele alırken eğitim hususuna değinmiştir. Çocuğun ilk eğitimini aile içinde aldığı, sosyal davranışın ilk örneklerini çocukluk çağlarında ailesinde gözlemlediği ve kendisini buna göre şekillendirdiği bilinmektedir (Özkan, 2018) İslam dininin nesli koruma ilkesine vurgu yapan ve korunmaya muhtaç çocukların topluma faydalı, *ahlaklı bir birey olarak yetiştirilebilmesi için* (K6, Anne, 30, Evli) bir aileye muhtaç olduğunu düşünen katılımcılarımız, koruyucu aileliğin tam olarak bu görevi üstlendiğini belirtmektedir. K7 (Anne, 41, Evli) “*Bir insanın hayatına yön veriyorsa güzel bir şeydir, sen onu şekillendiriyorsun*” ifadesiyle çocuğun ailede aldığı informal eğitime, K5 (Anne, 32, Evli) de “*Tamam bir fitratı bir doğası var ama sen de ona katkı sağlıyorsun*” sözleriyle çocuğun fitratının bir faktör olduğunu göz önünde bulundurarak, ailenin çocuk üzerindeki etkisine vurgu yapmaktadır.

5 katılımcımız (K1, K2, K3, K7, K11) Müslüman gözüyle koruyucu aileliği “*Dinî açıdan makbul sayılan davranışların ahiretteki mükâfatı*” anlamına gelen sevap kavramıyla açıklamaktadır. Katılımcılarımıza göre koruyucu aileliğin bir boyutu da, İslam dininde çok kere tavsiye edilmiş bu davranışı gerçekleştirmeleri karşılığı alacakları mükafattır. K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış), “*ben ahirette bunu ecir olarak görmek isterim ve göreceğime inanıyorum.*”, K3 (Anne, 41, Evli), “*Büyük sevap işliyorsunuz, bunu bilmek çok güzel*” ve K7 (Anne, 41, Evli) “*vardır herhalde Allah katında da güzel bir yeri diye düşünüyorum*” şeklinde bu konudaki düşüncelerini ifade etmektedir. Bununla birlikte 4 katılımcı (K1, K2, K3, K9) koruyucu ailelik yaparken temel motivasyonunun sevap kazanmak olmadığını da belirtme ihtiyacı hissetmiştir. K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış) konu hakkındaki düşüncelerini “*Motivasyonum bu değil evet, bunu yapayım da işte sevap kazanayım demiyorum fakat kazanacağıma inanıyorum*” şeklinde ifade etmiştir. K1 (Anne, 38, Evli) de “*yani rabbim bana sevap yazsın diyerek yapmıyorsunuz bunu. (...) Belki diyorum ilerde rabbim diyecek ki sabret*

de böyle mükafatlandırayım ” cümlesiyle koruyucu aileliği bu sebeple devam ettirmese de sabrının kendisine fayda sağlayacağına inanmaktadır. Önceleri “Büyük sevap işliyorsunuz, bunu bilmek çok güzel” diyerek sevap noktasına vurgu yapan K3 (Anne, 41, Evli)’ün ise karışık duygular yaşadığı görülmektedir. Katılımcımız koruyucu ailelik sayesinde faydalandığı duygusal ve finansal etkilerin, kendisini dini etkileri düşünmekten alıkoyduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada K3’ün, karşılığı sevap olan bir eylemin kendisine dünyevi bir fayda sağlamaması gerektiği yönünde bir algısı olduğu söylenebilir.

“Ben ahirete kaldı, ben orada sevap bekliyorum olarak görmüyorum olayı. Ben zaten bu dünyada onun karşılığını alıyorum ki. Alıyorum gerçekten, sevgi olarak da alıyorum, devletin verdiği maddi bir destek de var. Sevap yönünün düşünmek doğru olur mu, ona da benim vicdanımı kurcalıyor açıkçası. Bir şey beklemek doğru olur mu bilmiyorum. Allah rızası için yapıyorsunuz, sadece önemli olan bu.” K3 (Anne, 41, Evli)

Koruyucu aileliğin sevabından bahsettikten sonra değinilen bir diğer konu, vebal boyutudur. Vebal, sonunda ceza, azap olan fiilleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Katılımcılarımızın 3’ü (K2, K3, K4) doğru yerine getirildiğinde sevap kazandıran koruyucu aileliğin, hatalarla bir günah kaynağı olabileceğinden korkmaktadır.

“Nasıl teşvik edilmiş ve karşılığında sevap kazanacağına inanıyorsak, eline yüzüne bulaştırırsan da yazık yani. O zaman da bir vebale girmiş oluyorsun, böyle bir riski de var. Yani inançsız bir insan belki bu tarafını düşünmeyebilir, dünyalık olarak düşünebilir. Ya çocuk kötü oldu ya ben böyle olsun istememiştim diyebilir. Ama ben Allah’ın da beni bundan sorguya çekeceğine de inanıyorum. O yüzden böyle vebal faktörü de var” K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış)

Koruyucu aile olduğu çocuğun bakımında yapılan hataların kişiye vebal olarak geri döneceğini ifade eden K2’nin yanında, başka bir katılımcımız (K8, Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) koruyucu aile olmamanın da Müslümanlar için vebal olabileceğinden bahsetmektedir. “...bunun vebalinin çok büyük olduğunu düşünüyorum. Çünkü Türkiye’de koruma altından çıkan çocukların %12’si ilk üç yıl içinde intihar ediyor. İntihar eden her yavrunun vebali bizim toplumumuzun, görmeyen toplumun üzerinde” (K8, Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat).

Koruyucu aileliğin dini boyutuna değinirken, mahremiyet konusundaki soru işaretlerinden bahseden bir katılımcımız (K1) olmuştur. Bunun yanında 2 katılımcı (K2, K13) İslam dininin koruyucu aileliğe engel değil, teşvik edici olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir.

“Dini açıdan ben şahsen dinin kendisinin insan için olduğunu, her şeyin insan merkezinde olması gerektiğini düşünen biriyim. (...) Dini insan merkezli gördüğüm için bu konuya da insan merkezli bakmayı tercih ediyorum. Mesela abdest, mahremiyet gibi mevzuların koruyucu aile olmaya engel teşkil etmeyeceğini düşünüyorum. Böyle din yorumlarının mutlaka terk edilmesinin gerektiğini düşünüyorum. (...) Bu durumda toplumda bu koruma altındaki çocuklar yönelik dinin meşrulaştırıcı teşvik edici şekilde konuşulması ve yorumlanması gerektiği kanısındayım. Din bu konuda bir engel değil aksine teşvik edici bir unsur.” (K13, Baba, 48, Evli)

İslam dininin koruyucu aileliğe yaklaşımı hususunda ailelerimizin genel itibariyle olumlu algılara sahip olduğunu görmemiz mümkündür. Katılımcılarımız Peygamberimizin yetimlerle ilgili hadislerine vurgu yaparak, biyolojik ailesi olsa dahi korunmaya muhtaç çocukların yetim mertebesinde olduğunu belirtmektedir. Koruyucu aileliğin önemiyle ilgili diğer vurgular Hz. Peygamberin hadislerinde yer alan yardımseverlik, başkalarına faydalı olma gibi değerlere yöneliktir. Katılımcılarımız koruyucu aile olmanın bu değerlerin gereği olduğunu düşünmektedir. Ailelerimizin koruyucu ailelik süreçlerinde önem verdikleri diğer husus, verdikleri eğitimler sonucu hayırlı bir evlat yetiştirmektir. Bunun yanı sıra katılımcılarımız koruyucu aileliğin bir sevap kaynağı olduğunu düşünmekte, her ne kadar koruyucu aileliğe başlama veya sürdürme noktasında asıl motivasyonu sevap kazanmak olmasa da, koruyucu aileliğin kendileri için ahirette bir karşılığı olduğuna inanmaktadır. Yerine getirmeleri gereken sorumluluklarda eksik kalmaları durumunda ise, çocuk topluma faydalı bir yetişkin olmayabileceğini ve bu durumun kendileri için bir vebal olabileceğini düşünmektedir. Ailelerimizden yalnızca biri koruyucu aileliğin mahremiyet yönüyle Müslümanlar için uygun olmayabileceğini belirtirken, iki katılımcımız İslam dininin koruyucu aileliği teşvik hususunda daha önde olduğunu belirtmektedir.

Buradan yola çıkarak koruyucu ailelerimiz için koruyucu aile olmanın dini bir altyapısı olduğunu görmemiz mümkündür. Anne ve babalarımızın koruyucu olma motivasyonlarında din aşağı sıralarda yer almış olsa dahi, ebeveynler koruyucu aileliğe dini anlamlar yüklemekte ve özellikle başarılı bir koruyucu aileliğin kendilerine bir sevap kaynağı olabileceği gibi hataların da bir vebal olarak dönebileceğini düşünmektedir. Bu durum, anne ve babaların koruyucu ailelik süreçlerinde hata yaptıklarında kendilerini günahkâr ve yetersiz hissetmelerine neden olabilir.

3.2. Koruyucu Aile Olmanın Ebeveynler Üzerindeki Dini-Manevi Etkileri Üst Teması

Koruyucu aile olmasıyla birlikte aileye katılan yeni üyenin oluşturduğu değişiklikler, anne ve babayı çeşitli boyutlarda etkilemektedir. Bu bölümde ailelerimizin koruyucu aile olduktan sonra yaşadığı dini-manevi etkileri inceleyeceğiz.

Din, insanın Allah ile olan ilişkisini çeşitli şekillerde düzenlemektedir. İbadet, insanın bu ilişkide sergilediği duruş, söz ve hareketlerden oluşan sembolik ifadeler olarak tanımlanabilir. Dindar kişinin sergilediği bu tapınma eylemleri, yaşadığı dini hayatın hakiki bir göstergesi olarak, kişinin manevi ve şahsi yönüyle birlikte, bedensel olarak ifade edilmesi noktasında maddi yönünü de kapsamaktadır (Hökelekli, 1999). İbadetlerin yaratıcı ile kul arasındaki ilişkiyi düzenlemenin yanında, önemli bir diğer işlevi de kulun mutluluğuna katkıda bulunmasıdır. Günlük hayatın akışında çaresizlik, sıkıntı, stres verici olaylar yaşayan insan, ibadetleri tecrübe ettiği ümitsizlik, acı, korku gibi duygulardan kurtulmanın ve iç huzuruna yeniden kavuşmanın bir yolu olarak görebilmektedir (Certel, 1998). Hayatın zorluklarıyla karşılaşan kişilerin ibadete yönelme, bu vasıta ile Allah'a yaklaşma, yaşadıklarını dini bir perspektifte düşünerek sorgulamalar sonucu hayatını yeniden şekillendirme şeklindeki eylemleri, dini başa çıkma etkinlikleri olarak tanımlanmaktadır (Ayten, Göcen, Sevinç ve Öztürk, 2012). Dini başa çıkma etkinlikleriyle kişi kontrol kazanma, anlam ve teselli bulma gibi boyutlarda fayda sağlayabilmektedir (Ayten, 2010). Koruyucu ailelik ile birlikte, zorlu süreçlerle yüzleşmek zorunda kalan anne ve babaların, ibadetler vasıtasıyla yaşadıkları

zorluklar için yaratıcıdan yardım talep etmesi ve dolayısıyla bazı dini-manevi değişimler yaşayabileceğini söylemek mümkündür.

Çalışmamızda katılımcılarımıza, koruyucu ailelik sonrası ibadetlerinde bir değişiklik fark edip etmediklerini sorduk. Katılımcılarımızın 11'i (K1, K4, K5, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14) ibadetlerinde somut bir değişiklik olmadığını ifade etmektedir. Ancak katılımcılarımızdan 3'ü (K2, K3, K8) ibadetlerinde pozitif yönde bir değişim olduğundan bahsetmektedir. K2 Anne, 36, Bekar/Boşanmış) *“Ettiğim dualara bir yenisi eklendi. Çocukla ilgili bir duam yoktu benim, çocuğum olsun vs”* şeklinde ifade ettiği gibi, koruyucu aile olmadan önce çocuğu olmadığı için bir çocuğu konu alan duası olmadığını, koruyucu ailelikle birlikte evladı için dua ettiğini belirtmiştir. İki katılımcımız (K3, K8) da koruyucu ailesi oldukları çocuklara örnek olduklarını düşündükleri için, ibadetlerini daha dikkatli şekilde yerine getirdiklerini belirtmektedir. K8 (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) kızının 9-10 yaşlarındayken *“ben senin gibi olmak istiyorum”* diyerek başörtüsü kullanmak istediğini kendisine söylediğinde, üzerinde büyük bir sorumluluk hissetmiştir. Bunun üzerine katılımcımız, ibadetlerini yerine getirirken evladına bu ibadetlerin ne anlama geldiğini izah etmeye çabalamıştır. Kızının başörtüsü kullandığı süreci katılımcımız şöyle anlatmaktadır.

“Sanırım 11-12 yaşındayken bir dönem hafta sonları örtündü. Ben çok erken buldum çünkü yani yaşadığımız konjonktür belli. (...) Bunun çok erken bir heves olduğunu düşündüm ama yine de önünü kapatmadım, sadece şey pazarlığı yaptım hafta sonları yap. Baktın devam edebiliyorsun o zaman devam, genişletebilirsin gibi. İki sene sonra nitekim, hayır devam etmeyeceğim dedi ve vazgeçti. Ama hala ben çok umutluyum bir gün mutlaka bu bunu yapacak diye.”

K8'in kızının başörtüsü kullanımına kısıtlama getirmesi, toplum baskısını üzerinde hissettiğini göstermektedir. Toplumsal yönü kadar durumun siyasi yöne de vurgu yapan *“konjonktür”* ifadesini kullanmasından yola çıkarak, katılımcımızın toplumsal baskının yanısıra, koruyucu ailesi olduğu çocuğun, 12 yaşında her gün başörtüsü kullanmasının, koruyucu aileliği noktasında bir sıkıntı çıkaracağından korkmuş olabileceği de bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Kızının iki sene sonra başörtüsü kullanmayı bırakması, katılımcımızın zihnini bu noktada rahatlatmış görünmektedir. Katılımcımız evladının başörtüsü kullanmasını arzu etse de, bunu

geleceğe yönelik bir umut olarak ifade etmesi, “uygun yaşta” bu isteğinin giderilmesinin daha “risksiz” olduğu için kendisine rahatlıkla birleşmiş bir mutluluk hissettireceğini düşündürmektedir.

Koruyucu aile olduktan sonra ibadetlerinde değişiklik olduğunu ifade eden bir diğer katılımcımız (K6, Anne, 30, Evli) ise, bu değişikliğin olumsuz yönde olduğundan bahsetmektedir.

“Yani şöyle, bu aslında kötü bir şey, bazen çocukların işiyle ilgilenmekten kaçırabiliyorum bazı ibadetleri. Bazen onlar dese bile yapmadığım oluyor. Bizim evde eşim namaz kılarken yanına alır onları, camiye giderken de. ‘Anne sen neden yapmıyorsun’ diye sorabiliyorlar ne yazık ki. Eskiden daha şeydim ama çocuklardan sonra daha ihmal eder oldum bazı şeyleri.”

K6’nın, ibadet noktasındaki eksikliğinden bahsettikten sonra, eşinin bu yöndeki çabasına vurgu yapması, çocuklarının bu noktada mahrumiyet yaşamadığını belirtmeye çalışması olarak yorumlamak mümkündür.

K1 (Anne, 38, Evli) koruyucu aile olmadan önce tüp bebek tedavisi gördüğü ve eşiyle huzursuzluk yaşadığı zamanlarda, namaz kılarak ve kendisine önerilen duaları ederek ibadete yöneldiğini belirtmiştir. Katılımcımızın kendisi için zor olan dönemlerde imtihanda olduğunu düşünmüş, kendine yeni bir hayat anlamı bulmak ve yeniden kontrol kazanmak için dini başa çıkmadan faydalanmıştır.

“Ama rabbim bir şey yapıyor, sınav yapıyor seni. Kime yöneliyorsun? Rabbine. Eşimle çok tartıştık, fikir münakaşası olurdu, evimizde yokluk olurdu. Zor bir süreç geçirdik. Ne yaptım? Bana kimseden fayda yok, açtım duamı okudum, tespihlerimi çektim. Eşim sinirli biridir, arada sesini yükseltirdi, onun için ‘Ya Vedud²⁸ çek’ dediler, hep çektim. Sonra çocuk için çok mücadele verdim, namaz kıldım, ağladım, sızladım”

²⁸ Allah’ın isimlerinden (Esmâ-i hüsnâ) biridir ve “Sâlih kullarını çok seven ve onlar tarafından çok sevilen” anlamına gelmektedir (bkz. [DİA](#)). Halk arasında eşler arasındaki sevgi ve muhabbeti arttıracağı inancıyla çeşitli miktarlarda okunmaktadır.

Çocuk isteği ile ilgili dualarının koruyucu aile olmasıyla kabul olduğunu düşünen K1, ibadetlerini koruyucu ailelik sürecinde aynı şekilde devam ettirmiş bu sebeple koruyucu aile olduktan sonra bir değişiklik olmadığını ifade etmiştir.

Bir diğer katılımcımız (K14, Baba, 32, Evli) koruyucu aile olmadan önce de ibadetlerine özen gösterdiğini belirterek *“Ben zaten elimden geldiğince inanan bir insanım. Namazımı kılmaya çalışırım, orucumu, zekatımı. Benim için öyle ibadet konusunda bir artış olmadı, ekstra bir farklılık olmadı”* sözleriyle koruyucu babalık yaptığı süreçte ibadetlerinde bir artış gözlemlemediğini söylemiştir. K10 (Baba, 53, Evli) ise şeker hastalığı dolayısıyla oruç tutmakta sorun yaşamakta ancak bu durum kendisinden kaynaklanmadığı için o da ibadetlerinde bir değişiklik olmadığına inanmaktadır. *“Yok, daha öncesi daha sonrası ayrımı yok. Daha önce dediğim gibi şeker hastalığına yakalandığım için oruç tutamıyorum, öncesinde oruç tutardım”*

Katılımcılarımız ibadet boyutundaki değişimlerin yanında, koruyucu aileliğin manevi etkilerine de değinmiştir. 9 katılımcı (K2, K4, K5, K10, K11, K12, K13, K14, K15) koruyucu ailelikle birlikte bir çocuğu muhafaza etmenin ve iyilik yapmanın kendilerine sağladığı manevi tatminden bahsetmektedir. K12 (Anne, 53, Bekar) *“anne olmakla aynı şey”* ve K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış) *“Sonuçta yaptığım şey annelik, annelik de övülmüş bir şey. (...) Tabii ki manevi tatmininden ben faydalanacağım”* ifadeleriyle koruyucu aileliğin manevi tatmininden bahsederken, İslam dininin anneliğe vermiş olduğu değere vurgu yapmaktadır. K5 (Anne, 32, Evli) de *“...18 yaşına gelene dek kötülüklerden koruyorsun, bu bile en büyük şey bence günümüz şartlarına baktığımız zaman. İslami açıdan bu var”* cümlesiyle bir çocuğu muhafaza etmenin önemini ifade etmektedir.

Katılımcılarımızın 5'i (K1, K3, K4, K5, K15) koruyucu aile olduktan sonra evlerinde huzur ve bereket olduğunu belirtmekte, bu durumu manevi bir yön olarak ifade etmektedir. Bereket sözcüğü İslami terminolojide süreklilik arz eden bir bolluğa ve bu sürekliliğin oluşturduğu gönül refahına işaret eder (Koçyiğit, 2012). Katılımcılarımızın bazılarının bu nedenle bereket ve huzur kavramlarını birlikte kullandığı görülmektedir. K1 (Anne, 38, Evli) *“Yani oğlum geldikten sonra evimizde*

gerçekten çok bereket olmaya başladı, hiç yokluk görmedik. Çok destek olan insanlarımız da oldu, hiç beklemediğim insanlar belirli bir bütçe verip ‘oğluna kıyafet alırsın’ dedikleri oldu” K5 (Anne, 32, Evli) “Kızımın rızkı bol, bereket çok arttı, hiç olmayacak yerlerden paralar, işler geldi ondan sonra” ve K4 (Baba, 51, Evli) “...evimizin bereketinin olması, huzurunun olması, sakinlik olması kızımın kaynaklanıyor gibi geliyor bize” ifadeleriyle koruyucu aile olduktan sonra yaşadıkları manevi etkilere değinmektedir.

K7 (Anne, 41, Evli), katılımcılarımız arasında manevi etkilerden bahseden bir diğer katılımcımızdır. Koruyucu aile olmadan önce biyolojik çocuğu olmayan ancak 9 yıl koruyucu ailelik yapmasının ardından biyolojik çocuğa sahip olan katılımcı, kendisini koruyucu aile olduğu için Allah tarafından mükafatlandırılmış hissetmektedir. “İyi tutum ve davranışların karşılığı” olarak tanımlanan mükafat sözcüğünü kullanması, katılımcımızın koruyucu aileliğe atfettiği değeri anlamak açısından önemlidir.

“Ki çok söylemek istemiyorum ama bundan dolayı mükâfatlandırılmış insanlardan birisi olarak görüyorum kendimi, biyolojik olarak çocuğumun olmasından dolayı. Dediğim gibi çok dillendirmek istemiyorum bunu, çok şey yapmak istemiyorum çünkü herkesin bir çizgisi var benim de yaşamam gereken çizgi buymuş. Bu süreçten sonra bu oldu” K7 (Anne, 41, Evli)

İfadelerinden de anlaşılacağı üzere K7, koruyucu aileliği biyolojik anneliğine giden yol olarak anlamlandırmaktadır.

İki katılımcımız ise (K4, K5) koruyucu aile oldukları için Allah’ın kendilerini musibetlerden korusuna inanmaktadır. Musibet kelime anlamı itibariyle beklenmedik olay anlamına gelmekle birlikte, afet, kıtlık, zarar gibi olumsuz yüklemelere sahiptir. K4 (Baba, 51, Evli) “bazı başkalarının uğradığı musibet veya imtihanlara uğramıyoruz” cümlesiyle, K5 (Anne, 32, Evli) ise bir anısıyla başına gelebilecek kötülüklerden evladı sayesinde korunduğunu ifade etmektedir.

“Bir gün arabayla kızımı okuldan aldım. Çok istediği bir karakterin elbisesi vardı, onu bulup almıştım. Dönüşte taşlı bir yoldu, az kalsın bir kaza geçiriyordum. Çok şükür ne bize ne arabaya bir şey oldu. O kadar korktum ki eve gelince şunu

düşündüm, ben bu çocuğu orada çok mutlu ettim. Çünkü arabada elbiseyi öpüyordu resmen öpüyordu yani, onun hayrına rabbim bizi korudu. Beni koruduğunu, beni kötülüklerden koruduğunu düşünüyorum”

Sosyal hizmet görevlilerinin davranışlarındaki sorunlara değinen K8 (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) bu davranışlara tahammül etmek zorunda kaldığını ve bu şekilde manevi bir gelişim yaşadığını düşünmektedir.

“Normalde yolda görsem selam vermeyeceğim insanlara gülümseyerek ‘haklısınız, hıhı’ yapmak zorunda kalıyorum. Ama şey diyorum, bu da benim terbiye olma yolummuş, çok biliyordum ben her şeyi (gülüşmeler). Şimdi öğrendim ki susmam gerekiyormuş bazı yerlerde. O yüzden bu anlamda beni törpülediğini söylemeliyim”

Bazı katılımcılarımız ise koruyucu aileliğin ruh dünyasına etkilerinden bahsetmektedir. İki katılımcımız (K1, K6) koruyucu aile olmadan önce çevrenin söylemlerinden çok etkilendiğini, takıntı örüntüleri sergileyebildiklerini ifade etmektedir. K6 (Anne, 30, Evli) yaşadıklarını “*Yani şöyle biri a dese ben kafamda onu takar takar takar dururdum, şimdi duymuyorum bile. Kimseyi duymuyorum şu an. Daha umursamaz oldum yani tek ilgim çocuklar oldu”* şeklinde ifade etmektedir. K1 (Anne, 38, Evli) ise hayatının bir sürecinde hasta annesine bakım vermiş, koruyucu ailelikte yaşadığı manevi doyumu, annesine bakım verdiği günlerdeki manevi doyuma benzetmektedir.

“Çok değişimler oldu oğlum geldikten sonra bende evet. Dinlenemiyorum, yorgunluğum var ama yani eski halime döndüm açıkçası. Annem hastayken koşturduğum zamanlar gibi. Evet çok yoruluyordum ama manen çok rahattım. Hayata güzel tarafından bakıyordum. Annem vefat etti kendi kabuğuma çekildim. Olmadık şeylere takmaya başladım. Ama şimdi hiçbirine vaktim olmuyor. Ruhsal anlamda iyi geldi bana açıkçası”

Katılımcılarımızın koruyucu ailelik sürecinde dini-manevi pek çok değişiklik yaşadığını ve koruyucu aileliği bu değişikliklerin sebebi olarak değerlendirdikleri, anlam dünyalarında koruyucu ailelik ile oluşan bir değişiklik olduğunu gözlemlemek mümkündür. Anne ve babalar, dualarında çocuklarına yer vermekte, çocuklarına örnek olmak için ibadetlerine özen göstermekte, evlerinde gerçekleşen olumlu değişikliklere bereket gibi dini referanslar yüklemekte, koruyucu ailelik ardından biyolojik çocuk sahibi olmasını bir mucize olarak tanımlamakta ve koruyucu aileliğin kendilerini

kötülüklerden koruduğunu düşünmektedir. Bu gibi dini-manevi referanslar, koruyucu ailelerin manevi destek ihtiyacını daha iyi gözlemleyebilmek adına bizlere yardımcı olmaktadır. Koruyucu ailelik sürecine dini-manevi yüklemeler yapan anne ve babaların, yaşadıkları zorluklarda da benzer şekilde dini referanslara başvuracağı tahmin edilebilir. Bu gibi durumlarda ailelerin ihtiyaçlarını anlayabilmek, bölümün devamında görüleceği üzere, koruyucu ailelerin manevi destek ihtiyacını kavramamızda bizlere yardımcı olacaktır.

3.2.1. Koruyucu Ailelerin Manevi Destek İhtiyacı

Manevi destek her insan için bireysel olan, gerçekleşen her türlü yaşam olayında, ihtiyaç duyması ve talep etmesi halinde ilgi, yakınlık ve dayanışma göstermeyi kapsayan bir uygulamadır (Ağılkaya Şahin, 2017). Koruyucu ailelik gibi pek çok değişkenin (koruyucu aile birimi, korunmaya muhtaç çocuk, çocuğun biyolojik ailesi) bir arada bulunduğu bir uygulama, koruyucu ebeveynler için bazen içinden çıkılmaz sorunlara yol açabilmektedir. Korumaya muhtaç çocuğun çeşitli sebeplerle koruyucu ailelerden alınabilmesiyle ilgili kaygılar, koruyucu ailelerin bazen yakın çevrelerinden koruyucu aileliğe veya çocuklarına dair aldıkları olumsuz yorumlar, infertelite geçmişine sahip anne ve babaların koruyucu ailelikle birlikte yeni bir anlam süreci oluşturması, biyolojik çocuğa sahip olmayan koruyucu ailelerin evlerinin yeni üyeleriyle birlikte kazandığı anne-baba kimliği, koruyucu ailesi oldukları çocukların muhtemel gelişimsel farklılıklarından dolayı yaşanan stres, önceki bölümlerde de görüldüğü gibi koruyucu aileliğin hatalı şekilde icra edildiğinde kişiler için bir vebal kaynağı olabileceği gibi dini yüklemeler, koruyucu anne ve babaların hayatına dahil olabilmektedir. Bu gibi zorluk zamanlarında koruyucu aileler manevi desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Katılımcılarımıza “dini ve psikolojik desteği birlikte sunacak birine ihtiyaç duyup duymadıklarını” sorduğumuzda, 12 katılımcımız (K1, K2, K3, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K15) böyle bir desteğe ihtiyaç duyduğunu/duyabileceğini belirtmiştir.

Katılımcılarımızdan K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış) “*Tabii ki, tabii ki isterdim.*” K5 (Anne, 32, Evli) “*bir boşluk olsa isterdim*”, K11 (Baba, 50, Evli) “*Ben böyle bir*

şey isterim, mutlu olurum ben. Her türlü desteğe açığım” ifadeleriyle manevi destek almak istediklerini belirtmiştir.

İki katılımcımız (K1, K6) yaptığımız mülakat sırasında duygu ve düşüncelerini paylaşmanın bile kendilerine iyi geldiğinden bahsetmiştir. *“Mesela şu bile sizin çağırmanız, ben koşa koşa geldim. Çünkü bazen sesimi duyurmak istiyorum. Yani hani eşimle hep aynı şeyleri konuşuyoruz. Dışardan başka biriyle paylaşınca farklı görüyorlar olayı. Ama bu işi yapan, seni anlayabilecek bir insanın olmasını isterdim tabi ki”* (K1, Anne, 38, Evli). Katılımcımızın yaşadıklarını paylaşmak için bile olsa bir profesyonele ihtiyaç duyduğu görülmektedir. K6 (Anne, 30, Evli) ikinciye koruyucu aile olduğunda aile içinde bazı huzursuzluklar yaşamış, ailece psikolojik destek almayı arzulamıştır. O dönemde kendisinin de desteğe ihtiyacı olduğunu belirten katılımcımız, yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır.

“O geldiğinde evde biraz huzursuzluk olmaya başlamıştı. (...) Biz de düşündük aile terapistine mi gitsek diye fakat bekleyelim istedik, ona birden o baskıyı kurmayalım dedik, sonra aştık. Evde huzursuzluk devam edecek mi diye korktuk, ben o süreçte rahatlamaya ihtiyaç duydum cidden böyle bir manevi yardım da isterdim. Destek alınmalı ya, ben bile alsam olurmuş şu an düşündüm de. Şu an mesela bana konuşmak iyi geldi”

Bürokratik süreçler ve koruyucu ailelik eğitimleriyle geçen hazırlık süreçlerine rağmen, eve gelen yeni üyenin oluşturduğu değişim süreci anne ve baba için zorluklarla dolu olabilmektedir. K3 (Anne, 41, Evli) *“O zaman gerçekten ihtiyacım varmış çünkü birden oldu bazı şeyler. Pat diye olunca. Hazır hissettiğinizi sanıyorsunuz ama hazır da olamıyorsunuz, ilk tecrübe”* ifadesiyle ilk koruyucu aile olduğu dönemde zorluk yaşadığını ve desteğe ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

Katılımcılarımızın 4’ü (K3, K8, K12, K14) koruyucu aile olmadan önce veya koruyucu ailelik sürecinde manevi destek aldığından bahsetmektedir. 2 koruyucu anne (K8, K12) manevi danışmanlık ile ilgili eğitim almış arkadaşlarından destek aldığını belirtmiştir. *“...benim iki tane arkadaşım Ankara’da yapıyor bu işi. Hatta bazen ben çok darlandığım yerlerde iletişime geçtik”* (K8, Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) ve *“Şöyle söyleyeyim yakın arkadaşlarımdan bir tanesi Din Psikolojisi alanında yüksek lisans yaptı. Birbirimize de yakın olduğumuzu düşündüğümüz için istişarelerimiz oldu”*

(K12, Anne, 53, Bekar) şeklinde ifade etmektedir. İki katılımcımız da (K3, K14) koruyucu aile olmadan önce Diyanet Fetva Hattı'nı arayarak, koruyucu ailelik ile alakalı bilgi ve destek almıştır. K14 (Baba, 32, Evli) süreci şöyle anlatmaktadır.

“Kızımı almadan önce aile diyanet hattı var ya, halk arasında aile fetva hattı. Kızımı almadan oraya danışmıştım, nasıl olur, ileriye dönük nasıl olur diye. Biz koruyucu aile olmak istiyoruz, işte altını temizleyeceğiz, banyo yaptıracağız, bana namahrem olur mu, sevap işlerken günaha girer miyim diye sormuştum. Bunu sormak için danışmıştım. Onlar da kız çocuğunun akıl baliğ olana dek problem olmayacağını söylediler. Daha sonraları ise ‘okul gider, büyür, siz de dikkat edersiniz, dini eğitim verirsiniz bu şekilde üstesinden gelirsiniz’ dediler”

Bir diğer katılımcımız (K4 Baba, 51, Evli) danışacağı kişinin yeterliliğine vurgu yapmakta, fayda göreceğine inandığı durumlarda destek almayı seçeceğini belirtmektedir.

“Bunları tabi görmem lazım ilk etapta. Yani bi şey alabilecek miyim diye. Hani ama dediğim gibi biz kibir olmasın ama çok da boş insanlar değiliz. Psikoloji de benim ilgim olan da bir alandır. Öğretmenlikten dolayı da rehberlik eğitimim de var. Eğitimden dolayı tecrübe ve bir dönem okumuş olduğum kitaplar da var. Artık çok fazla okumasam da. Çok farklı bir şey söyleyeceklerine inanmış olmam lazım. Birebir görüp tanımam ve güvenmem lazım. Böyle bir birim olduğunu ben ilk defa duydum yani manevi danışmanlar tarzında, ilk defa duydum. Ben şöyle söyleyeyim Diyanet personeli olsam beni oralarda görevlendirebilirlerdi öyle söyleyeyim (gülüyor)”

K4'ün manevi danışmanlık uygulamasını ilk kez mülakat sırasında duymasına rağmen, kendisini bu birimde görevlendirilebilecek kadar yeterli gördüğünü ifade etmesi dikkat çekmektedir. Katılımcımızın hem psikolojik hem de dini birikimine güveniyor olması, manevi destek talep etmiyor oluşunu anlatır niteliktedir.

Çalışmamızda manevi desteğe ihtiyaç duymadığını belirten iki katılımcımız (K7, K13) bulunmaktadır. Bu katılımcılardan biri olan K7 (Anne, 41, Evli), koruyucu ailelik süreci boyunca karşılaştığı bütün problemleri yalnız başına çözdüğünü hatırlatarak *“ben aynı tavırda, düşüncede olurdum, kendim halletme yoluna giderdim ve yani ihtiyaç duymazdım herhalde ya”* ifadeleriyle herhangi bir desteğe ihtiyaç duymadığını ifade etmektedir. Katılımcımız manevi desteği psikolojik unsurlarını göz önünde bulundurmadan yalnızca bir dini destek olarak gördüğünden ve koruyucu

ailelik sürecinde dini herhangi bir kaygı/endişe/problem yaşamadığından manevi desteğe başvurmayı düşünmemektedir.

Aynı şekilde K13 (Baba, 48, Evli) de manevi desteği yalnızca bir dini danışmanlık olarak değerlendirmiş ve böyle bir yardıma ihtiyaç duymadığını şu özlerle açıklamıştır.

“Psikolojik olarak bir uzmanla sadece sohbet etmeniz bile sizin için motivasyon kaynağı olabiliyor psikolojik olarak destek almak her halükârda isterdik. İşin uzmanından sorup cevap alabileceğimiz, süreçleri paylaşabileceğimiz uzmanlardan hizmet almak tabii ki çok önemli. Hem bilişsel açıdan hem psikolojik açıdan hem duygusal destek açısından motivasyon açısından çok önemli ama bu konuda manevi desteğe ihtiyacımız olduğunu çok düşünmüyorum. Bu konuda herhangi bir eksiklik hissetmiyoruz. Bir de bu konuda işin manevi boyutunu, dini boyutunu çok fazla önemsemiyoruz. O konuyu bir mesele olarak görmediğimiz için “hocam bu günah olur mu çok mu sevap kazanırım günahlarımıza kefaret olur mu?” şeklinde kaygılarımız yok.”

Önceki ifadelerinden bilinmektedir ki, K13 İslam dininin koruyucu aileliğe yalnızca teşvik ettiğini düşünmekte ve bu noktada herhangi bir soru işaretine sahip olmamaktadır. Manevi desteğin sadece bu konuda soru işaretleri olan kişilere yönelik olduğunu varsaydığı için katılımcımız, bu desteğe ihtiyaç duymadığını ifade etmektedir. Ancak manevi desteğin insan hayatının destek gerektiren zor durumlarında, dönüm noktalarında yalnızca dini değil aynı zamanda bir psikolojik destek olduğunu anımsarsak, koruyucu aile olduğu süreçte çevresi tarafından tahkir edilen, sonraları ise bu gibi tepkilerin kendisini “daha gergin biri” yaptığını ifade eden katılımcımızın, bir desteğe ihtiyaç duyabileceğini gözlemlememiz mümkündür.

3.2.2. Koruyucu Ailelerin Desteğe İhtiyaç Duyduğu Noktalar

Koruyucu ailelik her ne kadar koruyucu aile-korunmaya muhtaç çocuk-koruyucu aile birimi- korunmaya muhtaç çocuğun biyolojik ailesinin dahil olduğu bir ilişkiler ağını içeriyor olsa da, koruyucu anne ve babaların desteğe ihtiyaç duyduğu noktaları kendilerine sordüğümüzda, anne ve babalarımız en çok zorlandıkları ve desteğe ihtiyaç duydukları konuların başında çocuklarının sorunları veya çocuklarıyla yaşadıkları sorunları saymaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuk aileye ilk katıldığında nasıl davranacağından emin olmayan ebeveynin ve yeni yaşam alanına alışmaya çalışan çocuğun uyum problemleriyle yüzleştiğini söylemek mümkündür. K5 (Anne, 32, Evli) *“ilk aldığım dönemde çocuğun ağlama krizleri ve banyo fobisi vardı. Çocuk banyo yapmak istemiyordu, korkuyordu”* ifadesiyle, çocuğunun ilk günlerinde yaşadığı zorluklardan bahsetmiştir. K3 (Anne, 41, Evli) ise henüz bebekken koruyucu ailesi oğlunun ihtiyaçlarını anlamakta zorlandığını *“ben oğlumu tanımakta zorlandım, yaptığı bir harekette neden yaptığını anlayamıyordum. Bu beni üzüyordu. Bu hareketi neden yaptı bu çocuk diye çok üzüliyordum, anlayamıyordum onu”* şeklinde anlatmaktadır.

Koruyucu ailesi oldukları çocukların yaşadığı tıbbi sorunlar, anne ve babaların zorlandığı diğer noktalardır. Bir katılımcımızın (K1, Anne, 38, Evli) çocuğunun sahip olduğu hastalıktan dolayı kendisini yetersiz hissettiği görülmektedir.

“Şu ara oksijen alıyor. Hava alıyor çünkü bronşları doluymuş. Zayıf. İştah açıcı şuruplar içiriyorum acaba yeterli olmuyor mu diye düşünüyorum. Bazı yemekleri yemiyor sebzeydi vesaire, çok da zorlayamıyorum midesi almıyor. Bu yönlerde bazen yetersiz kaldığımı düşünüyorum. Keşke biraz kilo aldırısam acaba yetersiz mi kalıyor kilo konusunda diye.”

Kendisi ve eşi hemşire olmasına rağmen, kızları hastalandığında yetersizlik hissine kapılan bir diğer katılımcımızın (K14, Baba, 32, Evli) *“Biz şey dedik acaba bakamıyor muyuz, yetemiyor muyuz, bizden dolayı mı hasta oluyor?”* şeklindeki söylemleri, kendini yetersiz hissetmenin alana hakimiyetle alakalı olmadığını göstermektedir. Yetersizlik hissiyle boğuşan diğer katılımcılarımız düşüncelerini *“Bu çağda yetersiz hissettiğimiz çok fazla çıkmazlar olabiliyor”* (K15, Baba, 58, Evli) ve *“acaba ben neyi yanlış yapıyorum, neyine yetemiyorum diye düşünüyorum”* (K6, Anne, 30, Evli) cümleleriyle ifade etmektedir. Psikolojik dayanıklılığının yüksek olduğunu düşünen bir katılımcımız bile, evladının sorunlarını çözmek için elinden geleni yaptığını bilmesine rağmen yine de kendisini yetersizlik hissiyle yüzleşirken bulabilmektedir.

“İnsan istiyor ki yapmamız gerekeni yapalım ve bir sonuç alalım. Sonuç almadığım zaman bende de biraz hüsrân olabiliyor. Allah’tan ki bilinçliyim yani ben psikolojik olarak bilinçli olduğumu düşünüyorum yani kendi duygularımı da biliyorum, çocuğu

da iyi gözlemlediğimi düşünüyorum bu da benim avantajım. Ben bunun farkında olmasam kendime eziyet edebilirim yani yetersizim, iyi bir anne değilim diye kendimi ezabilirim. Ya bazen zaman zaman geliyor tabi bu duygular.” (K2, Anne, 36, Bekar/Boşanmış)

Eğitimci olan katılımcımız (K13, Baba, 48, Evli) kendini yetersiz hissetmediğini belirtse de, kızının davranışları karşısında eksik kaldığını düşünmektedir. *“Bazen bizim çocuğun çok sevmediğimiz davranışları oluyor ya da bazı şeyleri çok ısrar ediyor. Ben öğretmen olmama rağmen pedagojik anlamda kendimi yetersiz hissetmiyorum ama bu konuda ona karşı eksik kalıyorum”*

Korunmaya muhtaç çocuklar arasında farklı gelişimsel özellikler gösteren ve öğrenme güçlüğü, hiperaktivite bozukluğu, yaygın gelişimsel bozukluk, otizm gibi sorunlarla yüzleşen çocuklar, koruyucu ailelere çeşitli noktalarda zorluk yaşatabilmektedir (Özbesler, 2009). K2 (Anne, 36, Bekar/Boşanmış) öğrenme güçlüğü teşhisi almış kızının gelecekte hayatını idaresine dair duyduğu endişeyi şöyle ifade etmektedir.

“... bu beni endişelendiriyor geleceğe dair, bir yetişkin olup mesela hala toplu taşımaya binip bir yere gidemeyebilir. Şu anda ben bunu düşünemiyorum, beni kaygılandıran şeylerden bir tanesi de bu. (...). Ben mesela bu çocuğa bir para vereceğim, onunla gidip alışveriş yapabilir mi şu an için bilmiyorum. İnşallah yapabilir ama normal bir çocukta 6 yaşındaysa şey diyebilirim değil mi ‘ee tabiki büyüyünce yapacak’ işte bu çocuk için şu an bundan emin olamıyorum”

Bir katılımcımız (K8, Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) kızının yaşadığı benzer gelişimsel değişikliklerin sosyal hayatta sıkıntılar oluşturduğuna ancak bu sıkıntıların kızıyla arasında bir sorun oluşturmadığına *“Evet kızımın farklılıklarından kaynaklanan sıkıntılarımız oldu. İşte Disleksi ve Asperger sendromundan kaynaklanan sosyal sıkıntılar oldu ama hep bir şekilde yol aldık ve biz ikimizin arasında açıkçası büyük bir çatışma hiç olmadı”* sözleriyle değinmiştir. Katılımcılarımızdan K12 (Anne, 53, Bekar) kızının kıyafet seçimleriyle ilgili tercihinin kendisini üzdüğünü belirtmektedir.

“Bazen çaresiz hissettiğim oluyor mesela çok fazla açık giyinmeye heves ediyor. Aile çevremizde yok, yakın çevremizde yok, arkadaş çevresinde nadir. Onun böyle davranmaya sevkeden şey nedir?(...)O noktalarda çaresiz hissediyorum”

Yine kızının kıyafet seçimiyle ilgili dini endişelere sahip olan bir katılımcı (K8, Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) düşüncelerini şöyle ifade etmektedir.

“Şunu yaşıyorum özellikle kızım büyüdüğü, (...) mesela arkadaş grubumuzla tatile gittiğimizde herkes bikini mayosuyla denize giriyor, ben hiç girmiyorum, kızım daha usturuplu havuz haşemalarıyla -dize kadar- ile giriyor ama her seferinde şöyle bir kaygı taşıyorum, çünkü ben kızımı bu anlamda yönlendirmiyorum bunu giy diye. Ama her yıl yaz tatilinde içimde korku oluyor acaba ‘mayo giyeyim bu yıl’ der mi diye. Hep böyle bir nasıl müdahale ederim, onu derse ne yaparım. Tamam kızım açık ama kendince ölçüleri var, kendince çizdiği sınırlar var. Şimdi çok şükür o kendisi çiziyor bu sınırları, bir gün kalkıp da ben bugün şortla çarşıya gidiyorum dese nasıl tepki veririm kaygısı hep içimde”

Koruyucu aileliğin aktörlerinden biri, bazen göz ardı edilse de biyolojik ailelerdir. Biyolojik aile ile çocuğun görüşmesi çocuğun manevi dünyasını etkilemekte, bu değişiklikler koruyucu aile yanına döndüğünde devam ettiği için haliyle koruyucu anne ve babaya da etki etmektedir. Koruyucu ailesi olduğu çocuğun biyolojik ailesiyle görüşmesinin etkilerinden bahseden K13 (Baba, 48, Evli) şunları söylemektedir.

“Kızımız ergenliğe girdi. Biyolojik annesi ile görüşmek istiyor (...). Onlar geliyor, gelmiyor. Böyle konularda sıkıntılar yaşadık. Bu onun hayatına yansdı, duygularına yansdı, bizim evdeki iletişimimize yansdı. Terk edilebilir korkusu yaşadı annesine götürdüğümüzde, sanki onu bırakacağız ve tekrar geri almayacağız endişesini yaşadı”

Çocukların biyolojik ailesiyle görüşmesi sırasında uygulanan prosedürlerin çocuk için zararlı olduğunu düşünen bir katılımcımız (K5, Anne, 32, Evli), düşüncelerini şöyle ifade etmektedir.

“Çocuk ailesiyle görüşüyor, bu defa çocuk nereye ait olduğunu bulamıyor. O zaman ne oluyor biliyor musun, çocuk kişiliğini bulamıyor, kişiliği oturmuyor, neye karar vereceğini bilemiyor. Ama bu çocuk kendi kişiliğini oturtmadan onlarla görüşürse senin kendi kişiliği ve ailesi arasında kalıyor. Kalınca da çocuk zaten travmatik, daha da kötü oluyor. Devletin burada empati kurmasını isterim. Çocuğu alıyor hop annesinin kucağına oturtuyor, bir saat geçmeden hop çocuk senin kucağında, hop evrak üzerinde işini görüyor. İyi de bu makine değil. Bir çiçeği bile odasını değiştirdiğimizde her şeyi değiştirirken, bir çocuktan bahsediyoruz burada. Ben bunun sağlıklı olduğunu düşünmüyorum”

Koruyucu ailelerin, biyolojik aile görüşmeleri sonrası çocuktaki değişime vurgu yaptığını diğer araştırmalarda da rastlamaktayız (Hız, 2018). Bu noktada biyolojik aile görüşmeleri sırasında hazır bulunan koruyucu aile biriminde görevli sosyal çalışma görevlilerinin dikkati ve hassasiyetine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bununla birlikte, koruyucu ailelerin biyolojik aile görüşmeleri ardından bilgilendirilmesi ve gerekli noktalarda desteklenmeye ihtiyaç duyduğu gözlemlenmektedir. Ancak bazı çalışmalar (Baysal, 2017) sosyal hizmet görevlilerinin biyolojik aileler ile görüşmelerden tedirginlik duyması ve güvenlik talebi olduğunu tespit etmiştir. Biyolojik ailelerin psikolojik açıdan duruma uygun tavırlar sergilememesi, sosyal çalışmacılara zarara verme ihtimali, koruyucu aile birimi personelinin bu ailelerden çekinmesine neden olabilmektedir.

Koruyucu ailelerin desteğe ihtiyaç duyduğu noktalardan bir diğeri, kuruma karşı yaşadıkları çekincelerin korku boyutunda seyretmesidir. Katılımcılarımızın çocukların başına bir şey gelmesi korkusunun altında yatan bir diğer unsur da kuruma hesap verecek olmalarıdır. Bu korku ailelerde büyük bir baskı oluşturmaktadır.

Bir katılımcımız çocuğunun başına bir şey gelmesinden korktuğunu ifade ettikten hemen sonra, koruyucu aile birimine durumu nasıl ifade edeceğini düşündüğünü söylemektedir. “Allah muhafaza başına bir şey gelirse diye korkuyorum. Kendimi anlatamam diye korkuyorum” (K5, Anne, 32, Evli). Bir başka katılımcımız (K6, Anne, 30, Evli) çocuğunun kolu kırıldığında kuruma hesap vermenin baskısını hissettiğini belirtmektedir.

“Bizim bir de en büyük sorunumuz, çocuğun kolu kırıldı mesela. Kendine hesap veriyorsun ama o sırada kurumdakilere de hesap vereceğiz. İnsanın kendi evladı da düşüp kolu kırılabilir ama hesap vereceğin kişiler artınca daha fazla sorumluluk, stres hissediyorsun. İlk başlarda zaten panik atak oluyorsunuz, aman bir yerine bir şey olmasın aman kolu çizilmesin. (...) Ama o baskı kolay aşılmıyor ya”

Koruyucu aile biriminin baskısını hissetme hususundaki en çarpıcı örnek K8 (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) tarafından sunulmuştur.

“Bir sorun yaşadığınızda aslında biz kurum duyacak diye endişeleniyoruz. Size şunu şöyle bir örnekle anlatayım: biz bir ay kadar bir tatile gittik birkaç sene önce ve

herhalde çok karbonhidrat yemekten, kızım biraz kilo aldı, göbeği şişti. Bir gün sabah 'anne göbeğime bakar mısın, sanki hamile gibiyim' dedi. Ve bir an zihnimden geçti, o zaman 12-13 yaşında falan. Ay Allah korusun dedim, hamile olsa ne yaparım. Kendi kendime diyorum ki, bakın bunlar yıldırım hızıyla geçiyor zihnimden: 'ay ne olacak, kızımı büyüttüm onu da büyütürüm'. Ama bir yandan 'kuruma ne deriz ki' diye düşünüyorum. Yani ben orada çocuğumu düşünmüyorum, bu çocuğu kimden yaptı diye sormuyorum, kuruma ne deriz ki diye düşünüyorum. Kurumun bizde yarattığı baskı bu. Ben bunu kuruma da sürekli söylediğim için söylemekte bir sakınca görmüyorum doğrusu. O yüzden kurumun belki bu anlamda kendine bir çeki düzen verip psikolojik destek sağlaması en kıymetli yatırım olabilir”

Katılımcılarımızın söylediklerine bakıldığında, çocuklarının yaşadıkları olumsuzluklarda, zihinlerinin bir kenarında daima koruyucu aile birimine yapacakları açıklamanın yer aldığı görülmektedir. Evlatları sıkıntılı bir durumun eşiğindeyken, koruyucu annelerin bu yönde bir baskı hissediyor olması, ailelere yüklenmiş ekstra bir yük olarak değerlendirilmektedir. Koruyucu aile biriminin koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların gözetim ve denetimini personel eksikliği gibi sebeplerle ihmal edebilmesine rağmen, çocukların yaşadıkları olumsuzluklarda koruyucu aileye yüklenmesi adil görülmemektedir. Vakıada böyle bir baskı yoksa, koruyucu ailelerin bu yöndeki korkularının nedeni, ufak bir olumsuzlukta çocukların kendilerinden alınacağına dair korku olarak yorumlanabilir.

Koruyucu ailelerin desteğe ihtiyaç duyduğu diğer nokta, tek ebeveynenden oluşan koruyucu ailelerde görülebilen, çocuğun tüm yükünü tek başına omuzlanan ebeveynin kendisini yalnız hissetmesidir. Tek başına koruyucu ailelik yapan katılımcımız (K2, Anne, 36, Bekar/Boşanmış) evli koruyucu ailelerin bakım verirken daha avantajlı olduğunu düşündüğünü “Yani evliler birbirlerini daha iyi anlayabilirler, çocuğu da zaten beraber büyütüyorlar. Bu açıdan biraz yalnız hissediyorum kendimi. Yani ben her şeyi tek başıma yüklenmiş durumdayım, bu biraz ağır bir yük” şeklinde ifade etmektedir.

İki katılımcımız (K9, K10) ise gelecekte manevi destek ihtiyacı duyabilecekleri noktalardan bahsetmektedir. K9 (Baba, 46, Evli) koruyucu ailesi olduğu çocuğun, koruyucu aile yanında olduğunu öğrendiği süreçlerde destek alabileceğini belirtmektedir.

“...ilerde mesela -kızımızın kendi durumuyla ilgili- gerçekleri duyduğu zaman bu tepkiyi ben tolere edemezsem bu noktada işin uzmanlarından destek almak isterim. Hayatı anlamlandırmaya çalışacak çünkü. Travmaların yaşandığı söylenmişti. Ergenlik dönemindeki çocukların da içinde bulunduğu bu yoksunlukları bahane edip farklı duygular içine girip farklı travmalara girdikleri söyleniyor. Belki o anlamda dışardan bir destek alınabilir”

Araştırmamızda anne ve babaların, koruyucu ailelik sürecinde yetersizlik hissiyle yoğun olarak boğuştuğu görülmektedir. Bununla birlikte çocuğun gelişimsel ve yaşamsal farklılıklarından dolayı zorluk yaşayan ailelerin hem günümüzde hem de geleceğe yönelik yoğun kaygılar içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Koruyucu anne ve babaların bu hislerle baş başa kaldıklarında başvuracakları ve destek alacakları bir profesyonelin varlığı, hem ebeveynler hem çocuk hem de koruyucu ailelik süreci açısından daha sağlıklı olacaktır.

3.2.3. Manevi Desteğe İhtiyaç Duyan Ailelerin Başvurduğu Kaynaklar

Dini hassasiyeti yüksek bazı insanların, psikolojik destek için başvurdukları kişiler tarafından bu yönlerinin yeterince anlaşılamayacağını düşünmeleri, onları modern paradigmanın etkisindeki terapilerden, insanı bütüncül olarak ele almayarak manevi yanını dışlayan psikolog ve psikiyatristlerden uzak tutabilmektedir. Bu nedenle tarih içerisinde ve günümüzde insanların kendilerini zorlayan durumlarda dini açıklamalara başvurduğu ve psikolojik yardım yerine manevi bir destek aradığı görülmektedir (Ağılkaya Şahin, 2020). Kimi zamansa psikolojik yardım almanın toplum içerisinde damgalanmaya neden olması, insanları bu destekten uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle koruyucu ailelerin problem yaşadığı ve desteğe ihtiyaç duyduğu noktalardan destek almak için kimlere/neye başvurduğu önemlidir.

Çocukların yaşadığı psikolojik veya tıbbi sorunlarda ailelerin çocuklarına yönelik profesyonel destek aldığını görmekteyiz. Koruyucu ailelerimizin 6'sının (K2, K8, K10, K11, K12, K14) çocuğu için psikolog desteği, 6'sının (K3, K9, K10, K11, K14, K15) koruyucu aile biriminde görevli çalışmacılardan destek, birinin (K11) de tıbbi destek aldığı görülmektedir. Katılımcılarımızın 5'inin (K1, K2, K3, K5, K11) de çocuklarının psikolojik destek almasını istediğini ancak çeşitli nedenlerden dolayı almadığını söylemektedir.

Görüldüğü gibi katılımcılarımızın hemen hemen hepsi çocukları için profesyonel desteğe başvurmuş veya başvurmak istemektedir. Peki koruyucu ailelerimiz kendileri için hangi destek sistemlerini kullanmaktadır? Ailelerimize “Siz manevi desteğe ihtiyaç duyduğunuz anlarda, bu desteği nasıl sağladınız?” sorusunu sordüğümüzda 7 katılımcımız (K3, K5, K7, K9, K11, K12, K14) bir yakınıyla konuşmanın kendisine iyi geldiğinden bahsetmektedir.

Biyolojik çocuğu olmayan K3 (Anne, 41, Evli) koruyucu aile olduğu ilk dönemlerde, bebek olan oğlunun davranışlarını anlamakta zorluk çekmiş annesinden destek almıştır. “*Annemi arıyordum. ‘Ne yapacağım, nasıl davranacağım’ işte hep annem diyordu ‘kızım sen ilk defa anne oldun, karnında taşımadın, pat diye bir çocuk geldi kolay şeyler değil’*” Katılımcılarımızdan bir başkası (K5, Anne, 32, Evli) eşi ve yakın arkadaşları ile konuşmanın kendisine iyi geldiğinden bahsetmektedir. “*Eşimle konuşmak beni mutlu eder, motive olurum. Bir de çok samimi arkadaşlarımla oturup konuşmak beni motive ediyor*”. K7 ve K12 arkadaşlarının desteğine değinen diğer katılımcılarımızdır. K7 (Anne, 41, Evli) “*Yani sevdiğim, fikirlerine saygı duyduğum dostlarım var. Onlarla konuşmak bana iyi geliyor. Onlarla konuştum. Kendi kendime konuştum, halletmeye çalıştım*” sözleriyle, K12 (Anne, 53, Bekar) de koruyucu aile arkadaşlarıyla fikir alışverişini bir çözüm yolu olarak kullandığını belirterek “*Kendimi kötü hissettiğimde ‘başka ne yapabilirim’ şeklinde bir çabam oldu hep. Yol bulmaya çalıştım ve benzer sorunlar yaşayan arkadaşlarla irtibat sağlamaya çalıştım bu şekilde çözmeye çalıştım sorunları*” ifadeleriyle, gördüğü desteği anlatmaktadır.

İnsanlar üstesinden gelmekte zorlandıkları, çözemedikleri sorunlarda sığınabilecekleri bir liman aramaktadır. Bu sığınma ihtiyacını karşılamak için başvurulmuş ilk mekanizma dindir (Ayten, 2010). Koruyucu ailelerimizin de çözüm bulmakta zorluk yaşadıkları noktalarda Allah’a sığındıkları ve yardım diledikleri görülmektedir. Dört katılımcımız (K4, K5, K8, K15) manevi desteğe ihtiyaç duyduğu noktalarda Allah’a yöneldiğini belirtmektedir. K4 (Baba, 51, Evli) “*Ben yetmediği yerde Cenab-ı Allah’a sığınırım. Evet zaman zaman sıkıntıda olduğum zamanlar oluyor. Ama bunları kendi içimde daha çok çözüyorum*” ve K15 (Baba, 58, Evli) “*Yani*

en ufak bir darlandığımızda bizim destekçimiz zaten Rabbimiz” cümleleriyle dinden aldıkları desteği ifade etmektedir.

Bir katılımcımız (K4, Baba, 51, Evli) biyolojik ailenin koruyucu ailesi olduğu çocuğu almak istediği süreçlerde, koruyucu aile birimi personelinden yeterli psikolojik destek alamamış, hissettiği olumsuz duygularla başa çıkarken dinden faydalanmıştır.

“Koruyucu aile konusunda mesela çocuğun ailesi almak istediğini dile getiriyor (...) devletteki oradaki sosyolog mudur danışman mıdır işte onunla konuşuyorum o da vurdumduymaz, ayrı bir sinir ediyor, empati duygusu yok. Prosedür bu, şu şöyle. Ama az önce de söylediğim gibi bu bir can diyorum. Namaz kılıyorum, Kuran okuyorum, kadere kendimi teslim ediyorum. Bende olduğu sürece bu çocuğa iyi gelmeye çalışıyorum, yapabildiğim kadar”

Biyolojik ailelerin çocuğun hayatına dahil olmaya çalıştığı süreçlerde dini sohbet gruplarıyla dini başa çıkmayı kullanan bir diğer katılımcımız (K8, Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) yaşadıklarını *“Tutunduğumuz gruplarımız sohbet gruplarımız arkadaş gruplarımız var, sağ olsunlar sonsuz destekler. Biyolojik aileler ortaya çıktıkça birlikte salat-ı tefriciyye okuyoruz bir an evvel bu adamlar başımızdan gitsin diye (gülüşmeler)”* şeklinde ifade etmektedir. Katılımcımız ayrıca insanın bir bütün olarak değerlendirilmesi ve manevi tarafının da desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir.

“Hatim gruplarımız var klasik Müslüman Türk kadını olarak. Benim için o tarafın desteklenmesi, ruhumun temizlenmesi. Hatta bazen kızım okuldan geldiğinde evde son ses Yasin okuyup dinliyoruz mesela çünkü o da çok seviyor bunu. Hatta kendi tercihleri var Mehmet Emin Ay olursa dinlerim falan gibi (gülüşmeler). Yani hani biz biraz o tarafını kullanıyoruz doğrusu” (K8, Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat)

Koruyucu ailelerin desteğe ihtiyaç duyduklarında kendilerine iyi geldiğini ifade ettikleri enstrümanlardan diğeri yürüyüştür. Son yıllarda yapılan çalışmalar, yürüyüşün ruh sağlığına yani mana dünyasına olumlu katkılarını ortaya çıkarmıştır (Özen ve Taşdemir, 2022). K10 (Baba, 53, Evli) yürüyüşten aldığı desteği *“Moralim bozukken normalde kendimi dışarı atarım. Sayı sayarlar ya insanlar, ben de içimden 50'ye kadar sayarım rahatlamak için. 300 500 metre bir soluklu yürürüm, kendime gelirim sonra kendimi rahatlatırım”* şeklinde ifade etmektedir. Diğer katılımcımızın

(K6, Anne, 30, Evli) “*Küçük oğlumla yürüyüşe çıkarım. Büyük oğlum genelde okulda oluyor çünkü, küçüğü alırım yürürüz. Bir şey yapmadan. O bebek arabasında durur öyle. Keşke biri olsa yanımda falan çok derim*” sözlerinden anlaşılacağı üzere, yaşadığı şehirde yalnız olduğu için sosyal destekten mahrum kaldığını görmemiz mümkündür.

Koruyucu ailelerimizden biri çok bunaldığı zamanlarda eşinden destek almakta ve uyumaktadır. “...*Baktım sıkılıyorum, bunalıyorum, eşim sağ olsun destek. Ben odaya çekilip bir yarım saat bir saat uyuyorum*” (K1, Anne, 38, Evli). Başka bir katılımcımız ise herhangi bir destek almadığını ve problemlerin yatışması için beklediğini ifade etmektedir. “*Zamana bırakıyorum. Oradaki gerginlik ortamını bir düşünün siz, çocuklar, kendinizi kaybetmişsiniz... Sürekli herkes birbirine bağıyor, bir kavga ortamı var. Önce onu bir sakinleştirmek gerekiyor bence. Herkes kendi odasına çekiliyor biz tekrar düşünmeye başlıyoruz, ne yapalım diye*” (K11, Baba, 50, Evli). Katılımcımızın yaşanan olayın sıcaklığı yatıştıktan sonra eşiyle konuyu analiz ettiği görülmektedir.

Mülakat yaptığımız koruyucu aileler arasında, koruyucu aile olduktan sonra profesyonel destek alan yalnızca bir katılımcımız vardır. K8 (Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) koruyucu aile olduğu ilk dönemde, hayatındaki bu büyük değişikliğe ayak uydurabilmek için bir psikologla görüşmeye başlamıştır. Bu süreçte katılımcımızın eşi rahatsızlanmış ve hayatını kaybetmiştir. Katılımcımız ve kızı yas süreçlerinde ve kızına koruyucu aile yanında olduğunu anlattığı süreçlerde psikolojik destek almaya devam etmiştir.

“...*kızım bize geldikten sonra hemen bir ay sonra ben psikolojik destek almaya başladım. Kızım çok küçüktü bir problemimiz de yoktu adaptasyon ile ilgili vs ama sonuçta benim kucağıma bir yaşında küçük bir bebek gelmişti. Ben kendimce o zamanki aklımla, ki şu an çok beğeniyorum o aklımı, şey demiştim ‘ben nasıl hareket edeceğimi, nasıl o bağı sağlam kuracağımı bilmek için bir desteğe ihtiyacım var’ ve psikolojik destek almaya başladım. Sonrasında eşimin rahatsızlığı boyunca, vefat sürecinde, yas sürecinde sonra kızıma biyolojik ailesi ile ilgili durumu açıklama sürecinde vs biz ailecek ben de kızım da kesintisiz 7-8 sene kesintisiz psikolojik destek aldık. Ve benim hayatımda yaptığım en doğru şeydi*”

Koruyucu ailelerin sorunlarla karşılaştığında neler yaptığını, kimlerden destek aldığını analiz ederken karşımıza ilk çıkan veri, koruyucu anne ve babaların çocuklarının yaşadıkları sorunlar karşısında profesyonel desteğe daha çabuk başvurmalarıdır. Yani koruyucu ailelerimiz, çocuklarının yaşadıkları fizyolojik ve psikolojik sorunları çözmek için çocuklarını ivedilikle doktor, psikolog, psikiyatr, kurum psikoloğu ve sosyal çalışma görevlileriyle görüştürmüş veya görüştürmeyi planlamıştır. Ancak koruyucu ailelerimizin, bir çocuğun bakımını üstlenmek, çevrelerinden aldıkları olumsuz yorumlarla başa çıkmak, kendilerini yetersiz hissetmek, bürokratik işlemler ve biyolojik aile görüşmeleri sonucu yıpranmak gibi desteğe muhtaç hissettikleri durumlarda, bir katılımcı hariç, profesyonel desteğe başvurmadığı görülmektedir. Bu durumu, yukarıda da söz ettiğimiz gibi dini hayatlarında merkeze almış kişilerin, dine mesafeli olarak süregelen psikoloji geleneğinin içinde yetişen danışmanlardan uzak durma tercihiyle veya bu şekilde bir desteğin kendine fayda sağlayamayacağı görüşüyle yorumlamak mümkündür (Göcen, 2018). Koruyucu ailelerin sıkıntı yaşadıkları zamanlarda daha çok, bir yakınlarıyla konuşmak, Allah'a sığınmak, yürüyüş yapmak ve uyumak gibi psiko-sosyal ve dini/manevi destek mekanizmalarını kullandığı görülmektedir.

3.2.4. Koruyucu Ailelerin Diğer Koruyucu Ailelerin Manevi Destek İhtiyacı ile İlgili Görüşleri

Koruyucu ailelere sorduğumuz “Sizce diğer koruyucu ailelerin manevi desteğe ihtiyacı var mı?” sorusuna katılımcılarımızın 9’u (K1, K2, K4, K5, K6, K10, K11, K14, K15) evet, 5’i (K3, K7, K9, K12, K13) olabilir 1’i (K8) ise hayır yanıtını vermiştir.

Bir katılımcımız (K1, Anne, 38, Evli) “Evet. Var. Tabi var. Çok iyi olur yani. Böyle bir yer açılması gerekiyor. Şikâyet maksatlı değil, şu an memurumdan memnunum ama daha farklı olabilirdi yani. Farklı alanlar açılabilir, sizi anlayan biri olabilir” ifadeleriyle, koruyucu aile biriminde görevli sosyal çalışma görevlisi memurdan memnun olduğunu belirtme ihtiyacı hissetmiştir. Katılımcımızın kuruma

karşı olumsuz bir eleştiride bulunmamak üzerindeki çabası, ailelerimizin daha önceki bölümlerde bahsettikleri gizli baskının eseri olabilir.

Başka bir katılımcımız (K2, Anne, 36, Bekar/Boşanmış) “*Kesinlikle ihtiyacı var. Mutlaka herkesin vardır. Ne zararı olur? Sonuçta bu durumda olamayanların bile manevi desteğe ihtiyacı var. Burada kişinin dindarlığının konuyla alakalı olduğunu zannetmiyorum. Burada mesele güçlüklerle mücadele etmek*” sözleriyle, tüm koruyucu ailelerin manevi desteğe ihtiyaç duyabileceğinden bahsetmektedir.

Bazı ailelerin koruyucu aile olmak için hazır olmadığını düşünen bir katılımcımız, bu ailelerin manevi desteğe ihtiyacı olduğunu düşünmektedir. “...benim gözlemlediğim birçok aile almalı diyorum. Hatta bazen (koruyucu aile olmak için) biraz daha mı bekleselerdi (...) gibi şeyler oluyor. Muhtemelen onlar da benim için aynı şeyi söylüyorlar, dışardan bakan göz daha farklı oluyor” Katılımcımızın (K6, Anne, 30, Evli) başkalarının kendisiyle ilgili erken koruyucu aile olduğunu düşündüğünü sanması, özellikle ikinci oğluna koruyucu aile olduğu süreçte yaşadığı zorluklardan dolayı kendi görüşünün de bu yönde olmasından kaynaklı olabilir.

Bir katılımcımız (K15, Baba, 58, Evli) çevresinde koruyucu ailelik yaparken zorlanan tanıdıklarından yola çıkarak, manevi destek verildiğinde koruyucu ailelerin bu desteği nasıl alabilecekleri konusunda bilgilendirilmelerinin önemli olduğundan bahsetmektedir.

“Tabii çok koruyucu aile dostumuz vardı, çok zorlanan arkadaşlarımız vardı. Onların gerçekten bu konuda desteğe ihtiyacı var (...). Öyle bir alanın olması güzel bir şey ve gerekli. (...) çok faydalı olacağını da düşünüyorum ama bu konuda özellikle koruyucu ailelerin çok iyi bilgilendirilmesi gerekiyor”

Manevi desteği yalnızca dini bir danışmanlık olarak değerlendiren katılımcılarımız, sadece koruyucu aile olma motivasyonu din olan ailelerin manevi destekten faydalanabileceğini düşünmektedir.

“Koruyucu ailelik bambaşka bir sistem, kimisi bir çocuğun hayatına dokunmak istiyor, kimisi maddi anlamda kazanç olarak bakıyor yani kişinin nasıl baktığı ile alakalı, neye göre bakıyor. Bazı insanların manevi anlamda Allah razı olsun desin, cennet kapısını aralasın şeklinde bir bakışı var. Ben Allah rızası için

yapıyorum diyen kişiler, eğer bu niyetle yapıyorsa çünkü cinnet geçirdikleri anlar olacak/oluyor, bu insanlar buradan destek alabilirler” (K7, Anne, 41, Evli)

K12 (Anne, 53, Bekar) de manevi destek sağlayıcıların bazı aileler için güven problemi yaratacağını belirtmektedir. *“İlk önce insanın kendisinin dini bir eğilimi olması gerekir ki böyle bir şeye ihtiyaç duysun. Ama şöyle ilahiyat kanalından geliyor olsa insanların farklı farklı düşünceleri var biliyorsunuz, bu kaygı da oluşturabilir bilmiyorum.”*

Manevi danışmanlık süreçleriyle ilgili bilgi sahibi olan K10 (Baba, 53, Evli) manevi destek çalışmalarının nasıl yürütülmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir.

“Aileler için şey olabilir: çocukların gelişim aşamasındaki o süreçler, onlarla ilgili bilgilendirilmeler önemli. Manevi danışmanlık dediğimiz zaman şöyle anlaşılıyorsa ihtiyaç yok bence: “biz gidelim falanca öğrenciye, bakın şöyle bir hadis var” dediğimiz zaman bu karşı tarafta ters tepki yapabilir. Hatta bize şey demişlerdi: Hollanda’da manevi hizmet için bizim diyanetten bir hocayı göndermişler, adam fenalaşınca açmış Yasin (suresi) okumaya başlamış, adam da bu sefer demiş: “Eyvah ben herhalde öliyorum Yasin okumaya başladılar.” yani ölmeyen hastayı öldürebilir burada yaklaşım çok önemli. Buradaki manevi hizmetten kasıt salt dinse herkesin böyle bir ihtiyacı olmayabiliyor ama ben senin derdini anlayabiliyorum, şunlar olabilir, böyle yapılabilir tarzında bir el, hayatın her aşamasında ihtiyaç olabilir. Konunun uzmanı burada insanın hem maddi hem manevi yönünü bilen psikologlar, psikiyatristler, yoksa insanlar böyle tırnak içinde din adamı, din görevlisi olduğunda farklı yaklaşabiliyor. Bazı insanlar ben “dinsiz miyim, neden böyle bir şeye ihtiyaç duyuyorum” gibi düşünebiliyor. Ben anlayabiliyorum ama ailelerin bu tarz bir ihtiyacı olduğu kanısındayım”

Koruyucu ailelerin manevi destek ihtiyacıyla ilgili olumsuz kanaat belirten tek katılımcımız (K8, Anne, 46, Bekar/Eşi Vefat) muhafazakâr ailelerin dini sebeplerle koruyucu aile olmaktan kaçındığını, seküler ailelerin ise böyle bir desteği ideolojik sebeplerle kabul etmeyeceğini ifade etmektedir.

“Çok incitici olan şu ki, koruyucu ailelerin zaten görüşmelerinizde de fikir sahibi olmuşsunuzdur, %95’i muhafazakar aileler değiller. Tam tersi kurumun içerisinde böyle bir görevlendirme yapılırsa manevi danışmanlık diye, ortalığı ayağa kaldırırılar. (...) Burada da aslında sıkıntı daha önce konuştuğumuz muhafazakar kesimin elini taşın altına sokmaması ile ilgili. Yani ben çok üzülüyorum bazen çalıştaylar oluyor Bakanlığın ya da derneğin vs. Toplantılara katılıyorum öyle oluyor ki bazen orada 100 kişi var iki tane başörtülüüüz mesela ve çok doğal olarak onların sesleri daha cesur çıkıyor”

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır ki, ailelerimizin yalnızca kendi hayatlarında değil, çevrelerindeki koruyucu ailelerde de zorluklara şahitlik etmektedir. Koruyucu aile birimindeki eksik personel veya personel üzerindeki iş yoğunluğundan dolayı bu birimden destek alamayan, buna imkân olsa bile daha önceleri ailelerimizin bahsettiği şekliyle, koruyucu ailelikleriyle ilgili soru işaretleri oluşmasından endişe ederek buradaki personel ile iletişime geçmekten çekinen koruyucu ailelerin, kendi imkanlarıyla psikolojik destek almaları dışında başvuracakları bir destek mekanizması bulunmamaktadır. Görüldüğü gibi aileler çocuklarının psikolojik destek alması konusunda yoğun bir çaba içerisinde olsa da, kendileri profesyonel herhangi bir destek almayı tercih etmemektedir. Daha önce bahsettiğimiz üzere dini sebeplerden veya damgalanma korkusuyla psikolojik destek almaya mesafeli olan koruyucu aileler için, manevi desteğin bir seçenek olabileceği görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Aile, toplumun en küçük birimidir. İnsanlık tarihinin ilk topluluğu olan aile, aynı zamanda asırlar boyu dayanabilmiş kurumlardan biridir. Aileyi oluşturan unsurlar zamanla değişse de anne ve baba çocuk, aile tanımında akla gelen ilk üç etmendir. Ailede çocuk eksikliği, anne ve babanın toplum tarafından “beklentileri karşılamayan” konumunda yer almasına ve ebeveyn üzerinde çeşitli psikolojik etkilere neden olabilmektedir. Aile için çocuğun varlığı ne kadar vazgeçilmez ise, çocuk için de aile bir o kadar elzemdir. Çocuktan mahrum ailelerin yanında çeşitli ihmal, istismar, boşanma gibi nedenlerden dolayı aileden mahrum çocuklar, korunmaya muhtaç çocuk olarak toplumda yer almaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklar, devletin kendilerine tahsis ettiği kurumlarda birebir ilgiden ve bir ailenin sağladığı sevgi ve sıcaklıktan mahrum büyürken, çeşitli gelişim sorunlarıyla yüzleşebilmektedir. Bu sorunların minimize edilmesi için oluşturulan bakım çeşitlerinden biri, koruyucu aile bakımındır. Koruyucu aile bakımıyla birlikte korunmaya muhtaç çocuklar daha sağlıklı bir gelişim süreci gösterebilmektedir.

Koruyucu ailelik süreci, aileye katılan yeni üye için olduğu kadar, anne-baba için de karmaşık ve zor bir süreçtir. Korunma ihtiyacına sahip olan çocuğa sahip çıkan anne ve baba bürokratik işlemlerin bitişi ve çocuğun eve gelişiyle birlikte, -eğer biyolojik çocuğa sahip değilse- yeni anne ve baba kimliği başta olmak üzere, bir çocuğun sorumluluğu, koruyucu aile biriminde görevli personel ile devamlı bir ilişki, çocuğun geçmiş travmalarının yol açtığı gelişimsel sorunlar, aynı yuvayı paylaşmak için gerekli adaptasyon ve alışma süreci ve son olarak varsa çocuğun biyolojik ailesinden kaynaklı sorunları da hayatına almış olur. Bunların yanında koruyucu anne ve babaların kendi geniş ailelerinden veya çevrelerinden almaları muhtemel olumsuz değerlendirmelerle de yüzleşmeleri gerekmektedir. Tüm bu yaşantıların aile için bir yorgunluk sebebi olması muhtemeldir. Özellikle eğer, koruyucu aile olmadan önce infertilite ve tedavi süreçlerinden geçmiş anne ve babanın çocuk sahibi olmak için koruyucu aile olması hikâyeye eklenirse, çocuksuzluğu anlamlandırmak için çaba

göstermiş ebeveynin, koruyucu aile olurken yaşadıkları için yepyeni bir anlam sistemi inşa etmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, ebeveynin koruyucu aile olma sebeplerinin ve koruyucu aile olmadan önce akıllarındaki soru işaretleri, danıştıkları kişi ve kurumların anlaşılması, koruyucu aileliği sürdürürken kendilerini motive eden unsurların belirlenmesi, koruyucu ailelik süreçlerinde kendi ailelerinden ve toplumdan ne tür değerlendirmeler aldıklarını ve bu değerlendirmelerin anne ve baba üzerindeki etkisinin anlaşılması, bir Müslüman gözüyle koruyucu ailelik algılarını çözümlenmesi, koruyucu ailelikle birlikte yaşadıkları değişimlerin keşfedilmesi ve yaşadıkları sorunlarla başa çıkarken hangi noktalarda, kimlerden manevi destek gördüklerinin/ görmek istediklerinin, nasıl hissettiklerinin anlaşılması ve diğer koruyucu ailelerin manevi desteğe ihtiyaç duyup duymadıkları hususunda görüşlerinin alınabilmesidir. Bu nedenle nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinden faydalanılarak, 8 koruyucu anne ve 7 koruyucu baba ile mülakat yapılmıştır. Gönüllülük esasına göre çalışmamızda yer katılımcılara, istedikleri zaman çalışmadan ayrılacakları ve paylaştıkları bilgilerin gizli tutulacağına dair bilgi verilmiş ve ardından görüşmeler başlamıştır. Mülakatlar sırasında çalışmacı tarafından ses kaydı alınmış, ardından yazıya dökülerek betimsel analiz ve içerik analizi yapılmıştır.

Katılımcılarımızın koruyucu aile olma motivasyonlarını incelemek için kendilerine neden koruyucu aile oldukları sorulmuş, ilk ve en fazla koruyucu aile olma nedeninin “çocuk eksikliği ve arzusu” olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte ailelerin geçmiş yaşantılarının etkilediği olayların ve planlarının koruyucu aile olmaya neden oluşu “geçmiş yaşam tecrübeleri ve gelecek planlarının etkisi” başlığı altında toplanmış, ebeveynlerin çocuğun aile ihtiyacından veya kendilerinin çocuk ihtiyacından bahsettikleri “ailelerin ihtiyaca dair çocuk ve kendi merkezli yaklaşımları” başlığında, çevrelerinde koruyucu ailelere rastlamalarıyla oluşan koruyucu ailelik “çevreyle etkileşim” başlığında, evlat edinme ve koruyucu aileliğe dair bilgi ve görüşlerin oluşturduğu motivasyon “evlat edinme ve koruyucu ailelik ile alakalı arzu, bilgi ve görüşler” başlığında, koruyucu aile olma motivasyonu din olan katılımcılar ise “dini/manevi faktörler” başlığında incelenmektedir. Ailelerin

koruyucu aile olmadan önce akıllarındaki en büyük soru işaretleri “çocuk kaynaklı korkular” ve “ailenin kendisinden kaynaklı korkular” olmak üzere iki çeşit olduğu anlaşılmıştır. Çocukların biyolojik ailelerinin yeniden çocuğun hayatına girerek çocuğu koruyucu aileden almak istemesi, ailelerin koruyucu aile olmadan önce akıllarındaki en büyük soru işaretidir. Bunun yanında çocuğun geçmiş travmalarından kaynaklı gelişimsel özelliklerinin oluşturabileceği sorunlar ve ailenin dini kaygıları, bir çocuğun sorumluluğunun ağır yükünden endişe etmeleri ve çocuğun kuruma geri dönüşünü bir ihtimal olarak görmeyişleri ailelerin zihinlerindeki soru işaretlerini oluşturan diğer unsurlardır.

Koruyucu ailelik sürecinde ise ailelerin, koruyucu aile olmaya devam etmelerinde etkili olan motivasyonlar incelendiğinde, bu motivasyonlardan ilkinin korunmaya muhtaç çocuğun biyolojik çocuk sahibi olmayan ailenin çocuk eksikliğini gidermesi olduğunu görmekteyiz. Bununla beraber koruyucu ailelikle birlikte sahip olunan yeni anne-baba kimliğinden memnun olmak, koruyucu ailelikle birlikte gençleşmek, zor zamanlarda koruyucu ailesi olunan çocuk sayesinde hayata devam edebilmek, ailelerin koruyucu aileliğe devam etmesinde etkili olan diğer psiko-sosyal unsurlardandır. Ek olarak, koruyucu ailenin çocukta kendi etkisini görmesi, koruyucu ailenin çocuktan sorumlu hissetmesi ve çocuğa karşı hissettikleri sevgi de koruyucu aileliğe devam etmelerini sağlayan nedenlerdir. Koruyucu ailelik sürecinde ailelerin çevrelerinden olumlu ve olumsuz pek çok yorum aldığı, olumlu yorumlarla motive oldukları ve her ne kadar kabul etmek istemeseler de, olumsuz değerlendirmelerden de etkilendiği anlaşılmıştır.

Son bölümde ise koruyucu ailelerin koruyucu aileliği bir Müslüman olarak nasıl değerlendirdikleri incelenmektedir. Koruyucu ailelerin bu noktada Hz. Peygamber’in yetimlerle ilgili hadislerini referans aldığını, bunun yanında yine Hz. Peygamber’in yardımseverlik, başkalarına fayda sağlama gibi tavsiyelerini dikkate aldığını görmekteyiz. Bazı katılımcılarımız, koruyucu ailelikle birlikte Allah katında kendileri için bir ecir olduğuna inandığını belirttikten sonra, koruyucu aileliği yalnızca sevap beklentisiyle yapmadıklarını da ifade etmektedir. Son olarak bazı

katılımcılarımızın koruyucu aile olmanın sevap boyutu ile birlikte, hata yapıldığında oluşabilecek vebal boyutunu da ele aldığını görmekteyiz.

Katılımcılarımız koruyucu aile olduktan sonra kendilerinde gördükleri değişimleri ve koruyucu aileliğin kendilerine olan etkilerinden bahsederken, dini/manevi etkilerin yoğun olduğu tespit edilmiştir. Koruyucu aile olduktan sonra ibadetlerinde olumlu ve olumsuz değişiklikler yaşayan katılımcılarla birlikte bir değişiklik yaşayamayan katılımcılarımızın da olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcılarımızın neredeyse hepsi koruyucu aileliğin kendileri üzerindeki olumlu manevi etkisine değinmiştir. Bir çocuğa sahip çıkmanın manevi tatmini, evlerinde huzur ve bereket olması, kötülüklerden muhafaza edilmeleri, koruyucu aile oldukları için kendilerine biyolojik bir evlat bahşedilmesi gibi faktörler, ailelerin yaşadığı manevi değişim örneklerindendir.

Son bölümde, hemen hemen tüm katılımcılarımız manevi desteğe ihtiyaç duyduğunu belirtmiş, manevi desteğe ihtiyaç duydukları hususları da çocuklarının problemleri veya çocuklarıyla yaşadıkları problemler, koruyucu aile birimine karşı baskı altında hissetme, çocuğun biyolojik ailesinden kaynaklı sorunlar ve tek ebeveynlerin yalnızlıktan dolayı yaşadığı sorunlar olarak değerlendirmişlerdir. Bunun yanında daha önceki bölümlerde görüldüğü üzere katılımcılarımızın çevrelerinden gelen olumsuz yorumlardan etkilendiğini ve bu hususta da desteğe ihtiyaç duyabileceğini söyleyebiliriz. Katılımcılarımızın yetersiz, baskı altında, yalnız, endişeli hissettikleri bu gibi durumlarda en çok bir yakınıyla konuşmayı tercih ettiğini, diğer katılımcılarımızın da, Allah'a sığınmak, yürüyüşe çıkmak, uyumak ve zamana bırakmak gibi destek mekanizmalarından faydalandığı görülmektedir. Diğer koruyucu ailelerin manevi desteğe ihtiyaç duyup duymadığı konusunda bir katılımcımız hariç tümü diğer koruyucu ailelerin manevi desteğe ihtiyaç duyduğunu/duyabileceğini belirtmektedir.

Hülasa, koruyucu anne ve babaların koruyucu ailelik sürecinde yaşanan pek çok zorlukla başa çıkarken profesyonel yardım sistemlerini kullanmaması, süreci daha sağlıklı yaşamalarının önünde bir engel olarak değerlendirilebilir. Zira koruyucu

ailelik gibi yıpratıcı bir süreçte hissedilen yorgunluk, endişe, yetersizlik gibi duygularla başa çıkarken anne ve babaların, çoğunlukla yalnız olduğu görülmektedir. Aileleri profesyonel destek almaktan alıkoyan nedenlerin toplum tarafından damgalanma, dini hassasiyetlerinin anlaşılması kaygısı veya maddi yetersizlik olduğu düşünülebilir. Ancak çalışmamızda görülmektedir ki, koruyucu aileler çocuklarıyla ilgili problemlerde ruh sağlığı uzmanlarına rahatlıkla başvurmaktadır. Buradan yola çıkarak, kendi sorunlarında ruh sağlığı profesyonellerine başvurmama nedenlerinin daha çok anlaşılma korkusu olabileceğini söyleyebiliriz. Zira koruyucu ailelik öncesi zihinlerinde oluşan mahremiyet endişelerinden başlayarak, koruyucu ailelik başlangıcında çevreden gelen olumsuz dini değerlendirmeler, koruyucu ailelik sürecinde hissedilebilecek günahkarlık, vebal altında kalma gibi düşüncelerin bir psikoloji uzmanı tarafından çözümlenebileceğini düşünmek pek de mümkün değildir. Özellikle İslam dininin mahremiyet sınırlarının koruyucu ailelerin zihinlerinde süreç öncesi ve sonrası var olması, bu durumda psikolojik destek alıyor bile olsa endişelerinin giderilmesinde fayda sağlamayabilir. Bu noktada ailelerin İslam dininin yetimlere ve koruyucu aileliğe bakış açısının ne olduğunu bilen bir manevi danışmandan destek almasının çok daha isabetli olacağını düşünmekteyiz.

Çalışmanın sınırlılıklarından bahsedilecek olursa, bu çalışmanın bulgularının genelleme niteliği taşımadığı ve 15 katılımcının kişisel hikayesinden yola çıkılarak oluşturulduğunu söylemek gerekir. Bu çalışmanın bulguları sonucunda koruyucu ailelerin süreci daha sağlıklı geçirebilmeleri için öneriler şu şekilde sıralanabilir.

Gelecek akademik çalışmalarda, koruyucu ailelerin manevi destek ihtiyacını anlayabilmek için daha büyük bir örneklem ile nicel veya karma çalışmalar yapılabilir. Koruyucu ailelere koruyucu ailelik öncesinde ve süreç boyunca manevi destek sağlanarak, destek alan ve almayan aileler arasındaki psikolojik dayanıklılık /psikolojik iyi oluşları ölçülebilir. Bu araştırmada sınırlı şekilde ele alınan dini başa çıkmanın koruyucu aileler üzerindeki etkisini ele alan çalışmalar yapılabilir. Koruyucu ailelerin manevi destek ihtiyacı; ailelerin tek ebeveyn olma, biyolojik çocuğa sahip olup olmama gibi değişkenler merkeze alınarak yeniden incelenebilir.

Koruyucu ailelerin aile ve çevrelerine yönelik bireysel bazda önerilerde bulunmak da mümkündür. Koruyucu ailelerin, özellikle koruyucu aileliğin başında özellikle kök ailelerinden gelen destekleyici yorumlara ihtiyacı olduğu görülmektedir. Ailelerine yeni bir üye katarak pek çok bilinmezi evine alan koruyucu ailelerin bu süreçte yaşadıkları problemlerde, çocuğu kuruma göndermeleri yönünde demotive edici söylemler yerine, yaşadıkları sorunları çözmek için yardımcı olmaya çalışılabilir. Koruyucu aileliğe başlayan ailelere olumsuz dini söylemlerin yöneltmesi ve koruyucu aile olmak isteyen ailelere karşı “ne gerek vardı” ve benzeri ifadelerle yapılan sorgulamalar aileleri üzmemekte ve koruyucu ailelik motivasyonlarını düşürmektedir. Bu noktada, olumsuz dini değerlendirmeler yerine İslam dininin teşvik edici söylemleri ve verilen karar saygı duymak tercih edilebilir.

Koruyucu ailelere manevi destek sağlayacak çalışmacılara yöneltilecek önerilerin başında, bu çalışmacıların hem sosyal hizmet hem de dini alanda bilgi sahibi olmaları gerektiği sayılabilir. Manevi destek sağlayan kişi, özellikle koruyucu aile olmadan önce infertilite (kısırlık) tedavisi geçiren koruyucu ailelerin anlam arayışı ve anlamlandırma süreçlerinde anne ve babaların anlam dünyasını sağlıklı şekilde düzenlemesini sağlayabilir. Korunmaya muhtaç çocuğun koruyucu aileyle yaşamaya başlayacağı ilk dönemde evde yaşanabilecek zorlukları izah ederek yaşananların normal olduğunu ifade edebilir. Sosyal hizmet çalışmacılarıyla ortak çalışmalar yapılarak burada sergilenecek doğru davranışlar ve sabrın önemi anlatılarak ailelere iyimserlik aşılanabilir. Koruyucu ailelik sürecinde çevresinden olumsuz dini değerlendirmeler alan aile üyelerine destek olarak yanlış dini düşünce ve algılar üzerine açıklamalar yapılabilir. Mahremiyet ile ilgili kaygılara sahip ailelere Hz. Peygamber zamanında gerçekleşen bakım uygulamaları örnek verilerek, Kur'an-ı Kerim'deki mahremiyet uygulamaları izah edilebilir. Koruyucu ailesi olduğu çocuğun biyolojik ailesinin çocuğu geri almasıyla koruyucu ailelik sürecinin sonlanacağından endişe eden ailelere, çocuğun yanında bulunduğu zamanı en iyi şekilde geçirmesinin çocuk ve kendisi için oluşturacağı olumlu sonuçlardan bahsedilerek, İslam dininin kaza ve kader anlayışı doğrultusunda rahatlaması sağlanabilir. Evlat edinme hizmetiyle ilgili bilgi almak için kendilerine başvuran ailelerin koruyucu aileliğe yönlendirilmesi sağlanabilir.

Son olarak, çalışmamızdaki bazı katılımcılarımızın koruyucu aile biriminden baskı hissettikleri yönündeki değerlendirmeleri göz önünde bulundurularak, bu desteğin aile ve dini rehberlik merkezlerinde gerçekleşmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Abukan Bilge,	<i>TRAVMATİK DENEYİMİ OLAN ÇOCUKLARA YÖNELİK KORUYUCU AİLE HİZMETİNİN PROFESYONELLERİN GÖZÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR UYGULAMA MODEL ÖNERİSİ</i> . T.C. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara. (2020).
Acar Muhammed Cevat, Apak Hıdır,	Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü ile Manevi Yönelim Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. <i>OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi</i> , 15(24), 2505-2527. (2020).
Ağılkaya Şahin Zuhale,	<i>Manevi Bakım ve Danışmanlık (Almanya Örneği)</i> . İstanbul: Marmara Akademi Yayınları. (2017).
Ağılkaya Şahin Zuhale,	<i>Psikoloji ve Psikoterapide Din</i> . İstanbul: Çamlıca Yayınları. (2020).
Akalp Doğan Mebrure,	<i>Dindarlık, Sabır ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkiler</i> . (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum. 2014).
Altınlı-Macic M, Coleman T. J.,	Spirituality and Religion: An Empirical Study Using a Turkish Muslim Sample. Z. Ağılkaya Şahin, H. Streib, A. Ayten ve R. W. Hood (Ed.), <i>Psychology of Religion in Turkey</i> içinde . Leiden: Brill Academic Pub. (2015).
Apak Hıdır,	<i>Sosyal Hizmet ve Maneviyat</i> . İstanbul: Bir Yayıncılık. (2018).

Aydın Mustafa,	Ailede Çocuk ve Ebeveynle İlişkisi. M. Aydın (Ed.), <i>Sistemantik Aile Sosyolojisi</i> içinde . Konya: Çizgi Kitabevi.(2016).
Aydın Mustafa,	<i>Sistemantik Aile Sosyolojisi</i> . (M. Aydın, Ed.) (4.baskı.). Konya: Çizgi Kitabevi. (2019).
Ayten Ali,	<i>Tanrı'ya Sığınmak Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma</i> . İstanbul: İz Yayıncılık. (2010).
Ayten Ali, Göcen Gülüşan, Sevinç Kenan, Öztürk Eyüp Ensar	Dini Başa Çıkma Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. <i>Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi</i> , 12(2), 45-79. (2012).
Barker Robert Lee,	<i>The Social Work Dictionary</i> . Washington DC: NASW. (1995).
Başkan Ömer,	Kur'ani Söylemde Yetim Kavramı ve Anlam Alanı. B. Yılmaz (Ed.), <i>Koruyucu Aile Olmak</i> içinde . Diyanet Vakfı Yayınları.(2018).
Bay Abdullah,	Osmanlı Toplumunda Koruyucu Aile Uygulaması. B. Yılmaz (Ed.), <i>Koruyucu Aile Olmak</i> içinde . Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. (2018).
Baysal Ahmet Emin,	<i>Koruyucu aile uygulamaları ve sonuçları: İstanbul örneği</i> . (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2017).

Bektaş Meryem,	<i>İslam Hukukunda Çocuk Hakları Bağlamında Koruyucu Aile.</i> T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. (2015).
Bıyıklı Latife,	Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve S.O.S Çocuk Köyleri. <i>Özel Eğitim Dergisi</i> , 2(1), 3-10. (1995).
Buehler C., Cox M. E., Cuddeback G.,	Foster Parents' Perceptions of Factors that Promote or Inhibit Successful Fostering. <i>Qualitative Social Work</i> , 2(1), 61-83. (2003).
Buldur Amine Hümeýra,	<i>Plansız Gebeliklerde Manevi Desteğin Rolü.</i> T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.(2020).
Bustan Hüseyin,	<i>İslam ve Aile Sosyolojisi.</i> (Y. Tazegün, Ed.) (1.baskı.). İstanbul: El-Mustafa Yayınları. (2015).
Cambridge,	Spirituality. <i>Cambridge Online Dictionary</i> . 13 Şubat 2022 tarihinde https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/spirituality adresinden erişildi. (2022).
Canatan Kadir,	Aile Hakkında Kuramsal Perspektifler. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), <i>Aile Sosyolojisi</i> içinde . İstanbul: Açılım Kitap. (2018a).
Canatan Kadir,	Aile Kavramının Tanımı. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), <i>Aile Sosyolojisi</i> içinde . İstanbul: Açılım Kitap. (2018b).

Cebeci Suat,	Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik. <i>Değerler Eğitimi Dergisi</i> , 8(19), 53-69. (2010).
Certel Hüseyin,	İslami İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri. <i>Ekev Akademi Dergisi</i> , 1(3), 149-156. (1998).
Certel Nurgül	<i>Koruyucu Aile Derneklerine Üye Olan Ailelerin Bu Modele İlişkin Deneyim ve Değerlendirmeleri</i> . (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli. (2016).
Certel Nurgül,	KORUYUCU AİLE DERNEKLERİNE ÜYE OLAN KORUYUCU AİLELERİN BU MODELE İLİŞKİN DENEYİM VE DEĞERLENDİRMELERİ . <i>Toplum ve Sosyal Hizmet</i> , 30(1), 147-165. (2019).
Coakley Tanya M., Cuddeback Gary, Buehler, Cheryl, Cox Mary Ellen,	Kinship foster parents' perceptions of factors that promote or inhibit successful fostering ☆. <i>Children and Youth Services Review</i> , 29, 92-109. doi:10.1016/j.childyouth.2006.06.001 (2007).
Coşkunsever Asude,	<i>Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik-Yetiştirme Yurdu Bakımı ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği</i> . (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C.Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa. (2016a).
Coşkunsever Asude,	Yetiştirme Yurtları ve BSRM'lerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik -Bursa ve Şanlıurfa Örnekleri- . A. Ayten, M. Koç ve N. Tırnaz (Ed.), <i>Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt II</i> içinde (ss. 187-212). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2016b).

Coşkunsever Asude,	<i>Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.</i> İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2018).
Çağan Kenan,	Ailenin İşlevleri. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), <i>Aile Sosyolojisi</i> içinde . İstanbul: Açılım Kitap. (2018).
Çağlar Doğan,	Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimlerine Genel Bir Bakış. <i>Ankara University Journal of Faculty of Educational Science (JFES)</i> , 6(1), 59-112. (1973).
Çayır Hüseyin,	Kurum Bakımında Kalmış Kişilerin Aileye Dair Düşünceleri. <i>Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 4(1), 75-96. (2020).
Çelik Yılmaz,	ASR-I SAÂDET'TE KİMSESİZ ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER. <i>İSTEM</i> , (28), 369-388. (2016).
Çelikten Gözde,	<i>Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Çocukların Manevi İhtiyaçları ve Anne Babalarına Manevi Bakım Uygulamaları.</i> T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (2019).
Çetin Güngör Hatice,	<i>Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumlarındaki Öğrencilerde Dini Algının Psikolojik Temelleri ve Dini Danışmanlık-Rehberlik</i> . T.C. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum. (2012).
Çolak Abdullah,	İslam'da Aile Kurumunu Korumaya Yönelik Tedbirler . <i>İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi</i> , 7(1), 105-137. (2016).)

Dal Veysel,	<i>Koruyucu Aile Hizmetinin Geliştirilmesinde Koruyucu Aile Derneklerinin Rolü.</i> (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Ankara. (2018).
Daşbaşı Serap,	KORUYUCU AİLE HİZMETİNİN KORUYUCU AİLELER VE BİYOLOJİK ÇOCUKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ. <i>Toplum ve Sosyal Hizmet</i> , 26(1), 65-88. https://dergipark.org.tr/en/pub/tsh/issue/48535/616027 adresinden erişildi. (2015).
Demirbaş Sibel,	Ergenlik Döneminde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR). A. Ayten (Ed.), <i>Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları</i> içinde . İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2017).
Denby Ramona, Rindfleisch Nolan, Bean Gerald,	PREDICTORS OF FOSTER PARENTS' SATISFACTION AND INTENT TO CONTINUE TO FOSTER. <i>Child Abuse & Neglect</i> , 23(3), 287-303. (1999).
Doğan Recep,	Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği. <i>Ankara Barosu Dergisi</i> , (2). https://dergipark.org.tr/tr/pub/abd/issue/33846/374789 adresinden erişildi. (2013).
Düzgüner Sevde,	Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz. A. Ayten, M. Koç ve N. Tınaz (Ed.), <i>Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt I</i> içinde . İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2018).
Düzgüner Sevde,	<i>Maneviyyat Algısı ve Yansımaları.</i> Çamlıca Yayınları. (2021).

Ekşi Halil,	<i>Başa Çıkma, Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma -Eğitim, İlahiyat ve Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Karşılaştırılması.</i> (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa. (2001).
Erbay Ercüment, Çalış Nurullah,	Türkiye’de koruyucu aile hizmetlerine yönelik uzman görüşleri. <i>İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 20(40), 439-462. doi:10.46928/iticusbe.793311.(2021).
Erdugan Serpil,	<i>KORUYUCU AİLE MODELİNDE AİLE YAŞAM DENEYİMLERİ: AİLE SİSTEMLERİ TEORİSİ TEMELİNDE NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA.</i> (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (2019).
Ertürk Abdullah,	<i>Koruyucu Ailelerin Gözünden Koruyucu Aile Uygulamaları: Gebze Örneği.</i> (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. (2020).
Eryücel Sema,	<i>Yaşam Olayları ve Dini Başa Çıkma .</i> (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (2013).
Eryücel Sema,	Koruma Altındaki Çocuklara Yönelik Dini-Manevi Rehberlik Uygulamaları ile Umut ve Psikolojik Sağlamlık İlişkisi. <i>Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi</i> , 6, 367-385. (2018a).

Eryücel Sema,	Sevgi Evleri Örneğinde Dini Manevi Rehberlik Uygulamaları. A. Temizer ve Y. Baytal (Ed.), <i>Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler -V içinde</i> (ss. 819-844). Montenegro: Institut za Geografiju. (2018b).
Esen Ateş Nesibe,	<i>Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Ailelerinde Dini Başa Çıkma.</i> (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana. (2018).
Ferah Nimet,	<i>Boşanma Sürecindeki Bireylerde Dini Başa Çıkma Davranışlarının Analizi.</i> (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya. (2019).
Geçioğlu Ahmet Rıfat, Döner Ertuğrul,	İslam’da Evlilik ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme. <i>Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi</i> , 19(2), 603-627. (2019).
Gillis-Arnold Renee, Crase Sedahlia Jasper, Stockdale, Dahlia F., Shelley Mack C.,	Parenting attitudes, foster parenting attitudes, and motivations of adoptive and nonadoptive foster parent trainees. <i>Children and Youth Services Review</i> , 20(8), 715-732. doi:10.1016/S0190-7409(98)00033-4 (1998).
Göcen Gülüşan,	<i>Şükür ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma</i> . (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (2012).
Göcen Gülüşan,	TÜP BEBEK TEDAVİSİ ALMIŞ KADINLARIN DİNÎ BAŞA ÇIKMA SÜREÇLERİ VE DİNÎ YAŞANTILARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA. <i>İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (İÜİFD)</i> , (32), 165-216. (2015).

Göcen Gülüşan,	<i>Kavram Atlası Din Psikolojisi I.</i> (B. Akot, Ed.). Ankara: Gazi Kitabevi. (2020).
Göcen Gülüşan,	Danışmanın Maneviliğinin Gerekliliği Üzerine: Dini İçerikli TV Programlarında Sorulan Sorular Üzerine Nitel Bir Çalışma. A. Ayten, M. Koç ve N. Tınaz (Ed.), <i>Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt II</i> içinde (ss. 283-313). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2018).
Gökdoğan Şahin Elif,	<i>Koruyucu Ailelerin Koruyucu Aile Hizmetine İlişkin Değerlendirmeleri: Zonguldak İli Örneği.</i> (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Hacettepe Üniversitesi, Ankara. (2019).
Hız Özge,	<i>TÜRKİYE’DE ÇOCUK REFAHI KAPSAMINDA KORUYUCU AİLE HİZMETİ DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ.</i> (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya. (2018).
Hökelekli Hayati,	İbadet: Psikoloji ve Sosyoloji Açısından İbadet. <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.</i> (1999).
Hökelekli Hayati,	<i>Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din</i> (2.baskı.). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2016).
Hüseyinoğlu Selda,	<i>KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARIN KORUNMA ALTINA ALINMA NEDENLERİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ.</i> T.C. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. (2017).
Schreiber Jill,	<i>The Role of Religion in Foster Care</i> . (2010).

Kahraman Fatma,	<i>Türkiye’de Çocuk Refahı Alanında Koruyucu Aile Hizmeti Sakarya ve Kocaeli Örneği.</i> (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya. (2007, Temmuz).
Karagöz Sema,	Özel Gereksinimli Çocuk Sahibi Anne-Babalar İçin Manevi Danışmanlık ve Rehberlik. A. Ayten (Ed.), <i>Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları</i> içinde (ss. 147-190). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2017).
Karagöz Sema,	<i>Manevi İçerikli Grup Rehberliğinin Özel Gereksinimli Çocuk Sahibi Annelerin Dini Başa Çıkma, Psikolojik İyi Oluş ve Kaygı Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi.</i> (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C.Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. (2020).
Karagöz Sema, Gümüş Böke Emine,	<i>Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri.</i> (S. Düzgüner ve A. Ayten, Ed.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. (2020).
Karagül Arslan,	Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi (Hollanda Örneği). <i>Dini Araştırmalar Dergisi</i> , 15(40), 5-27. (2021).
Karataş Sibel,	Duygu. <i>Psikoloji Sözlüğü</i> . https://www.psikolojisozlugu.com/emotion-duygu adresinden erişildi. (2017).

Karataş Sibel,	Damga. <i>Psikoloji Sözlüğü</i> . https://www.psikolojisozlugu.com/stigma-damga adresinden erişildi. (2017).
Kaya Göktepe Ayşe, Coşkunsever Asude,	<i>Çocuk Evi, Çocuk Evleri Sitesi ve Çocuk Destek Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri</i> . Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. (2020).
Kesgin Hafsa,	<i>İslam'da Çocuk Koruma</i> . İstanbul: Kitabı Yayınları. (2019).
Keten Derya,	<i>Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Ankara Çocuk Evleri Üzerine Niteliksel Bir Araştırma</i> . T.C. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (2017).
Kılınçer Hatice,	Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat, ve Tıp Alanlarında Maneviyat ve MDR Algısı. A. Ayten (Ed.), <i>Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları</i> içinde . İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2017).
Kıbaroğlu Sinem,	<i>Koruyucu Aile Olma Şartı Sağlayan Eşlerin Koruyucu Aile Hizmet Modeline İlişkin Görüşleri</i> . (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük. (2022, Mart).
Koç Mustafa,	Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma – I. <i>Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi</i> , 12(2), 201-237. (2012).

Koçtürk Merve,	<i>Koruyucu aile uygulamasının sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi: Kırıkkale örneği.</i> (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya. (2019).
Koçyiğit Hikmet,	Kur'ân Açısından Bereket Kavramının Değerlendirilmesi. <i>Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi</i> , 12(1), 147-170. (2012).
Köse Ali,	Psikoloji ve Din: Bir Dargın Bir Barışık Kardeşler. <i>İslâmî Araştırmalar Dergisi</i> , 19(3). (2006).
Köylü Mustafa,	Teoriden Pratiğe Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Samsun Örneği. A. Ayten, M. Koç ve N. Tınaz (Ed.), <i>Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt I</i> içinde . İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2018).
Kula Mustafa Naci,	Engelli Çocuğa Sahip Ailelere Yönelik Manevi Destek Eğitimi. M. Köylü ve N. Altaş (Ed.), <i>Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri</i> içinde (ss. 268-303). Ankara: Gündüz Yayınları. (2012).
Kuş Sabiha,	<i>Koruyucu Aile Hizmeti ve Toplumsal Farkındalık: Çanakkale İli Örneği.</i> (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale. (2014, Mart).
Kvarfordt Connie L., Sheridan Michael J.,	The Role of Religion and Spirituality in Working with Children and Adolescents Results of a National Survey. <i>Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought</i> , 26(3), 1-23. doi:10.1300/J377v26n03_01.(2007).

Macgregor Tracy E., Rodger Susan, Cummings Anne L., Leschied Alan W.,	The Needs of Foster Parents: A Qualitative Study of Motivation, Support, and Retention. http://dx.doi.org/10.1177/1473325006067365 , 5(3), 351-368. doi:10.1177/1473325006067365. (2016).
Mehmedoğlu Ali Ulvi,	<i>İnanç Psikolojisine Giriş</i> (1.baskı.). İstanbul: Çamlıca Yayınları. (2013).
Meydan Hasan,	Bireyin Manevi Potansiyel ve İhtiyaçlarını Dikkate Alan Bir Din Eğitimi Anlayışı Üzerine Değerlendirmeler. A. Ayten, M. Koç ve N. Tınaz (Ed.), <i>Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt I</i> içinde . İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2018).
Nacak İbrahim, Karaarslan Faruk,	Ailenin Yapısı: Bir Sistem Olarak Aile. M. Aydın (Ed.), <i>Sistemik Aile Sosyolojisi</i> içinde (4.baskı., ss. 105-120). Konya: Çizgi Kitabevi. (2016).
Okur Kaşif Hamdi,	Koruyucu Aile Uygulamasının Manevi Temelleri. B. Yılmaz (Ed.), <i>Koruyucu Aile Olmak</i> içinde . Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. (2018).
Özaydın Demirbaş Elif, İmir Hatice Merve, Kılınç Fatma Elif, Bektaş Nursel,	Üniversite Çalışanlarının Koruyucu Aile Uygulamasına Bakış Açısı: Bir Durum Çalışması. <i>Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi</i> , 21(50), 231-277. doi:10.21560/spcd.vi.617942. (2021).
Özbesler Cengiz,	Koruyucu Aile Hizmetlerinde Değerlendirme Süreci. <i>AİLE TOPLUM ve EĞİTİM-KÜLTÜR VE ARAŞTIRMA DERGİSİ</i> , 4(16), 86-94. (2009).

Özdemir Nesrin, Sefer Nihan, Türkdoğan Duygu,	BİR SOSYAL SORUMLULUK PROJESİ ÖRNEĞİ: “KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR” . <i>C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 32(2), 283-305. (2008).
Özen Yener, Taşdemir Oğuzan,	Anormal Kavramına Ruh Sağlığı Üzerinden Bir Bakış. <i>Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar</i> , 14(1), 174-184. doi:10.18863/pgy.952902. (2022).
Özkan Fatih,	Ailenin Dini Tutum ve Davranışının Çocuğun Dini Tutum ve Davranışlarına Etkisi: Diyarbakır Örneği. <i>Mizanü'l Hakk İslami İlimler Dergisi</i> , (7), 63-109. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/621357 adresinden erişildi. (2018).
Randle Melanie, Ernst Dominik, Leisch Frederich, Dolnicars Sara,	What makes foster carers think about quitting? Recommendations for improved retention of foster carers. <i>Child & Family Social Work</i> , 22(3), 1175-1186. doi:10.1111/cfs.12334. (2016).
Rhodes Kathryn, Cox Mary Ellen, Orme John G., Coakley Tanya,	Foster Parents' Reasons for Fostering and Foster Family Utilization. <i>Journal of Sociology and Social Welfare</i> , 33(4), 105-126. http://wmich.edu/socialwork/journal/ adresinden erişildi. (2006).
Saçan Selvinaz, Artan İsmihan, Erol Neşe, Şimşek Zeynep,	KURUM BAKIMINDAN AİLE YANINA DÖNDÜRÜLEN 6-18 YAŞ ÇOCUKLARIN DUYGUSAL VE DAVRANIŞ SORUNLARI. <i>E-Journal of New World Sciences Academy</i> , 9(2), 1-18. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/187030 adresinden erişildi. (2014).
Sayın Önal,	<i>Aile Sosyolojisi</i> . Ankara: Doğu Batı Yayınları. (2020).

Selman Adnan,	Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller . <i>Akademia Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 4(1), 13-20. (2018).
Sevinç Kenan,	<i>Kavram Atlası Din Psikolojisi II.</i> (B. Akot, Ed.). Ankara: Gazi Kitabevi. (2020).
Seyyar Ali,	Dünya’da ve Türkiye’de Manevi Bakım Hukuku. 14 Şubat 2022 tarihinde http://www.manevibakim.com/bilim_alanlari/manevi_bakim/makale_17.pdf adresinden erişildi. (2014).
Sinclair Ian, Gibbs Ian, Wilson Kate,	<i>Foster Carers: Why they stay and why they leave</i> London: Jessica Kingsley Publishers. (2004).
Söylev Ömer Faruk,	PSİKOLOJİK YARDIM HİZMETLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE DİNÎ DANIŞMA VE REHBERLİK. <i>İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi</i> , 1(2), 287-308. doi:10.20486/IMAD.86573. (2015).
Şahin Kaya Zuhul,	<i>Uzmanların Gözünden Türkiye’de Koruyucu Aile Programı Üzerine Bir Değerlendirme.</i> (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (2019).
Şahyar Ayşe Esra,	Hız. Peygamber Döneminde Yetim ve Kimsesiz Çocukların Himaye Edilmesi. B. Yılmaz (Ed.), <i>Koruyucu Aile Olmak</i> içinde . Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. (2018).

Şenocak Hasan,	KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARA SAĞLANAN BAKIM YÖNTEMLERİ. <i>Journal of Social Policy Conferences</i> , 0(51), 177-228. (2010).
Şentepe Ayşe,	<i>Ruh Sağlığı ve Belirtilerinin Yordayıcısı Olarak Affetme ve Dindarlık İlişkisi</i> . (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya. (2016).
Şirin Turgay,	<i>Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli</i> . İstanbul: Kaknüs Yayınları. (2018).
TDK,	Maneviyat. https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişildi. (2022).
Tezel Zeynep, Demirel Barış, Şahin Kaya Zuhal,	Ailelerin Koruyucu Aile Olmaya Karar Vermelerinde Etkili Olan Etmenler ile Koruyucu Aile Olmanın Anlam ve Önemi. <i>Journal of Social Sciences and Humanities Researches</i> , 19(43), 15-36. https://dergipark.org.tr/en/pub/sobbiad/issue/39955/504122 adresinden erişildi. (2018).
Tokur Behlül,	<i>Stres ve Dindarlık İlişkisi</i> . (Yayımlanmamış doktora tezi). T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. (2011).
Topuz İlhan,	Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinde Temel Nitelik ve Yeterlilikler. A. Ayten, M. Koç ve N. Tınaz (Ed.), <i>Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt I</i> içinde . İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (2018).

Üstüner Seval, Erol Neşe, Şimşek Zeynep,	Koruyucu aile bakımı altındaki çocukların davranış ve duygusal sorunları . <i>Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi</i> , 12(3), 130-140. (2005).
Yaşar Öznur, Dağdelen Nihal,	KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARIN YETİŞTİRİLMESİNDE ÇOCUK YURTLARINDAN ÇOCUK EVLERİNE GEÇİŞİN, ÇOCUKLARIN SOSYO-KÜLTÜREL VE PSİKOLOJİK GELİŞİMLERİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: ISPARTA ÖRNEĞİ . <i>Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences</i> Year, 2(18), 199-221. (2013).
Yazıcı Ergün,	Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. <i>Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> , 9(18), 499-525. (2012).
Yeşilkayalı Hacer Duygu,	<i>Koruyucu Aile Bireylerinin Sosyodemografik Özellikleri ile Empatik Becerileri ve Özgecili Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi</i> . (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara. (2015).
Yıldırım Ali, Şimşek Hasan,	<i>Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri</i> . Ankara: Seçkin Yayıncılık. (2016).
Yıldırım Ergün,	Aile ve Evlilik Türleri. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), <i>Aile Sosyolojisi</i> içinde . İstanbul: Açılım Kitap. (2018).
Yıldırım alp Sinem, Hız Özge,	TÜRKİYE’DE ÇOCUK REFAHI BAĞLAMINDA KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARA SUNULAN BİR HİZMET: KORUYUCU AİLE HİZMETİ. <i>Fırat Üniversitesi</i>

	<i>İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi</i> , 2(1), 95-114. (2018).
Yıldırım alp Sinem, Hız Özge,	Koruyucu Ailelerin Sorunları Denizli İli Örneği. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 185-202. doi:10.25287/OHUIIBF.567007. (2020).
Yörükoğlu Atalay,	<i>Değişen Toplumda Aile ve Çocuk</i> . İstanbul: Özgür Yayınları. (2007).
Yurdakul Aytül,	<i>Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Kurum Bakımında Kalan Çocuklarla Koruyucu Aile Yanında Kalan Çocukların Benlik Saygısı ve Psikososyal Gelişimleri Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi</i> . (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul. (2016).
Zinnbauer Brian J., Pargament Kenneth I.,	Dindarlık ve Maneviyat. İ. Çapcıoğlu ve A. Ayten (Ed.), <i>Din ve Maneviyat Psikolojisi Temel Yaklaşımlar ve İlgili Alanları</i> içinde (Çev: Düzgüner, Sevde.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (2013).

EKLER

EK 1- Etik Kurul

Tarih ve Sayı: 22.10.2021-563544

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı :E-35980450-663.05-563544
Konu :Merve ZEYBEL

Sayın Merve ZEYBEL

İlgi : 30.09.2021 tarihli, 510468 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 2021/200 dosya numaralı "Koruyucu Aile Olmayı Seçen Ailelerin Manevi Danışmanlık İhtiyacı" başlıklı çalışma, Kurulumuzun 04.10.2021 tarih ve 09 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
Başkan

Ek:Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSPPDC40P3 Pin Kodu :80542

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-universitesi-ebys>

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü

34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul

Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88

e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr

Kep Adresi : istanbuluniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için : Süleyman ARIK

Dahili : 10689

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Tarih ve Sayı: 12.10.2021-539162

İlgili makama,

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi **Merve ZEYBEL** “Koruyucu Aile Olmayı Seçen Ailelerin Manevi Danışmanlık İhtiyacı” başlıklı, 2021/200 dosya numaralı 30.09.2021 tarih ve 510468 sayılı başvurusu ile İ.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’na başvurmuştur. 04.10.2021 tarihinde gerçekleştirilen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile ilişki	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Çiğdem Börke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Eray YURTSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhan NİŞEL	İşletme Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilgiler Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Enes KABAKCI	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Haluk ZÜLFİKAR	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Hanife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR YURTDAS	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Bengi PİRİM DÜŞGÖR	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif YAVUZ SEVER	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven GÜNVER	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	

EK-2 Kişisel Bilgi Formu

A. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Kendinizden biraz bahseder misiniz..

1. Yaşınız	
2. Medeni durumunuz?	☐ Evli ☐ Bekar
a. (Evliyseniz) Evlilik süreniz?	
3. Eğitim durumunuz?	
4. Mesleğiniz?	
5. Sosyoekonomik durumunuz?	☐ Çok kötü ☐ Kötü ☐ Orta ☐ İyi ☐ Çok iyi
6. Kaç yıldır koruyucu ailelik yapmaktasınız?	
7. Kaç çocuğa koruyucu ailelik yapıyorsunuz?	
8. Koruyucu ailesi olduğunuz çocuğun cinsiyeti?	
9. Koruyucu ailesi olduğunuz çocuğun yaşı?	
10. Biyolojik çocuğunuz var mı?	
a. Yaşı	
b. Cinsiyeti	

T.C. İstanbul Üniversitesi

Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Psikolojisi alanında Doç. Dr. Gülşan Göcen danışmanlığında tezli yüksek lisans öğrencisi Merve Zeybel tarafından yürütülen “Koruyucu Aile Olmayı Seçen Ebeveynlerin Manevi Destek İhtiyacı” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı koruyucu aile olmayı seçen anne ve babaların bu süreç boyunca yaşadıkları zorluklarla başa çıkışlarını, manevi yadına ihtiyaç duydukları noktalar ve bu durumlarda yardımın nasıl karşılanabileceğini incelemektir. Araştırmada sizden tahminen 40-90 dakika ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 19 kişi katılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Görüşmenin tamamı şayet kabul ederseniz görüntülü veya sesli olarak yapılacak kayıt altına alınacaktır. Kayıtlar yazıya dökülerek deşifre edilecektir. Çalışmanın tamamlanmasından sonra kayıtlar ve yazılmış deşifreleri 2 yıl bilgisayar ortamında saklanacak, 2 yıl sonunda ise tüm kayıt ve deşifreler ilgili bilgisayardan geri dönüşümsüz olarak silinecektir. Kâğıda dökülmesi halinde ise tüm kağıtlar kağıt öğütme makinesinde imha edilecektir. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya *** e-posta adresi ve *** numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı-Soyadı:

İmzası:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için “ortak araştırma havuzuna” aktarılmasını;

☐ kabul ediyorum

☐ kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

Araştırmacının:

Adı-Soyadı

İmzası:

EK-4 Mülakat Soruları

1. Koruyucu aile olmaya karar vermenizde etkili olan faktörler nelerdi?
2. Karar verme sürecinde aklınızdaki en büyük soru işareti neydi?
3. Koruyucu aile olmaya karar vermeden önce kimseye danışıp istişarede bulundunuz mu?
 - a. Evet ise, bu kişiler kimlerdi, neden onları seçtiniz?
 - b. Hayır ise, bu kararı alırken istişare etmemenizin sebepleri nelerdi?
4. Koruyucu aile olduğunuz süreçte sizi motive eden ne oldu?
5. Koruyucu aile olduktan sonra çevrenizden nasıl yorumlar aldınız?
 - a. Tüm bu söylemlerden ne kadar ekilendiniz, neler hissettiniz?
6. Bir Müslüman olarak koruyucu aile olmanın önemi nedir?
7. Koruyucu ailelik öncesi ile bu süreç içerisinde ve sonrasında dini/manevi yaşamınızda neler değişti? Özellikle inanç ve ibadetlerinizde somut bir değişiklik ya da farklılık hissettiniz mi?
8. Sizin manevi desteğe ihtiyaç duyduğunuz oldu mu, bu ihtiyacınızı nasıl karşıladınız?
9. Bu süreç içinde kötü hissettiğinizde sizi manen güçlendirecek, size iyi gelen şeyler nelerdi?
10. Psikolojik ve manevi desteği birlikte sağlayabilecek bir kişiden hangi noktalarda bilgi almak ve destek görmek isterdiniz?
11. Sizce, sizin durumunuzdaki ailelerin manevi desteğe ihtiyacı var mı?